

קובץ גליונות

פרשת בהר-בהקותי

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

הגאון הגדול
רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצוק"ל

מרן ראש הישיבה
הגראי"ל שטינמן שליט"א

מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א

מרן פוסק הדור
הגר"נ קרליץ שליט"א

מרן רה"י
הגר"ג אדלשטיין שליט"א

מרן המשגיח
הגר"ד יפה שליט"א

המשגיח הגאון הגדול
רבי דן סגל שליט"א

דברי שיח

כאיל תערוג

פרי חיים

נשיח בחוקיך

גאון יעקב

דרכי החיזוק

פניני דעת

דובב שפתיים

נפשו גחלים תלהט

פנינים משולחן רבינו

שלמים מציון

זכות הלימוד בקובץ לע"נ

ר' בנימין זאב ב"ר מאיר יהודה ז"ל

נלב"ע כ"ג אייר תשמ"ו

תנצב"ה

אבל כבד

יחד עם כל בית ישראל דווים וכאובים אנו
בהסתלקותו לשמי מרומים לאחר שנזדכך
בייסורים של אהבה
מֵרֵן הַגָּאוֹן הַגָּדוֹל
רבי שמואל יעקב
בורנשטיין זצוקלה"ה
מגדולי מעתיקי השמועה בדורנו
נשגר תנחומינו הכנים לכל המשפחה החשובה
המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים
המבכים מרה
מערכת "קובץ גליונות"

נודב ע"י:

י. מ. ל. וכן ע"י אחד מתלמידיו

ולרפואת התינוק משה נתן בן שרה שירה לרפואה שלימה

להקדשות ע"ג הקובץ ניתן לפנות למס' 053-3145900
ניתן לתרום במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבתי הכנסת ברחבי הארץ,
יש ללחוץ על לחצן 0000000000 'קופות נוספות' ובחיפוש קובץ גליונות
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 4311

	ראח	כ"ז אב		בלק	י"ד תמוז		ב' סיון
	שופטים	ד' אלול	נתרם	פנחס	כ"א תמוז	נתרם	ט"ז סיון
	כי תצא	י"א אלול	נתרם	מטות מסעי	כ"ח תמוז	נתרם	כ"ג סיון
	כי תבא	י"ח אלול		דברים	ו' אב		ל' סיון
נתרם	נעבים וילך	כ"ח אלול	נתרם	ואתחנן	י"ג אב	נתרם	ז' תמוז
			נתרם	עקב	כ' אב		

באיך תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וליקוטי ענינא דיומא
מרבן של ישראל מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א

בס"ד | גליון 205 | שנה ד' | פרשת בהר - בחוקותי | שנת תשע"ז

פניני הפרשה

איסור אונאת עכו"ם במכירת עבדים

אחרי נמכר גאלה תהיה לו. (בהר כה, מח).
ובגמרא בב"ק ק"ג איתא: מנין לגזל כנעני שהוא אסור ת"ל אחרי נמכר וגו' וחשב עם קונוה ודקדק עם קונוה וכו' דאסור להטעותו ולא יצא אלא בגאולה, ורבה לטעמיה דגופו קנוי ואין זה הפקעת הלואתו אלא כגזלה ממש ואסור לגזול את הגוי ע"ש.

וצ"ע דהא קרקע אינה נגזלת, וס"ל להרבה ראשונים דאף אינו עובר בלאו דלא תגזול, ונלא כשי' הרמב"ם פ"ז מגניבה דאין בה רק קניני גזלה, אבל מ"מ עובר בהלאן ועבדים הוקשו לקרקעות, וא"כ איזה איסור גזילה יש בזה שמפקיעין אותו מאדונו, וכ"ש בע"ע ולמה אסור להטעותו להגוי ולצאת לחרות לפני זמנו?

וצ"ל דהדין דקרקע אין בה לאו דגזילה, כתב בפני"ב מ"מ ס"א, וכן האריך בקה"י ב"ק סימן כ"ה היינו מסברא דלא עשה בהם כלום דאין זה דין דיני קרקעות למעטם מלאו דלא תגזול, אלא דכיון דאין יכול במציאות להוציאם מרשות בעליהם לא שייך בהם מעשה גזילה דלא עשה כלום במה שישב בהקרקע.

ולפ"ז בעבד דיכול לגזלו שפיר עובר בלא תגזול, וכן י"ל בעצין נקוב אף אם דינו כקרקע הר"ז עובר בלא תגזול דיש בה מעשה גזילה. (אילת השחר ב"ק ק"ג)

בעניני שביעית

ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמח (בהר כה, ד)

החזו"א (אה"ז סימן נ"ו ס"ק ט"ו) כתב ע"מ שלא תשמיטני בשביעית אין שביעית משמטתו, מכאן נראה ששמיטת שביעית הוא זכותו של הלואה ואם מוחל זכותו מחול, ואין שביעית משמטת עכ"ל.

והנה בפיה"מ לרמב"ם (שביעית פ"י משנה ג') משמע כדבריו, דכתב בדין פרוזבול ועל ענין זה יש לך לדון "ואין להתרשל כשיבקש הנתבע זה הדבר".

*

הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פ"ה הי"ג) כתב שאין מאכילים עכו"ם פירות שביעית, וכתב הרדב"ז ומכאן יש ראי' קצת שמונעים את העכו"ם מלקחת פירות שביעית עכ"ל.

ויל"ע אם מותר לנעול או לגדור השדה בשביעית בכדי למנוע כניסת עכו"ם או בהמות (ועי' ברמב"ם פ"ד הל' דעיירות א"י הסמוכות לספר מושיבים עליהם נאמן כדי שלא יפוצו עכו"ם ויבזו פירות שביעית).

ובחזו"א (שביעית סימן נ"ד ס"ק ד') מביא תוספתא דפירות שביעית אין מאכילין אותן לבהמה חי' ועוף, אם הלכה בהמה מאליה לתחת תאנה ואוכלת וכו' אין מחייבין אותו להחזירה משום שנאמר בארצך וכו' ע"ש, וכתב החזו"א נראה דמותר לנעול שדה בפני בהמה וחי' ואין צריך להפקירה רק לאדם וכו' ע"ש.

ועדיין יל"ע אם מותר לנעול בפני בהמה וחי' גם בכהאי גוונא דע"י זה יהא נעול גם בפני אנשים?

בדרך אמונה (הל' שמיטה פ"ד הכ"ד בציון ההלכה ס"ק רצ"ז) כתב ושמענו בשם מרן [החזו"א] שבמקום הצורך מותר לנעול הדלת, ולכתוב שם פיתקא שכל מי שרוצה ליטול יכול לקבל המפתח בבית עכ"ל.

ויל"ע אם זה מספיק ואין צריך לחשוש שיבואו אנשים שאינם יודעים לקרוא כתב זה.

אם בחוקתי תלכו" ופרש"י שתהיו עמלים בתורה. סיפר רבי יצחק לוינשטיין זל"ה בא' משיחותיו בשיבת 'ברכת יצחק - אור יהודה'

פעם אחת שאלתי את רבינו [בתחבולה מסוימת] האם זה נכון שלמד עם ר' משה סלוציק והיו שמים נרות דולקים על אצבעות הרגלים כדי שלא ירדמו? וסיפר ר' יצחק שרבינו סטר לו על לחיו בחיבה. ולאחמ"כ סיפר לו שבזמן המלחמה היו הוא ור' משה במחנה עבודה לפליטים בשוויץ ושם לא נתנו להיות בחינם רק תמורת שהיו מעבידים אותם במשך 12 שעות ביממה בעבודה קשה של סלילת כבישים, ובלילה היו לומדים ביחד שעות ע"ג שעות והיו מאוד עייפים וכדי שלא ירדמו היו שמים נרות כנ"ל.

המנחת חינוך (מצוה קי"ב) כתב דבשמיטה אם עושה עבודת הארץ ע"י גוי אע"פ שאינו עובר בלא תעשה, מ"מ עובר בעשה דכתיב שנת שבתון יהי לארץ ושבתה הארץ.

מבואר דגזר הכתוב דהארץ תשבות וכמו שמצוים על שביית בהמה ושביית כלים בשבת, כן מזהירים על שביית הארץ בשמיטה, והמשכיר לגוי או לישראל השדה עובר המשכיר משום שביית שדהו, וש"ס מפורש הוא במסכת ע"ז ט"ו עמוד ב' ע"ש.

והנה בב"מ (ק"ו א') משמע כהמנ"ח, אמנם בתורי"ד בע"ז (ט"ו ב') ס"ל שזה דין על הגברא ע"ש.

ויל"ע להמנ"ח למה לא יצטרכו לעקור את האילנות לפני שביעית בכדי שהקרקע תשבות, ועוד דלדבריו צריך להיות איסור ספיחין מדאורייתא? והנה בשבת (ל"ג א') אמרין בעון השמטת שמיטין ויובלות גלות בא לעולם דכתיב אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה וכו'.

והנה מה דנענשין על זה בגלות, י"ל כיון דכשלא מקיימים מצוה ששייכת לקרקע אז הקרקע אומרת שילכו ממנה, ובפרט להמנ"ח הנ"ל דמצוים על שביית השדה ואין זה רק דין עליו שלא לעבוד, א"כ מצוה זו שייכת לקרקע ולכך כשאין מקיימים המצוה נענשין בגלות.

והנה רש"י באיכה (א' ז') מביא מדרש שהיו שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים בשביעית, והיו העכו"ם משחקים עליהם ואומרים שוטים בארצכם לא שמטתם, ועכשיו בגולה תשמטו בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון עכ"ל.

וצ"ב דהא שמיטת שביעית זה חובת קרקע ואינה נוהגת בחו"ל ומה יש לשמור על זה בהיותם בגולה, ומאידך מה יש לשחוק על מה ששומרים בגולה שבת ויו"ט, הרי זה חובת הגוף שנוהג בארץ ובחו"ל?

תוספת שביעית

מו"ק ג' ב'. רבן גמליאל ובית דין דינו נמנו על שני פרקים הללו (דפסח ועצרת) ובטלום (אלא חורשין עד ראש השנה) ובהמשך הגמ' (ד' א') איתא אלא אמר רב אשי ר"ג וב"ד סברי לה כרבי ישמעאל דאמר הלכתא גמירי לה, וכי גמירי הלכתא בזמן שביהמ"ק קיים דומיא דניסוך המים אבל בזמן שאין ביהמ"ק קיים לא.

והתוס' פירשו דר"ג דייק מה שייכא תוספת שביעית גבי ניסוך שניתנו למשה גבי הדדי, דבכל מקום שונה האי שלשה ביחד דכך ניתנו אלא ודאי למילף סמכינהו רחמנא עכ"ל. וצ"ע דלפ"ז לכל היותר הוי כמו היקש או סמוכין, והא כל הי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן לא נאמר על הלכה למשה מסיני, ואיך נוציא מזה דין דבזמן שאין ביהמ"ק קיים לא ינהוג תוספת שביעית?

סיכה כשתיה

הר"ש בדמאי (פ"א מ"ד) מביא תוספתא: שמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב בדמאי, שהסורק נותן בצמר פטור מן הדמאי, לפיכך שמן שביעית נותנין אותו לגרדי ואין נותנין אותו לסורק, פירוש גבי שביעית כתיב לאכלה ולא להפסד הלכך לסורק אסור לגרדי מותר דסיכה כשתיה עכ"ל.

ולכאורה הא אח"כ זה נכנס ג"כ באריגה, ונהי דחייב בדמאי משום דהא נהנה גופו, אבל אח"כ הא נאבד באריגה, ומש"כ בכריתות (ז' א') דכהן שסך בשמן של תרומה בן בתו ישראל מתעגל בו ואינו חושש, מפרש התם דכיון דחלליה הא איתחיל, אבל בשביעית הא מאבד זה באריגה? וצ"ל דאם עיקרו נבלע בגוף מותר אע"פ דבהכרח נבלע קצת באריגה.

הוכשר יותר מאיל אחר ועי' מל"מ הל' איסורי מזבח פ"ב ה"ו. (אילת השחר וירא כב, יג)

כוח התשובה

אמר רבנו: הנה אומרים חז"ל פרקי אבות פרק ה' בזמן בין השמשות ברא הקב"ה עוד דבר את "פי האתון" כל הבריאה העצומה לא באה על סיומה עד שנברא פי האתון ולאיוזה צורך נברא אותו פה?

והנה שאר הדברים שנבראו ביו השמשות חיוניים היו לקיום העולם ולמתן תורה, ומה שבראו פי האתון כיון שעתיד להיות אדם בעוד הרבה דורות שישקע בעבירות עד כדי כך, ששום דבר לא ישפיע עליו, חוץ אולי מאתון שתדבר.

ואם יש בן אדם אחד שחסומה עבורו הדרך לתשובה אין הבריאה שברא הבורא נחשבת מושלמת, והיה צריך בזמן בין השמשות לברוא את אותו פה כי בריאה מושלמת צריך שתהיה בה אפשרות לכולם לשוב, ללמד החשיבות של כל בריה בעיני הקב"ה וכמה בכל מצב חפץ ומאפשר הקב"ה לשוב אליו ושה תנאי מעכב בבריאת עולם.

ישברו הלוחות

באבות פ"ה מ"ו תנן הכתב והמכתב והלוחות נבראו בערב שבת בין השמשות, והנה אע"פ ה' גלוי לפני הקב"ה שלוחות אלו ישברו מ"מ ה' בריאה מיוחדת לזה. (אילת השחר כי תשא לב, טו)

מה שלא הוזכר במשנה

הנה על הנס של דיבור האתון כתוב באבות פ"ה מ"ו שנברא בע"ש בין השמשות. ולכאורה דיבור הפתק המבואר בפר' פנחס שהגורל דיבר, זה נס יותר גדול דלאותן יש פה משא"כ לפתק ולמה לא נזכר שה' על זה בריאה מיוחדת? אלא י"ל דעל הנסים שלפני מתן תורה ושאינם לצורך דיני התורה הוצרך בריאה מיוחדת, אבל על אחרי שנתנה תורה אז הכל לפי מה שכלל ישראל צריך, ומש"כ במתני' באבות שם השמיר נברא בע"ש בין השמשות ואע"פ שזה ה' לצורך דיני התורה י"ל כיון שזה בריאה מיוחדת והוצרך להברא אז דאח"כ אין כל חדש תחת השמש. (אילת השחר פנחס כו, נד)

והנה בגמ' בע"ז כ"ד ב' כתוב על הפרות שהלכו עם ארון ה' שאמרו שירה, וכתב הריטב"א שם וזה לא נמנה באבות עם שאר הניסים שנבראו בע"ש בין השמשות, לפי שכבר הזכירו פה האתון והוא אב לכל כיוצא בו. (אילת השחר בלק כב, כח)

חומר חילול ה'

חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חילול ה' (ה' ט'). בשערי תשובה (ג' מ"ה) כתב והשבועה לשוא אע"פ שאין בה מיתת ב"ד ענשה חמור ביד"ש יותר מהרבה עבירות שיש בהן מיתות ב"ד, כי הנשבע לשקר מחלל את השם וכו' וחלול השם ענשו למעלה מכל העבירות עכ"ל. ולפ"ז עיקר החומרא דשבועת שוא זה חילול ה', וא"כ שבועת שוא וחילול ה' הוא בעצם דבר אחד, דהכל בגלל חילול ה' שבזה.

המחטיא את הרבים

וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. (ה' יח) ברע"ב מפרש שלא יהא בן עדן ותלמידיו בגיהנם. וצ"ב למה זה סיבה שלא יספיקו בידו לעשות תשובה, דהא זה שעשה תשובה מגיעו לו גן עדן וגם האחרים ה' ביכלתם לעשות תשובה אלא שלא עשו. וירבעם נקרא חוטא ומחטיא את הרבים אע"פ שלא כפה אחרים לעבוד ע"ז, אלא דמנעם מלעלות לירושלים ועשה העגלים, ומ"מ למעשה נמצא דע"ז זה הוא גרם להם לחטוא (עי' סנהדרין ק"ב א').

מתלמידי אברהם

כל מי שיש בידו ג' דברים הללו מתלמידי של אברהם אבינו וכו' (ה' יט). צ"ב מה מוסיף באומרו שהם מתלמידי של אברהם אבינו, דהא לא מדברים מאנשים שראו את אברהם ללמוד ממנו?

וה' אפשר לומר שזה מעלות טובות, וכן בדברים שאומר שהם מתלמידי של בלעם, וכי העושה דברים אלו זה משום שלמד מבלעם, הרי הוא עושה זה משום יצה"ר שלו. ובהמשך כתוב מה בין תלמידי של אברהם אבינו וכו'. וק"ק שהרי זה דברים ברורים, ובשלמא אם ה' ביניהם איזה חילוק דק ה' מובן שצ"ל זה, אבל אלו הם דברים ברורים וי"ל.

להיות תלמיד של בלעם

אבות פרק ה' י"ט כל מי שיש בו וכו' הרי הוא מתלמידי של בלעם הרשע וכו'. שאלו למה כדי להתנהג במדות רעות צריך להיות "תלמיד" של בלעם, הרי ממילא הוא אם לא עובדים על המדות נהיים מושחתים. תשובה: להיות מושחת ולהראות את עצמו כאילו הוא צדיק, לזה צריך רבי... (פ"ח).

קלקול בכל העולמות

בעשרה מאמרות נברא העולם וכו' אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות. (ה' א').

אומרים בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל להעיר דהא ב' מאמרות נברא כל העולם, וא"כ נמצא דהעובר עבירה מקלקל חלק קטן מאוד כנגד כל העולם, אבל בעצם העבירה שעובר הוא מבטל דיבור שלם וזה יותר גרוע עכ"ד. ויתכן דמ"מ זה קלקול בדבר אחד, משא"כ קלקול זה דעשרה מאמרות גרע יותר כיון דהוי קצת קלקול בכל העולמות ואע"פ שזה אחוז קטן.

לשון המאמר

הנה באבות ה' א' תנן בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה שלא כתוב בפסוקים לשון ציונים י"ל דלשון ציוי אומרים כשיש מצווה וכיון דעדיין לא ה' את מי לצוות יהי אור זה נקרא מאמר.

וכאן י"ל שאם ה' ציוי פרטי לכל אחד להכנס לא"י זה ה' נקרא שעברו על ציוי ה', אבל כיון שה' אמירה שכלל ישראל צריכים להכנס לארץ ואם ה' יחיד שלא ה' נכנס לא ה' עובר על ציוי ה', דבר כזה נקרא שעברו על פי ה' ולא על ציוי. (אילת השחר דברים א, כו)

צורת המאמר

באבות פ"ה מ"א תנן בעשרה מאמרות נברא העולם. ויל"ע אם כל העשרה מאמרות נאמרו ביום ראשון כשנבראו כולם ובאמירה נכלל שכל אחד יקבע במקומו ביומו, אמנם בפסוקים משמע שבכל יום ה' אמירה אך א"כ צריך להיות שהיו יותר מ' מאמרות.

וי"ל דהנה במאמר תוצא הארץ וגו' יצאו אלפי מיני שרצים וא"כ זה מאמר אחד כללי הכולל הרבה פרטים וכך י"ל שהמאמר של יום הראשון כלל את כל הבריאה במאמר אחד בכללות ואח"כ בכל יום היה מאמר מיוחד לקבוע כל דבר במקומו. (אילת השחר בראשית א, יד)

כל מאמר מחשיב

אמר רבנו: בהא דצריך לברך העץ ואדמה קודם לשהכל מבואר הטעם בסימן רי"א כיון דהם ברכה פרטית ומשא"כ שהכל דהוי ברכה כללית, וברכה פרטית יותר חשובה מברכה כללית. ולכאן יש להבין אדרבא ברכה פרטית כגון העץ הוא מודה להקב"ה רק ע"ז שברא העץ, ואילו בששהכל מודה להקב"ה על על כל הבריאה, ואיפכא צריך להיות ששהכל יותר חשוב מברכת העץ והאדמה?

ואפשר לומר: דהנה איתא באבות (פ"ה מ"א) בעשרה מאמרות נברא העולם והלא במאמר אחד יכול וכו' א"כ ה' ציוי מיוחד על בריאת העץ וכו', אבל על ביצים לא ה' ציוי מיוחד אלא זה כלול כבר בכל הבריאה, יוצא א"כ שמודה על העץ הרי שהוא מודה על הציוי המיוחד של בריאת העץ, משא"כ שמברך שהכל זה הודאה כללית על כל הבריאה וממילא ג"כ על המיני שהכל, ולכך העץ יותר חשוב משהכל. (כ' צדיק כתמר יפרח)

עשרה ניסים

הנה בביהמ"ק היו עשרה ניסים כמבואר באבות פ"ה מ"ה. ומ"מ משמע בתוס' ב"ב טז, א שאת היראת שמים מקבלים ע"י שרואים את כולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודת ה' וטבע האדם להגרר אחר סביבתו ומה שרואה. (אילת השחר ראה יד, כג)

אילו של אברהם

בפר' העקידה עה"פ (פסוק י"ג) והנה איל פרש"י מוכן ה' לכך מששת ימי בראשית הנה אם נפרש שאלו זה נולד אז עי' במפרשי המשנה באבות פ"ה מ"ו צ"ב איך נשאר לחיות במבול?

ואולי איל זה ה' בתיבה והנה זקן פסול לקרבן, ועי' תוס' בזבחים נ"ט ב' ד"ה הא אזקנין להו ובהגהות יעב"ץ שם כתב שפסול זקנים הם משום דכחישי וכו', וכן אילו של יצחק שנברא מששת ימי בראשית בודאי לא הוזקן ולא הוכחש עד זמן שהקריבו אברהם אבינו וכו', לפיכך

לעילוי נשמת

הרבנית הצדקנית מרת מרים טרגר ע"ה

בת מרן גאון ישראל רבינו שלמה זלמן אויערבך זצ"ל
אשת הגאון רבי יהודה אריה טרגר זצ"ל ראש ישיבת אנטוורפן

נלב"ע י"ט אייר התשע"ז

שם עליה לתורה לאשה | כותב הגר"ח ש' שאנן זצ"ל: מעשה היה שבעת שביררתי שם הבעל כיצד הוא עולה לתורה שאלה אותי אשתו שהיא פרופ' לפיזיקה למה אני לא שואל כיצד היא עולה לתורה ואמרה שיש לה שם שבו היא עולה לתורה בבית כנסת רפורמי או קונסרבטיבי. בשעת מעשה התעלמתי משם זה, וגם עלה בדעתי באותה שעה את הנאמר במשנה כלים כד טז שבגד של יוצאת לחוץ טהור וביאר הרע"ב בגד של זונה אינו נחשב בגד.

הרי אף שאותה אשה משתמשת בבגד לצרכה אין לו חשיבות בגד כיון שהוא נגד רצון התורה אם כן אף אותה אשה שעולה לתורה ברור שלא עושה כן משום שהיא מדקדקת בכל תרי"ג המצוות רק מטעמים מקולקלים, ולכן אין לשם שעולה בו חשיבות של עליה לתורה.

ספרתי הדבר למורי הגאון ראי"ל שטיינמן שליט"א והוא אמר לי שאיני צודק כיון שמעיקר הדין אשה עולה לתורה רק תיקנו שלא תעלה מפני כבוד הציבור אם כן יש לשם שעולה בו חשיבות של שם (ס' עינים במשפט עמ' תקמח) [א"ה כל זה ענה לפי סברת הר"ה הנ"ל אמנם הראשונים ר"ש ר"ע ועוד והראב"ד בהשגות ועוד בארו שהטעם הוא שאינו בגד ואינו מכסה וממילא לא שייך כלל לנידוד ועיון בתפארת"ם]

בענין הכאת ס"ת לאיזה מקום לקרוא בו | הנה כתב הערוך השולחן סימן קל"ה סעיף ל"ב שהמנהג לדקדק שיקראו בס"ת ג' פעמים דזה מיקרי כקביעות ואין בזיון שטלטלה מביה"כ אבל בפחות מג' פעמים טלטלה לצורך עראי ויש בזיון אף אם הביאנה קודם וכו' עכ"ד.

ולכאורה לפי"ד הג' פעמים הכונה שיהיו ג' זמני קריאה בתורה, אבל אם יעשו ג' מנינים ויקראו בתורה ג' פעמים או ככהאי גוונא שהיו ב' או ג' קריאות בפעם אחת בשבת ר"ח חנוכה וכדו' זה נחשב לקריאה אחת.

הביאו לו תפילין אחרת | במשנה ברורה או"ח סימן קמ"ג (ס"ק ט) נפסק שאם נמצא פסול בספר תורה בין הברכה לקריאה יש לגלול את ספר התורה הפסול ולהוציא ספר תורה אחר, ומסיים המשנה ברורה "והעולה שכבר בירך אין צריך לברך שנית".

ויל"ע מה ההבדל בין המקרה האמור, למקרה שאדם בירך להניח תפילין ולאחר ברכתו נקראה הרצועה הכורכת את התפילין ליד או לראש והביאו לו תפילין אחרות, שהדין הוא שעליו לחזור ולברך על התפילין האחרות? ותירץ הגר"א שליט"א דנוסח ברכת העולה לתורה שמברך אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו וגו' הינו נוסח כללי לשבח את נותן התורה שנתן לנו את תורתו לעסוק בה, ואינו מתייחס דווקא לספר תורה זה שלפנינו, ולכן גם אם נמצא פסול בספר התורה לא הפסיד את הברכה.

מה שאין כן אדם שבירך אשר קדשנו במצוותיו וציונו להניח תפילין, הרי ברור מנוסח הברכה שהיא ככל ברכת המצוות שמתייחסת לתפילין שמתכוון לכרוך על ידו או על ראשו, ולכן אם נפסלו יצטרך לברך שנית על התפילין האחרות. (מרפסין איגרא ח"א עמ' ט"ז)

וקדשתו | סיפר רבנו שפ"א רצו לעלות לישראל במקום כהן ולכן ביקשו מהכהן שיצא החוצה כדי שיוכלו לעלות הישראל לעלי' הראשונה. והתבטא החזו"א בתמיה שזה 'אשיינער וקדשתו'. (ועי' דינים והנהגות פ"ה או"י).

ברוך שמיא | שח רבנו: זוכרני את הגרי"ז [בבדיסק] בתפילת מנחה דשבת שהיה אומר בעת פתיחת הארון תפילת 'ברוך שמיא' בקול ובתהלהבות מיוחדת, אבל את פסוקי ויהי בנסוע וכו' לא היה אומר כלל, וזה היה במנינו המיוחד שהתפלל בביתו בכל שבת ואנו שהיינו שכנים של הגרי"ז התפללנו עמו ביחד. [וטען ח"א שליט"א לפני רבנו דאולי הטעם שהגרי"ז לא אמר פסוקי ויהי בנסוע כי לא היה ארון הקודש באותו חדר, ואמר רבנו אמת שהיו מביאים את הס"ת מהחדר הסמוך, אבל הלא בשחרית כן אמר הגרי"ז פסוקים אלו דויהי בנסוע. (אעלה בתמר מתורת בריסק עמ' ע"ז) ואמר רבנו שבפרנקפורט לא היו אומרים בריך שמיא שמוזכר שם 'בר אלהי'.

והעולם שנוהג לאמרו ביארו דהכונה לנביאים או למלאכים. וכן יש שדילג על הקטע אנא עבדא דקדיש בריך הוא, ואי"צ לעשות כן דהכונה דעם ישראל הם עבדי ה' ואמנם יש דרגות אבל כ"א מישראל הוא נחשב כעבד.

הבעל קורא אצל הגרי"ז | הבעל קורא אצל הגרי"ז היה צריך להיות מדקדק גדול, דהגרי"ז היה מחזיר אותו על טעות בניקוד שאינה משנה את משמעות של התיבה [ומסתמא גם על דקדוק של מלעיל ומלרע היה מחזיר]. ועי'

רמ"א או"ח סי' קמ"ב סעי' א. (אעלה בתמר מתורת בריסק עמ' ע"ז)
צורת ההגבהה | וכשנשאל הגר"נ נבנצל זצ"ל, מהו דרך הנכונה לעשותו ההגבהה, ענה לנו אין אלא הנהגת מרן הגר"א שליט"א שפ"א כיבדו אותו בעשית ההגבהה, ועשה כסדר הנענועים שבלולב דרך ימין, שהוא לצד מזרח דרום מערב צפון. (מפי השואל)

עמידה בקריאת התורה | רבנו מקפיד לשמוע קריאת התורה בעמידה ואף בעת זקנתו לאוי"ט משתדל עד כמה שיכול לעמוד בקריאת התורה.

צורת החזקת הס"ת | כתב רבנו באילת השחר עמ"ס זבחים (דף כ"ד ע"ב) גבי הולכת הבהמה ע"ד רש"י שם שכתב ובית עורה לחוץ כלפי העם ומקום החתך כלפי המוליך דהכי שפיר שלא יראה החתך.

משמע מכאן דדרך כבוד הוא שיהא צד הנאה יותר כלפי העם. ואולי יש ללמוד כאן לענין ס"ת דיאחזנו באופן שהצד מכובד יותר יהיה לצד העם וכן נוהגין העולם, אבל אומרים בשם החזו"א שיקחנו בצד הפנימי אליו, ע"כ. וכ"ה בדינים והנהגות פ"ה ס"ו בהוראת מרן החזון איש ז"ל.

להמתין עד שיעברו | לבעל קורא בשיבת גאון יעקב הורה רבנו שכשעוברים אטובוסים ברחוב הסמוך ויש רעש, שיעצור בקריאה כדי שיוכלו לשמוע.

אמירת וזאת התורה | כשאומר וזאת התורה אינו מראה רבנו באצבע רק כורע כנגדו. וכמבואר בשו"ע סי' קל"ד סעי' ב'.

לא בא לגלילה | נשאל רבנו מא' שקרו לו לעשות גלילה לס"ת, והוא לא הגיע כי את ההגבהה קיבל א' שמתקוטט עם אביו. ושאל מה עליו לתקן? ואמר רבינו שזה חמור בחינת בזוי ה' וגו', ויתן צדקה ובעיקר יתן ללומדי התורה.

צירוף מחללי שבת לקריאת התורה | סח רבנו שליט"א: מרן הגרי"ז זצ"ל היה מצרף מחללי שבת למנין, שכידוע הגרי"ז היה מתפלל ביחידות, והיה עושה מנין בביתו לקריאת התורה, והיו קוראים לאנשים מהרחוב להשלים מנין, והיו מניחים כיפה על ראשם ומצרפים אותם למנין, הוסיף רבנו דכמדומה שאף היה מעלה אותם לתורה, וכך נהג אף בהיותו בארץ ישראל. [ונב' עובדות והנהגות לבית בריסק ח"ד עמ' קי"ח. הביא דנשאל בזה בן הגרי"ז הג"ר רפאל זצ"ל, ואמר דסבר אביו דמי שמוכן לבוא ולהשלים מנין ולהתפלל מן הסתם אינו אפיקורס. ובס' הדור והתקופה מביא מעשה, שהיה חסר אחד למנין, ואמרו להגרי"ז שיש יהודי במלון שכנראה אינו שומר תורה ומצוות, ואמר שיקראו לו, וצויה לכבדו בעליה, והיה שם מי שמחה, ומרן שתק, ואח"כ הראה לדברי הרמב"ם באגרת השמד וז"ל, לכן אינו ראוי להרחיק מחללי שבת ולמאוס אותם, אלא מקרבם ומזרזם לעשיית המצוות, וכבר פירשו רז"ל שהפושע אפילו אם פשע ברצונו כשיבוא לביהכ"ס להתפלל מקבלים אותו ואין נוהגים בו מנהג בזיון, וסמכו ע"ז מדברי שלמה ע"ה שנאמר 'לא יבזו לגנב כי יגנוב לא יבזו לפושעי ישראל שהם באים בסתר לגנוב מצוות.] והעיר ח"א שאמנם בדרך כלל בחו"ל במקומו של הגרי"ז המחללי שבת שם לא היו כ"כ בהפרהסיא ודוק].

עוד אמר רבנו לגבי קריאת התורה אחרי זמן תפילה, שמרן הגרי"ז זצ"ל קיבץ עשרה שלא שמעו קריאת התורה, הרבה אחר זמן תפילה. (רי"א שקלאר שליט"א קובץ אליבא דהלכתא 21 עמ' ל)

עליה במלאות מ"א יום | כ' הביאור הלכה (ס' קס"ו) בסדר החיובים, אבי הילד בשבת כשאשתו בריאה והולכת לביהכ"נ מחויב לקרותו, אבל אם היא חולה ואינה יכולה לילך אינו חייב עד שתלך. ואם הוא מ"ם יום לזכר או שמונים לנקבה הוא חייב אף שאינה הולכת דהוא זמן הבאת הקרבן. ונשאל רבנו שליט"א באם אשתו ילדה בנייתו שדינו כיוצא דופן ובמש' בכריתות פ"א מ"ה נחלקו האם מביאה קרבן יולדת ולהלכה אינה מביאה כמבואר ברמב"ם פ"י מאיסור"ב ה"ה, וא"כ ככה"ג אין לו חיוב לקבל עליה, ולא מצאנו בזה מפורש בפוסקים. ואמר רבנו שאה"נ ואין חיוב לתת לו עליה. **פסקים בעניני דיבור בבית הכנסת** | נשאל רבנו האם מותר לאברכים לדבר בבהמ"ד בדברים הנצרכים להם כגון לפרנסתו כמו שמותר להם אכילה ושתייה. ואמר בזה"ל: א שוואכע היתר - היתר חלש. עוד הורה שאם יש חשש שחברו יפגע אם לא יענה לו אפשר שיש לענות לו. (בית יהודה עמ' לו- לח)

בית כנסת שנבית רבנו | כשהתחילו להתפלל בבית רבנו והביא לשם את הספר תורה לתוך הארון, מיד הכניס לתוך הארון ספרי קודש שלא יחול בזה קדושת ארון קודש, ולא יהיה בעיה לגור מעל כמבואר בהל' סי' קנ"א במג"א ובט"ז שם. כמו"כ רבנו מקפיד (כשהיה בכוחו) לפחות פעם בחודש להתפלל בבית כנסת כדי שלא יחשב כבית כנסת קבוע. וגם אמר הרי כשאני לא נמצא כאן כגון שנוסע לחו"ל וכדו' אין מנין בביתי א"כ אי"ז בית כנסת קבוע. [ולכן לא אומרים 'מעין שבע בליל שבת. ופ"א היה תוכנית לבנות מקוה במרפסת רבנו שליט"א, ורבנו התנגד כי אז יחשבו שזה בית כנסת, וזה היזק לשכנים].

עולם הישיבות

שיבת יד אהרן

הישיבה הוקמה בשנת תשמ"ז. על ידי הגאון רבי יהושע אייכנשטיין שליט"א, המשגיח הגה"צ רבי ימ המניק שליט"א. כשרוחו הגדולה של רבינו שליט"א חופפת על הישיבה, ומכוונת ומאירה את דרכה. כידוע אחד מעקרונותיה של הישיבה הוא לא לקבל יותר מעשרים בחורים לשיעור, ולהשיג דגש בעיקר על התמדה של הבחורים על פני שאר המעלות, והם על פי הוראתו של רבינו שליט"א, המכוון והמדריך את הישיבה מיום היווסדה. והגר"י אייכנשטיין שליט"א כידוע זוכה להערכה וקירבה יתירה מאוד ממון רבנו שליט"א.

הצלחת וקיום הישיבה

סיפר הגר"י שליט"א: בשנים הראשונות של הישיבה התעוררה פעם בעיה סבוכה שהיתה עלולה להעיב על כל הצלחתה ושגשוגה של הישיבה. רבים היו שניסו לפתור את הענין ללא הצלחה. אך רבינו שליט"א בחכמתו הגדולה ובפקחותו המופלאה חדר אל נבכי העניינים, ועם סיעתא דשמיא מיוחדת שמלווה אותו הצליח לעלות פתרון גאוני שהביא הצלה גדולה לשיבה.

אם יש חשש שקר להתרחק

כשעמד על הפרק הצעה לקבלת תקציבים משמעותיים ממקום לימודים מסוים בארה"ב, לבחורים בעלי אזרחות אמריקאית שלומדים כאן, יכלו להירשם שם כמי שלומדים כאן מסלול תורני, והישיבה תקבל על כך סכום גדול. הרבה ישיבות אכן נטלו מהם תקציבים. ראש הישיבה הגר"י אייכנשטיין היה סבור שאין הדבר מועיל שבחור ירגיש איזו שהיא שייכות וקשר למקום אחר. נכנס אל רבינו שליט"א ושאל האם רוח חכמים נוחה מהנהגה זו?

רבינו שאלו: האם בשביל לקבל תקציב צריך לשקר או לשנות מהאמת? משהשיב הגר"י אייכנשטיין בחיוב, הורה רבינו בנחרצות: "אם יש בזה חשש שקר, ואין הדבר ישר בתכלית הישירות, יש להתרחק מכך".

שיחת רבנו בהיכל הישיבה

כאשר עברה הישיבה למשכנה החדש בשכונת קטמון בירושלים, טרח רבינו שליט"א לעלות לירושלם להשתתף במעמד חנוכת הבית, ונשא מדברותיו בפני מאות המשתתפים.

כפי ששמענו לומדים כאן טוב, אבל חז"ל אומרים שתורה תמיד צריך חיזוק, ואחד מהארכיב דברים שמנו חז"ל (ברכות לב, ב) שצריכים חיזוק זה תורה. דתמיד צריך יותר להתחזק ויותר להתחזק. ונראה לעמוד על דבר שבעצם אין בו שום חידוש. אך כמו שהמסילת ישרים אומר שמה שכל אחד יודע, צריך לחזור ולשנן. חז"ל אומרים במסכתא תענית (דף ז' ב') ריש לקיש אמר אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו ככרול, בשביל משנתו שאינה סדורה עליו, שנאמר והוא לא פנים קלקל, מאי תקנתיה ירבה ביישיבה שנאמר וחילים יגבר ויתרון הכשרי חכמה, כ"ש אם משנתו סדורה לו מעיקרא. ופרש"י שלמודו קשה עליו ככרול שקשה הוא לו מרחב קושיות, בשביל משנתו שאינה סדורה לו ואינו זוכר מה כתוב ולפיכך אינו יודע לפרק, אי נמי שגורסה בטעות פוסק על החיוב ומחייב על הפסוק ומקשי עלה מודכתא אחרית, והכי משמע קרא והוא לא פנים קלקל, שאינו יודע שמועתו מפני שפנים קלקל, שקלקל במשנה שהוא קודם לגמרא, ומה יעשה ירבה ביישיבה, שישדור בני הישיבה משנתם, שנאמר וחילים, בין תלמידים שהן חיילות חיילות, יגבר.

ומביאה הגמ'... כי הא דריש לקיש הוה מסדר מותני' ארבעין זמנין כנגד מ' יום שניתנה תורה. ועייל לקמיה דר' יוחנן - לשמוע את השיעור של ר' יוחנן, דקדם לכן היה צריך לחזור ארבעים פעם את המשניות שהיה נוגע לענין ההוא, ואז היה נכנס לשמוע את ר' יוחנן, רב אדא בר אבהו מסדר מותני' עשרין וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים (פרש"י שה' כ"ז ספרים) ועייל לקמיה דרבא.

הנה מצינו הרבה פעמים בגמ' שהגמ' אומרת תנא מיניה ארבעין זמנין, כמו בכתובות (דף נ' א') תנא מיניה ארבעין זמנין, דמי ליה כמאן דמנחא ליה בכיסתיה, כמו שמונה בכיסו. אבל לא מצינו אף פעם שלמד ארבעים פעמים כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, והרי מנ"ל, בפשטות מבינים למה למד ארבעים פעמים כי זה השיעור שעי"ז הוא רב ידע טוב ואז יוכל לשמוע טוב את השיעור אבל כאן הוא מוסיף עוד דבר כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, ומה השיעור דבשביל זה 'הי' צריך לחזור ארבעים פעמים, והי' מובן אם היה אומר שחזר ארבעים פעמים משום שבארבעים פעמים מבינים טוב, ואחרת קשה לשמוע את השיעור של ר' יוחנן, אבל צריך להבין מה זה כנגד ארבעים יום.

וכנראה מה שאפשר לומר הוא (תמיד אי אפשר לדעת במאמר חז"ל כי הדברים שתומים ודומים בזה הרבה דברים, אבל אפשר לומר דבר שכולים להתעורר מזה). הנה כתוב במשנה בכתובים (דף כ"ה ב') רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בבניסותו לבית המדרש וביציאתו תפילה קצרה אמרו לו מה מקום לתפילה זו אמר להם בבניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי. והגמ' מביאה ת"ר בבניסותו מהו אומר? יחי רצון מלפניך ה' אלוקי שלא יארע דבר דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אומר על טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמחו בהם. וביציאתו אומר מודה אני לפניך ששמת חלקי מיושב בית המדרש וכו'.

והנה לשון הגמ' משמע שהיה אומרה רק בבניסותו לבית המדרש. א"כ אחד שהיה לומד ביחידות לא היה אומר את זה. ובמ"ב (סי' ק"י סק"ד) הביא בשם האריז"ל שגם הלומד ביחידות ג"כ טוב להגיד את זה, אבל פשטות לשון המשנה בתור חיוב ממש משמע שזה רק בבניסותו לבית המדרש.

והטעם בזה דכשחזר לומד לעצמו, לומד. אבל כשלומד עם עוד אנשים יש חשש שיכול להיות שישמחו חברי. כי אם יש כשלוש ישימות חברי, ואפשר שחברי יכשלו, ומתפלל ג"כ לא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמחו בהם, דגם על עצמו הוא מוספק אולי תהיה לו כזו מדה רעה שכשיראה שאחד נכשל - ישמח בזה. אע"פ שיש מתפללים. היתכן? אצל האנשים האלה שיהיה כזה דבר שישמחו בכשלו של חבר? אבל כך כתוב, שח"ו בן אדם לא בטוח, ואפי' חשד את עצמו אולי יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמחו בהם! ואם אדרבה אני יכשל, ישמחו בי חברי.

עכשיו אחר שאומר את התפילה הזאת, כדי לעשות עצב באמת, שחלילה וחס לא יכשלו בזה, אמנם בודאי - תפילה זה תפילה, אבל צריך לעשות משהו בשביל זה. ולכן רבינו חז"ל שצריך לעשות משהו שיזכיר לו שידע שלא יכשל. ומה העצה? לזכור מעמד הר סיני! שהיה "ברחת ובזיע" "באימה וביראה". שיזכור שהוא הולך ללמוד תורה! מה הוא לומד כאן? "תורת ה'", וכשזכר שלומד תורת ה' הוא נזכר במעמד הר סיני האין שהיה שם קולות וברקים, ובאו לידי רתת וזיע כמו שחז"ל אומרים.

והיינו דכדי שהדבר יהיה ברור צריך קודם כל שידע טוב טוב את כל המשניות על בורין, כי אחרת, באמת הוא יטעה, ויהא ריב ח"ו. לכן צריך מאוד מאוד שיהיו הדברים ברורים ומאירים, וכמו שהגמ' אומרת במקום אחר שהיו הדברים "שמוחים כנתינתן מסיני". וכן לעשות דבר כדי לזכור מעמד הר סיני, ולזה צריך "ארבעים פעמים" דוקא, כדי שיזכיר לעצמו שהוא הולך עכשיו ללמוד תורה של הקב"ה! שניתנה במעמד הר סיני. [אמנם אינני ידע אם זה הפשט האמיתי, לחז"ל בדאי היה להם דברים יותר גבוהים מאלו, אבל גם זה אפשר לומר].

מצינו בגמ' (ב"מ דף פ"ד א') שהיה יוכוח בין רבי יוחנן ור"ל ואמר לו ר' יוחנן לריש לקיש - ליטאה בלסטינותי ידע, אמר לו ונאמי אהנית לי התם רבי קרו ל, הכא רבי קרו לי וכו', חלש דעתיה דרבי יוחנן, חלש ריש לקיש! אתאי אחתיה קא בכיא אמרה ליה עשה בשביל בני! אמר לה עזבה יתומיך אני אחיה. עשה בשביל אלמנותי! אמר לה ואלמנותיך עלי תבטחו. נח נפשיה דר' שמעון בן לקיש! והוה קא מצטער רבי יוחנן בתר' טובא, אמרו רבנן מאן ליזיל ליתביה לדעתיה, ניזיל רבי אלעזר בר פדת - דמחדדין שמעתתיה, אול יתיב קמיה, כל מילתא דהוה אמר רבי יוחנן אמר ליה תניא דמוסייע לך, אמר - את כבר לקישא? בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתא, ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרקי, וממילא רווחא שמעתא, ואת אמרת תניא דמוסייע לך? אטו לא ידענא דשפיר קאמינא? הוה קא אוזיל וקורע מאניו, וקא בכי ואמר - היכא את בר לקישא? היכא את בר לקישא? והוה קא צווח עד דשף דעתיה, פרש"י שנקראה ממנו דעתו ונשתטה, בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה.

נורא! מה שהיה השיעור של רבי יוחנן. יכולים לתאר, ריש לקיש שהיה כל כך העומד של הישיבה, עמוד של השיעור שהוא היה מצוין כל כך, שתיכף ומיד היה מקשה עשרים וארבע קושיות, משמע דעל כל דבר שהי' אומר ר' יוחנן, היה שואל עד עשרים וארבע קושיות. ועי"ז הי' רווחא שמעתא.

יכולים לתאר לנו, שאותו ריש לקיש שהי' כל כך גדול! אז כדי שיהי' ככה, היה צריך להתכונן "ארבעים פעמים" כדי שיכנס לשיעור של רבי יוחנן. אז בודאי היה כזה ריתחא שם, שיהיה באמת סכנה גדולה. עד שהי' צריך להתפלל "שלא יארע דבר תקלה", שלא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמחו בהם ולא אכשל וכו'.

ומה היה העצה לזה? לשנן ארבעים פעמים! כדי להיזכר מעמד הר סיני, ארבעים פעמים כנגד ארבעים יום, הוא חשב במיוחד ארבעים, דוקא ארבעים, כדי שיזכור מעמד הר סיני, שהתורה ניתנה בארבעים יום.

זה מה שצריך ללמוד מה שנוגע לנו לכאורה. אנחנו במדרגה רחוקה מאוד מזה, אבל "משהו" צריך לדעת שלימוד התורה זה לא סתם - נכנסים ללומדים. אלא ריש לקיש היה צריך להתכונן ארבעים פעם, ורב אדא בר אבהו עשרים וארבעה פעמים, כנגד עשרים וארבע ספרים - תורה נביאים וכתובים. עכ"פ כל אחד, כל כך היה חשוב בעיניו, להתכונן כדי ללמוד תורה, בפרט במקום שזה ברבים, שבמקום רבים יכול להיות כל מיני דברים. אז כדי שיהיה יותר "כנתינתן מסיני" היה צריך מאוד מאוד להתכונן.

זה צריך לדעת שהתורה זה לא סתם לימוד חכמה. אלא ללימוד התורה צריך לגשת באימה ויראה ברתת ובזיע! זה צריך להרגיש, ולכה"פ לחשוב פעם שהוא דואה להגיע למצב של מותן תורה. כמו שצריך במעמד הר סיני. ועל זה היה צריך לעבוד ריש לקיש ורב אדא בר אבהו עד כדי כך. כל אחד בדבר שחשב שהוא יתחזק, זה חשב ע"י שיזכר במעמד הר סיני, זה חשב שיזכר ע"י שיזכור שזה תורה נביאים וכתובים. עכ"פ חפשו עצות האין להתגבר כדי לזכות לתורה. כי לזכות לתורה זה לא פשוט! וכל אחד ואחד ידע, שלימוד התורה זה דבר שאי אפשר כ"כ בקלות לזכות לזה, צריך מאוד מאוד התגברות כדי לזכות. קודם כל להתחייב כדי שיהיה ברוך, כי אם לא ברור המשניות כנראה אח"כ לא מבינים את השיעור. וכשלא מבינים יש ג"כ סכנה שלא יכשלו חברי ושהוא עצמו לא יכשל. ובשביל זה צריך לזכור מעמד הר סיני לזכור תורה נביאים וכתובים, לעשות עצות האין להתחזק, ועי"ז שכל אחד ואחד ילמד בדרך זה בודאי שיעלה מאוד מאוד לא רק שיהיה "למודן" אלא שיהי' תלמיד חכם אמיתי, בתורה ויראת שמים, והדברים יהיו מאירים כנתינתן מסיני (ימלא פי תהלתך עיני תורה עמי' קפז- צפ)

גליון זה יוצא לרפואת
הר"ר יעקב מאיר בן חיה שינדל
לרפואה שלמה בתושח"י

דברי שי"ח

ממרחן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

פשוט על הפרשה

"ולא תנונו איש את עמיתו" (כה, יז)

בב"מ נ"ח ב' כל היורדין לגיהנם עולים חוץ משלשה שיורדין ואין עולין ואלו הן הבא על א"א והמלבין פני חבירו ברבים והמכנה שם רע לחבירו, מכנה היינו מלבין אע"ג דדש ביה בשמיה. ומפרש"י דדש ביה כבר הורגל בכך שמכנים אותו כן ואין פניו מתלבנות ומ"מ זה להכלימו מתכוין. נראה דכל איסור מכנה שם היינו בקורא לו תמיד כן או שאחרים מכנין אותו כן אבל אם קוראו פ"א או ב' אין קפידא כי בדרך בדיחותא קאמר ובוזה נוחא שמצינו בכמה מקומות שלא הקפידו על"ז עי' סנהדרין נ"ט ב' מגילה י"ד ב' כריתות ח' א' פסחים ע' ב' חולין ק"י א' שבת קכ"א ב' נדה י"ב ב' ועוד כמה דוכתי. ואין לדחות בכמה מקומות דהיה זה משום תוכחה שרצו לרמוז להם שהתנהגו שלא כהוגן באיזה פרט, דאם יש איסור לכנות שם אסור גם כשהוא לצורך ואם צריך להוכיחו ויכחו בהדיא או ירמז לו ולא בדרך זה שאסור ואמרו עליו שאינו עולה מגיהנם, אלא ע"כ דבוקדא לו כן בדרך אקראי פ"א או ב"פ אין קפידא בזה כי בדרך בדיחותא קאמר.

(שעמא דקרא)

עלי שי"ח

"הגאון הגדול רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצוק"ל"

השבוע ביום ראשון. ל"ג בעומר יום ההולא של התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי. נסתלק מעמנו הגאון המופלא שהיה דבוק בכל נימי נפשו למרחן רבינו שליט"א. להבחי"ח הגה"צ רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצ"ל.

משך כל השנים. ובפרט בשנים האחרונות מעת שבא להתגורר בבני ברק. לא הניח דבר שלא התייעץ בו עם רבינו. פעמים היה מגיע בשביל שאלה של תלמיד. או ידיד. ורבינו שליט"א היה מכבד אותו מאוד ואף היה קם לכבודו.

סיפר חתנא דבי נשיאה הגאון רבי שרגא שטיינמן שליט"א שזוכר מצעירותו ממש. שפעם אחת היה אצל חמיו רבינו. והגיע במיוחד מירושלים הגאון רש"י זצ"ל וביקש דחוף לפגוש את רבינו. וכיון שלא היה שייך לדבר איתו כי היה סגור בחדרו. אמר הגרש"י לר' שרגא שהוא בא לבקש ברכה לאיזה ענין פרטי (ופירט לו את הדבר) והוא מוכרח לחזור אז הוא ממנה אותו לשליח שיבקש הברכה עבורו. והוא תיכף חזר לירושלים.

לפני כחודשיים כשמרחן רה"י הגראי"ל שליט"א נחלש מאוד. אירגנו קבוצת תלמידי חכמים שיעתירו בעבורו במירון. וביקשו גם מהגרש"י זצ"ל שיבוא. ואכן הוא אישר את בואו. באותו יום הוא הרגיש קצת חולשה וחשש מהנסיעה הארוכה. ושלה לשאול את רבינו שליט"א אם ליסוע או לא. ורבינו שליט"א הורה נחרצות שהנסיעה היא דבר מצווה ולא יצא שום תקלה. ובירכו שיסע ויחזור לשלום. וכמוכן כך היה.

בכל ספר מסדרת הספרים שהוציא 'זאת ליעקב' על התורה והש"ס. היה מגיע בעצמו להביא לרבינו ולקבל ברכתו.

פגישתו האחרונה עם רבינו היתה בשבת חול המועד פסח האחרון. שעבר לפני התיבה בלדרמן בתפילת המוסף במנין של רבינו. לאחר התפילה רבינו בירכו אגוס'ן שבת והודה לו על התפילה.

בשבועות האחרונים שחלה. העתיר עבורו רבינו. ואף טרח במיוחד להשתתף בעצרת תפילה שהתקיימה בבית הכנסת לדרמן. ואמר בעבורו פרקי תהילים.

בערש"ק לפני כחודש נכנס הגאון רבי ישראל חיים גפן שליט"א לרבינו בשם אמו - אשת הגרש"י זצ"ל לשאול היות והמצב שלו מאוד קשה. האם להוסיף לו שם ורבינו אמר שכן ויוסיפו רפאל, אלא שמשמים נגזרה הגזירה ונלקח בעוונותינו. בהלויתו יצא רבינו במיוחד להשתתף ולחלוק לו את כבודו האחרון.

דבר העורך

הורים התלויים בשערה...

במנהגי האבילות בימי הספירה פשוט כמה מנהגים, המנהג המקובל הוא לנהוג אבילות עד יום ל"ג בבוקר [ולספרדים עד ל"ד בבוקר], לעומת זאת היו שנהגו להתחיל רק מ"ח אייר ועד חג השבועות למעט יום ל"ג עצמו, ודעת המקובלים לנהוג באבילות כל ימי הספירה עד ערב שבועות.

שלושה מנהגים אלו הוזכרו בשו"ע סי' תצ"ג, ובבה"ל הסביר היטב טעם ומקור כל מנהג, עוד נאמר במ"ב (שם סק"ז) שיכול לתפוס חומרי המנהגים, דהיינו שינהג איסור מפסח עד ערב שבועות או עד יום א' של הגבלה חוץ מל"ג בעומר, ואף שנוהג ב' חומרות הסותרות זו לזו אינו ככסיל ההולך בחושך, כיון שעושה כן רק מחמת ספק, שאינו יודע איזה מנהג הוא העיקר, ואכן כן הוא מנהג מרחן שה"ת שליט"א לתפוס את שני החומרות, ולכן גם אינו גוזז את ילדי החלאקה רק ביום ל"ג עצמו.

מרחן נמנע מלגזוז גם בערב שבועות, מחשש שמא יצא דם, שיש בו סכנת מזיקים ביום זה כמבואר ברמ"א סי' תס"ט ס"ז.

הוראה מעניינת הובאה בספר הנפלא "ארחות רבינו" שמרחן החזו"א זצ"ל התיר לספר בלורית בספירה, והסביר מרחן שליט"א שטעם ההיתר של החזו"א הוא משום גנאי הבלורית ליראי שמים, ולא משום שאילת חציצה לתפילין, ולכן יש להתיר להסיר בלורית גם בימי חול המועד! בהם אין מניחים תפילין.

אנקדוטה הלכתית מעניינת מובאת בספר "בית אמי", שמרחן שליט"א נהיה חתן בליל חמישי י"ח אייר - ל"ג בעומר תשי"א, ולמחרת היום אביו בעל הקהילות יעקב זצ"ל החל לספרו, ובאמצע שקעה החמה, והסתפק הקה"י האם יכול לסיים את התספורת, או שמא יגיע מרחן לשבת לכלה כשראשו מסופר למחצה, ושאל את מרחן החזו"א זצ"ל אם מותר לגמור והורה להם מרחן כי מכיון שהתחיל יכול הוא לסיים.

עוד מובא שם שמרחן מעולם לא השתתף במדורות ל"ג בעומר, ותמיד היו נפעמים לחזות כיצד לא היה קם, ואפילו לרגע קט לראות את המדורה הגדולה הבערת מתחת חלונו ממש!

ספרות סבת סוס
יחזקאל אברהם (א"ב)

אם עובר איסור באכילת ועשיית דברים הגורמים לשכחה

בגמ' הוריות י"ג ע"ב איתא "ת"ר חמשה דברים משכחים את הלימוד האוכל ממה שאוכל עכבר וממה שאוכל חתול והאוכל לב של בהמה והרגיל בזיתים" וכו' עיי"ש המשך סוגית הגמ' וכן בעוד מקומות מבואר כמה דברים הגורמים לשכחת הלימוד, ויש לדון האם מי שאוכל מדברים אלו הגורמים שכחה עובר בלאו דהשמר לך וכו', והנה בס' חסידים סי' תתר"ח כתב וז"ל "א' שאל מחכם אמר עכברים אכלו מלחמי אם אוכל לאכול מן הלחם, אמר ולמה לא תאכל א"ל פן אשכח תלמודי ואני נזהר מלאכול מכל מה שמשכח התלמוד ועתה אני רעב, א"ל החכם אינך חייב עד שישב ויסירם מליבו, ואני רואה שאינך עוסק בתורה ואתה פנוי והיית יכול לעסוק וכל היום אתה בטל מד"ת והולך אתה עם עמי הארץ לשמוע דברים בטלים מוטב היה לך שלא היית נזהר מדברים המשכחים כדי שהיית שוכח דברים בטלים שאתה עוסק בהם" עכ"ל. ומהא דאמר לו החכם "אינך חייב עד שישב ויסירם מליבו" מבואר דליכא איסור כלל באכילת ועשיית דברים אלו כיון שאינו מסירם מליבו.

וכן הוכיח מדבריו מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בספר זכרון ח"ב והוסיף שם דכ"נ מכל הפוסקים שלא הביאו להל' כל הדברים שמשכחים התלמוד משמע דאין בזה איסור, ובביאור הענין מדוע לא נקרא זה שיושב ומסירם בלבו ב' שם דכיון שאין זה מוכרח שישכח אלא זה גורם להחליש הזיכרון והוא מכוין להנאת עצמו לאכילה ומשא"כ במבטל ואינו חוזר על משנתו שבדאי ישכח, זה נחשב שמסירם מליבו עיי"ש ד' (וע"ע בשו"ע הרב הל' ת"ת עם הערות וצינונים פ"ב ס"ז הערה 10. ובס' שמירת הגוה"נ סי' ט"ז הערב ט').

והנה מרן שליט"א בס' הזיכרון שם כתב "וכ' בא"ר סי' ק"ע ס"כ בשם ס' הגן דהממלא כרסו עובר בלאו דהשמר לך פן תשכח ומשמע לכא' דס"ל דכל האוכל מהדברים הקשים לשכחה דעובר בלאו דאורי' דהשמר וכו' אבל ע"כ א"א לומר כן (ולתפלה בעלמא נקטי' כלומר שהוא מעין האיסור של השמר לך וכו') דבהדיא מבואר בס"ח" וכו' ובעלון עלים לתרופה (גליון ש"ג) העירו בזה דלכאורה כוונת ס' הגן לפשטיה דקרא "השמר לך פן תשכח את ה' אלוך לבלתי שמר מצותיו" וכו' וא"ז שייך לענין דשכחת התורה, ונעלם מהם שכבר כתב כן מרן שליט"א בהוספות ותיקונים לס' זכרון עיי"ש.

ובשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' ק"ל כתב דנראה שכל מי שעושה דברים אלו הקשים לשיכחה המובאים בהוריות כיון שעושה מעשה שע"ז שוכח לימודו עובר בלאו זה שהרי גורם שיסורו ד"ת מליבו עיי"ש ד'. וע"ע בשו"ת שלמת חיים סי' תק"א ש' דבעניני שכחה אפשר שיש בזה לתא דלאו השמר לך פן תשכח, ובשו"ת דברי מלכאל ח"ד סי' ט"ו כתב לענין אכילה מדבר שאכל העכבר ממנו שקשה לשכחה כדאי' בהוריות דהעובר ע"ז עובר על פן תשכח עיי"ש ד'. ובמבוא לס' שמירת הגוה"נ סי' י"ח העיר דהוא עצמו (בדברי מלכאל) ח"ב סי' נ"ג כ' ליישב הא דהשמיטו הפוסקים שאסור לאכול או לעשות הדברים הקשים לשיכחה משום האיסור הוא משום דאינו רק חשש שיזיק ואפשר שלא יזיק או שיוכל לעשות לעומת זה דבר המועיל לזכרון וכדאי' בהוריות שם איזה דברים עיי"ש ד'.

וראיית לגאון א' שליט"א שמביא בספרו שמועה מפי מרנא ורבנא החז"א צוק"ל שאמר שמאחר ומבואר בשו"ע סי' ד' סעי' י"ח דמי שאינו נוטל ידיו כשצריך אם ת"ח הוא תלמודו משתכח לכן מי שאינו נזהר ליטול ידיו כשצריך עובר בלאו דהשמר לך פן תשכח ושאלתי למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אם נכונה שמועה זו דהנה זה נגד מש"כ בס' חסידים וכמש"כ מרן שליט"א בפתחה שם והשיב מרן שליט"א שכמדומה שאינו נכון, ומ"מ מרן שליט"א בס' שם כתב דבדאי נכון ליזהר לכתחילה מהדברים הקשים לשיכחה (ואף שאין איסור בדבר) שהרי לכן מנאום חכמים שידעו ליזהר מהם.

בענין נשים אם צריכות ליזהר בזה

ויש לדון האם גם נשים צריכות ליזהר בזה שלא לאכול ולעשות דברים המשכחים ובפשיטות נראה דכיון שאשה אינה מצווה בת"ת לכן אין ענין ג"כ שתזהר מלשכות, וכן מבואר להדיא בחוות דעת יור"ד סי' ע"ב סק"ב ש' וז"ל "רק הזכרים אין אוכלין לב עוף שקשה לשכחה" עכ"ל, וכ"ה בבית לחם יהודה שם סק"ג וז"ל "ואין לאכול נשים מעוברות וזכרים בפרט לבני תורה לב אפילו של עוף שקשה לשיכחה ושאר נשים ובתולות אוכלות הלב אפי' של בהמה וכ"כ בכה"ג" עכ"ל, וע"ע בזה בדרכי תשובה שם סעי' א' סק"ה (ושם הביא מהכנה"ג בהגהות ב"י אות ד' ש' שבמדינתו אין נזהרים בזה) ושם ב' הטעם דרק הזכרים נזהרים בזה משום שקשה לשיכחה וזה לא שייך בנקבה דאינה בת תלמוד תורה עיי"ש ד', וע"ע בערוך השולחן שם סעי' א', וכ"כ מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' זיכרון שם דנראה פשוט שנשים א"צ ליזהר בזה כיון דאינן מצויות על ת"ת דלא עדיפי מע"ה דמבואר בס"ח שאין לחוש, וע"ע בשו"ת שבט הקהתי ח"א סי' ב'.

והנה בב"י או"ח סי' מ"ז כ' לענין נשים בברכת התורה וז"ל "וכ"ש לדברי סמ"ג (בהגהות והערות לטור כ') דבר זה לא נמצא בסמ"ג אלא בהקדמת הסמ"ק וכמש"כ בתשו' מהר"ל) ש' דהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכים להם" ע"כ וכן בשו"ע הרב פ"א מהל' ת"ת הט"ז כ' "אשה אינה מצווה בת"ת שנא' וכו' ומ"מ גם הנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכין להן לידע אותן כמו דיני נדה וטבילה ומליחה ואיסור ייחוד וכיוצ"ב כל מ"ע שאין הז"ג וכל מצות ל"ת של תורה ושל ד"ס שהן מזהרות בהן כאנשים" וכו' וא"כ לפי"ז יל"ע אמאי לא יזהרו בדברים הגורמים שכחה מכיון שצריכים לידע וללמוד הדינים שחייבים בהם ושאלתי זאת קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב בזה"ל "צריך לידע אבל אין מצוין באיסור שכחה", ובב"י הדברים נראה עפ"י מש"כ בשו"ת אבני נזר חור"ד סי' שני"ב ושו"ת בית הלוי סי' ו' דמה שנשים צריכות ללמוד הדינים השייכים להם אינו מדין ת"ת אלא שמחויבות ללמוד כדי שיוכלו לקיים העשיה ולא מצד חיוב לימוד בעצמותו ואם האשה בקיאה היא בדינים שלה ויודעת היאך לעשות שוב אינה צריכה ללמוד עוד אפי' להסמ"ק עיי"ש ד' ולפ"ז את"ש דכל האיסור שכחה הוא דוקא במי שמצווה בת"ת ולימוד התורה שלו הוא מצד מצות ת"ת ולא רק בשביל ידיעת הדין ודו"ק, שו"ר שבי' כן בס' מנחת מחבת ח"א סי' ס"ב אות כ"ד.

מיהו בס' הליכות ביתה פכ"ח הערה כ"ד כתב שאף נשים צריכות ליזהר בדברים המשכחים וטעמו משום שצריכה ללמוד ולידע הדינים שהיא מצווה בהם ויש לחזק דבריו עפ"י מש"כ ידידי הגר"א גרודז'נסקי שליט"א דנשים חייבות בלימוד דיניהם משום ת"ת עיי"ש ד' באורך, וע"ע בזה בס' שמירת הגוה"נ במבוא פרק י"ט.

בענין קטנים אם צריכים ליזהר בזה

וכן יש לדון לענין קטן שעדין לא למד אם צריך ליזהר בזה או דילמא כיון שעוד לא למד ואין לו מה לשכוח א"צ ליזהר בזה וראיתי להגר"ח פלאג' צוק"ל בס' עיני כל חי בחי' להוריות י"ג ע"ב שכתב אהא דאי' בהם דהמניח כליו מתחת מראשותיו קשה לשכחה דאין בזה קפידיא לתניוק כיון שעדין לא למד, ונראה דאפשר לדייק כן מדברי הס"ח ש' שעם הארץ שבטל מה"ת מוטב לו שלא יזהר מדברים המשכחים והנה הרי יתכן שע"ה זה הבטל מה"ת יתחזק יום אחד ויתחיל לעסוק בתוה"ק והנה אי נמא דדברים אלו גורמים שכחה בטבע ויכולין להזיק גם לעתיד א"כ גם לע"ה יש להזהר דאולי יחזור בו ויתחיל ללמוד ואז יגרום לו מה שלא נזהר בדברים אלו קודם שלמד לשכח מה שלומד, מיהו מדברי הבית לחם יהודה (לעיל) ש' שנשים מעוברות צריכות ליזהר בזה וזהו משום הוולד א"כ כ"ש קטן שנולד שצריך ליזהר בזה (וקצת יל"ע בזה דדילמא כ' הכי משום הא דא' בנדה ל' שמלאך מלמדו כל התורה ובשביל תורה זו יש לו ליזהר וע"י בס' עיני כל חי שם ולפ"ד יש לומר הכי ודו"ק) וכ"כ מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בפתחה לס' זיכרון ח"ב שקטן אף שעדין לא למד יש להקפיד, ודלא כמש"כ בהגה"ה לס' שמירת נפש סי' של"ט כיון דמסתבר דדברים אלו עושין טבע של שכחה ויכול להזיק לו אח"כ ח"ו עכ"ד.

לקבלת הגליון ניתן לשלוח בקשה במייל: 0573145900@okmail.co.il או בפקס: 077-2092005

נשמח לקבל הערות והארות וכן עובדות ושו"ת מרבינו

להנצחות ולתרומות: 053-3145900 כתובת: ר' יהודה הנשיא 52 בני-ברק

נשיה בחוקיך

עלון שבועי על פרשת השבוע ועניני השעה
מתורתו של מרן פוסק הדור רבינו **נסים קרליץ שליט"א**
גליון מס' 166 • בהר בחוקותי תשע"ז

ולא תונו איש את עמיתו (כה, יז)

מעשה באחות בבית חולים שטעתה טעות חמורה, והזריקה לוריד של חולה "ונטולין", במקום להכניסו לאינהלציה. החולה איבד הכרתו, ומיד הבהילה את כל הצוות וסיפרה להם על טעותה, ובס"ד הצליחו להשיב את נפשו. מנהל בית החולים סילקה מיד מתפקידה. הוא עשה זאת בלאט ובהסתר, וזאת משום שעבדה במחלקה ביושר ובאמונה שנים רבות, וגם לא ניסתה להצדיק את עצמה, שיתפה עמו פעולה, וקיבלה עליה את הדין בהכנעה.

האחות פנתה לבית חולים אחר בכדי לקבל שם עבודה, ובאה אלינו בשאלה האם היא חייבת לספר את טעותה, להנהלת ביה"ח בו היא מבקשת להתקבל, כי ההלכה היא דהמוכר דבר שיש בו מום עובר על "לא תונו" וא"כ מסתבר שאחות כזאת שעלולה לטעות, גם זה בכלל לא תונו, ובפרט שיש כאן בעיה של סכנת נפשות.

הפנינו את שאלתה לגאון ר' נסים קרליץ שליט"א, והשיב שאם האחות בטוחה בעצמה שהדבר לא ישנה אינה חייבת לספר זאת. וכבר אמר החכם המקרה לא ישנה. אך צריכה לחזור בתשובה ולבקש את סליחתו של החולה שגרמה לו ליסורי מות, ואף לפצותו בממון כגון לתת לו דמי הבראה וכדומה, ואז גם ה' יסלח לה. ונראה להוסיף בנותן טעם - הגע עצמך, אשה שנתנה שקד לבנה הפעוט והוא נחנק ונפטר, האם לפי דין תורה מותר לבעלה לגרשה, בגלל הטענה שהיא עלולה להמית שאר ילדיה ל"ע!! (שעורי תורה לרופאים להגר"י זילברשטיין שליט"א)

איסור לא תונו במכה וכועס על בנו שלא לשם חינוך

ויש להורים לידע, שאם מכים או כועסים או מצערים את הילדים במקום שאין בו משום חינוך ותועלת, יש פעמים שיש בזה משום לאו דלא תונו איש את עמיתו דהוא איסור דאורייתא לצער אדם מישראל, וודאי שבניו ובנותיו של אדם הרי הם בכלל זה במקום שאין בו משום חינוך ותועלת, ואין הילדים רכושם של ההורים שיעשו בהם כרצונם בלא להתחשב ולהזהר בתועלתם, וכבר כתיב תנוך לנער על פי דרכו, ולא על פי דרכם, ואין נפש הילדים כעצים ואבנים לעשות בהם ולדבר בהם בלא לשקול במאזני צדק. (חוט שני)

בדיני אונאת דברים

כתוב בתורה וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו וגו', ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלוקיך כי אני ה' אלוקיכם. ובפרשת קדושים כתוב וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו. ובמס' ב"מ (נ"ח:) תנו, כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים, לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח, אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך שנא' וגר לא תונה ולא תלחצנו.

ובגמ' ת"ר, לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מדבר, אתה אומר באונאת דברים או אינו אלא באונאת ממון, כשהוא אומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך הרי אונאת ממון אמור הא מה אני מקיים לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים, הא כיצד אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים וכו' אם היו יסורין באין עליו אם היו חלאים באין עליו או שהיה מקבר את בניו, אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב הלא יראתך כסלתך וגו', אם היו חמרים מבקשין תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר לעולם, ר"י אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי הדבר מסור ללב, וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלוקיך.

עוד ענינים

א. באיסור דאונאת דברים אין שייך היתר דאינו מתכוין, אפילו באינו פסיק רישא, כיון שיודע שאפשר שחבירו יפגע מזה, והן אמנם אם האיסור היה תלוי במעשה, יש לדון אם זה נחשב מעשה שלו. אבל אחרי שאין האיסור תלוי במעשה, אלא רק תלוי בתוצאה, וזה גופא שיש צד כזה שחבירו יפגע, אזי כל זמן שאפשר לחשוב, שאולי יצא מכך פגיעה בחבירו הרי זה אסור.

ב. אם פגע בחבירו וע"י שיבקש ממנו מחילה יפגע בחבירו יותר, כגון שיחשוב שכיון לזה ברצינות, אי אפשר בכה"ג לבקש מחילה, ויבקש ממנו מחילה בכללות בערב יום כפור. ועמש"כ בעז"ה ב"חוט שני" הלכות יום כיפור (עמ' קו).

ג. אם אחד מתווכח עם חבירו, וחבירו עשה מדבריו חוכא ואטלולא, אם מותר גם לו לעשות כן לחבירו, לענין איסור אונאת דברים מבואר בח"ח (כלל י, באמ"ח ס"ק ל"א).

אמנם אם יש אחרים, צ"ע אם יש בזה משום הלבנת פנים.

ד. לצבוע דירה קודם מכירתה אם מכסה בזה את מומיה, ודאי אסור. אמנם אם הוא צובע רק שתראה הדירה כדירה צבועה, א"כ היא היא, וכל חסרון שאין הלוקח יכול לראות, צריך שיספר לו.

ה. לשאול בעל חנות על מחיר חפץ הנמכר בחנות, נראה שאם יש סיכוי שיקנהו אצלו, מותר, דהא אם היו שואלים את בעל החנות ודאי היה מתרצה לענות לכמה בני אדם כדי שאחד מהם יקנה ממנו.

ו. הא דאסור לשאול אדם על מסכת או חכמה שאינו יודע שאפשר שיתבייש, מ"מ אם ספק לו אם הלה יודע אם לא, מותר. מ"מ צ"ע מה הגדר בזה.

ז. הא דאיתא דמי שיודע מסכת אחת ומכבדין אותו כיודע ב' מסכתות שצריך להודיע, אין זה מדין גניבת דעת, אלא משום מנהג ענוה, ובדין שלא יטול כבוד שאינו מגיעו.

ח. במס' ב"מ (נט.) איתא, אמר רב, לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה, ופרש"י, אונאתה קרובה, לבוא, פורענות אונאתה ממחר לבוא, עי"ש.

אונאת אשתו [באונאת דברים לצערה, רש"י], היינו שהוא דבר חמור, ואפשר שכולל נמי יותר דברים.

ט. במס' יבמות (מה.) איתא, דעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, ומסופר בגמ' באחד שהיה אביו גוי ואמו ישראלית, ויעץ לו רב יהודה לך למקום אחר שלא יכירך ושא בת ישראל עיי"ש. וכבר לן בזה בעל הקהלות יעקב מדוע אין בזה לא תונו, וכתב שם, דכל כה"ג בנישואין שבדיעבד היה מסכים לוותר על החסרון הזה, והוי אומדנא שבדיעבד היה מתרצה לזה, לא הוי בזה גונב דעתו ומשו"ה אין בזה לא תונו.

אמנם חכם אחד טען, שהביאור בגמ' שרב יהודה פסק שהולד כשר והיינו שאין בזה פגם, אלא רק משום בני אדם העמי ארצות שחושבים שזה פגם, על זה יעץ בגמ' שלא יספר שהוא בן גוי, וזה נפק"מ לגבי שידוכים שיש איזה בעיה רפואית שהרופאים אומרים שאין זו בעיה, אין צריך לספר אבל אם יש באמת איזה בעיה רפואית צריך לספר.

אמנם מש"כ בקהילות יעקב הם דברים אמיתיים, דכל האיסור באונאת דברים הוא על קפידת בני אדם, אף אם אין חסרון בעצם, כמו שמקפידים על ייחוס, וכדלקמן.

והביאור בגמ' הוא, דודאי אם יש מום בחפץ עצמו אז ודאי שאסור להטעות ולא לספר, ואף שהקונה לא שואל עליו, אבל בדבר שאין בו קילקול בעצם אלא רק למי שמקפיד, אזי הוי קפידא ואסור לרמותו, ולכן העצה לילך למקום אחר שישא אשה ולא יספר, ואז הם מוכנים להנשא לו בלי לברר ובלי לשאול משמע דאין להם בזה קפידא, וא"כ למי שלא מקפיד אין זה אונאה ואין זה גניבת דעת, והכל הוא מתוך היסוד דאיסור אונאה וגניבת דעת הוא משום קפידת בני אדם. ובזה יש לדון בעניני מסחר ובשידוכין, ואכמ"ל. (חוט שני)

"קו הכשרות" עניני ובידורי הלכה בנושא הכשרות

שע"י בית ההוראה שבנשיאות מרן הגאב"ד רבי נסים קרליץ שליט"א טל' 0722722360

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

304

• שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א •

והנה גם מי שנהנה להתעמק בלימודו והעמקות מושכת אותו, כשעוסק בזה הרבה זמן הרי הוא מתעייף, ויש צורך במנוחה.

אם מתאמצים יותר מן הכוחות, זה מזיק לבריאות, ואחר כך אי אפשר להמשיך ללמוד, וכבר הזכרנו מדברי החינוך (מצוה תפ"ח) לגבי בריאות הגוף, שהגוף זקוק לארבעה דברים: מזון, שינה, מנוחה, ושמחה. כך גם לגבי הנפש, שהנפש תהיה בריאה, מזון הנפש הוא תורה, וצריך ללמוד בהתמדה, אבל צריך גם לשמור על הכוחות, לישון כפי הצורך, וגם צריך מנוחה חוץ מהשינה, כי אי אפשר כל הזמן להתאמץ וללמוד בלי הפסקה כלל, ויש צורך במנוחה, וצריך גם שמחה, לשמור בחלקו במה שזכה ללמוד, ולשמוח גם בלימוד עצמו, שהלימוד משמח, ונהנים מהלימוד.

אמנם הכרתי יחידי סגולה שהיו לומדים בהתמדה גדולה מבוקר ועד ערב בלי מנוחה כלל, כן אני זוכר מימי בחרותי בלומז'ה, שהיו שם מתמידים גדולים, שאחרי תפילת שחרית היו מזדריזים ואוכלים ארוחת הבוקר בזמן קצר, ומיד חוזרים ללמוד, אפילו בלי חברותא, היו לומדים בקול רם, בניגון ובנעימה, שזה מוסיף טעם בלימוד.

וכך היו לומדים ברציפות עד תפילת מנחה, ולאחר התפילה ישבו לאכול רגעים ספורים, ושוב חזרו ללמוד עד סדר מוסר ותפילת מעריב, ואכלו ארוחת ערב גם כן בזמן קצר, ומיד אחר כך המשיכו ללמוד עד אחת עשרה וחצי בלילה, והיה אחד שהמשיך ללמוד עד שתיים עשרה.

ככה למדו כל היום ברציפות ובהתמדה. כשלומדים עם מתיקות ובניגון זה לא קשה כל כך. ולמחרת היו באים לתפילת שחרית בזמן, והספיק להם מה שישנו בלילה, גם בלי מנוחה בצהריים. יש כאלה שאינם זקוקים למנוחת צהריים. **אמנם בודאי שלא כל אחד יש לו כוחות כאלו,** וצריך מנוחה כל אחד לפי כוחו כפי שהזכרנו מדברי החינוך.

זהו הענין של לימוד התורה שצריך להיות מתוך מתיקות וסקרנות, באופן שהלימוד מושיך ומרתק, וכך גדלים בתורה.

מה יעשה אדם ויחכם

ובענין הצלחה בתורה, כבר הזכרנו כמה פעמים מה שמובא בגמרא (נדה ע, ב) ששאלו את רבי יהושע בן חנניה מה יעשה אדם ויחכם – כיצד זוכים לגדלות בתורה? והשיב: ירבה בישיבה, ויבקש רחמים.

ירבה בישיבה היינו ללמוד תורה בציבור, בישיבה, עם דיבוק חברים, מרבתי מחברי ומתלמידי (תענית ז, א), **ושלושה עניינים אלו שייכים בכל אחד ואחד, אם הוא לומד עם מי שחלש ממנו – זהו מתלמידי, ואם לומד עם מי ששווה לו – זהו מחברי, ואם לומד עם מי שיותר ממנו – זהו מרבתי. הכל יכול להיות גם בין החברים עצמם.**

ואמרו בתענית שם: הרבה למדתי מרבתי, ומחברי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולם. וכבר ביארנו במקום אחר שיש לזה הסבר על פי דרך הטבע, למה מחברי יותר מרבתי, כי כשלומד עם החבר הוא יותר משוחרר ומיושב בדעתו לברר ולהבין את מה שקשה לו.

וכן מתלמידי יותר מכולם, שהרב עם התלמיד יש לו יותר יישוב הדעת, והתלמיד גם שואל את הרב שאלות שלא חשב עליהם, והרב צריך להתעמק ולהסביר לו עד שיבין, ועל ידי זה הרב בעצמו מקבל יותר בהירות בהבנת הדברים [ועיין רש"י מכות דף י' שעל ידי התלמידים ירבה הפלפול ונותן לב לתרץ קושייתיהם] זהו ההסבר על פי דרך הטבע.

אך כבר דיברנו שהטבע הוא הסתר פנים, ולכל דבר יש סיבה בהשגחה מחמת הזכויות, למה מחברי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולם, כי מה שאדם לומד 'מרבתי', הרי זה לתועלת עצמו, מפני שרוצה לדעת ולהבין, ואינו מזכה מישורו אחר, לכן אין זו זכות גדולה כל כך.

כמו שמצינו בגמרא (עירובין נד, ב) שרבי פרידא היה לו תלמיד קשה הבנה, שהיו צריכים להסביר לו כל דבר ארבע מאות פעמים, ורבי פרידא היה טורח ומסביר לו בסבלנות עד שהבין, וקיבל על זה שכר מיוחד מן השמים [כפי שיובא להלן], אבל התלמיד לא קיבל שכר מיוחד על מה שהתאמץ לשמוע ארבע מאות פעמים, כי הוא עשה כן לתועלת עצמו, מפני

באהבתה תשגה תמיד

ידוע שהדרך להצלחה בתורה, וגם עיקר המצוה של תורה, שנותנת שלמות ומקדשת את האדם, וכל המעלות שיש בתורה, זהו על ידי שאדם מרותק לדברי תורה, ועוסק בהם מתוך התעניינות והנאה, ומרגיש את המתיקות שבה, כפי שאנו מבקשים בברכות התורה "והערב נא", וכמו שכתב רש"י בפרשת קריאת שמע (דברים יא, יג) כחדשים כאילו ניתנו היום, כדיוטגמא חדשה שהכל רצין לקראתה (שם ו, ו), זה נקרא עסק התורה אמיתי, שנותן הצלחה בתורה, ובוה זוכים לכל המעלות שיש בתורה.

ובגמרא עירובין דף נ"ד הובא הפסוק "באהבתה תשגה תמיד", שזה נאמר על דברי תורה, ופירש רש"י שם "בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי להניח עסקך ולרוץ לדבר הלכה", ואמרו על זה בגמרא, כגון רבי אלעזר בן פדת שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי. רבי אלעזר בן פדת היה מרא דארעא דישראל (כדאיתא בנדה כ' ע"ב) ובודאי שלא היה מפורז בדעתו, אבל בשעת עסק התורה היה מרותק כל כך עד ששכח שהשאר את בגדו במקום אחר. זה נקרא דבקות בתורה. באהבתה תשגה תמיד.

והנה בחורים צעירים הנמצאים במסגרת של ישיבה ועוסקים בתורה, לא כולם לומדים בצורה הזאת עם אהבת ומתיקות התורה, אבל הם יושבים ולומדים, כי מה יעשו, וכי יעזבו את הישיבה? הרי משועבדים למסגרת וצריכים ללמוד. אבל התוצאות ניכרות ברבות הימים, אם לומדים בצורה שאינה מעניינת והלימוד אינו מרתק ומושך, אזי כשיוצאים מן הישיבה ונעשים בעלי משפחה, הלימוד קשה להם, ועוסקים בדברים אחרים, כי הלימוד אינו בצורה המושכת לפי טבעם.

כל אחד יש לו את הטבע שלו, ואין הטבע שווה בכולם, אחד אוהב את העמקות ואחד אוהב את הפשטות, יש מי שהעמקות מרתקת אותו, ויש מי שהפשטות מרתקת אותו, כמו להבדיל במילי דעלמא, כשקוראים סיפורים, אפילו סיפור בדוי שלא היה, זה מעניין ומרתק, ואילו אם יש איזה מאמר שצריכים להתאמץ ולחשוב, יש כאלה שזה משעמם להם, ויש שאוהבים את המחשבה והעמקות, לכל אחד יש את הטבע שלו, **וצריך לעסוק בתורה לפי טבעו, שעל ידי זה יהיה מרותק לתורה.**

לכתוב את מה שמתחדש

וישנם דרכים כיצד להיות מרותק לתורה, כגון לכתוב את מה שמתחדש בלימודו, ומה נקרא חידושי? מה שנחשב אצלו לחידוש, שקודם לא היה מובן לו ועכשיו הוא מבין, וכך הובא בכתר ראש (אות נ"ו) בשם הגר"ח מוואלוז'ין: **חידושי תורה נקרא כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים מחוורים אצלו, כל זמן שאתה ממשמש בהם כ' אתה מוצא בה טעם, וכשמרבה לחזור נתבאר בזה טעמים ופירושים שנתחדשו, וזה נקרא חידושי תורה, בין שהוא מחדש או אחר, רק שיצא הדבר לאור.**

ושמעתי לאחרונה על אחד שלא היה לו טעם בלימוד, והתחיל לכתוב ולסכם את הגמרא כפשטות, ומסביר וכותב בשפה שלו, שהגמרא שואלת כך ומתרצת כך, וזה מרתק אותו, ועל ידי זה המחשבה שלו כבר דבוקה בדברי תורה, כי זה מעניין ומושך אותו.

יש כל מיני צורות ואופנים כיצד להיות מרותק לתורה, וכפי שאמרנו למשל מי שמחדש וכותב את מה שמתחדש לו, כשכותב הרי הוא מתעמק יותר, ועל ידי זה ההבנה משתנה, ונוספת לו בהירות בהבנת הדברים, ראשית כשהוא בעצמו חושב על מה שחידש, ואחר כך כשמדבר עם אחרים על זה נוספת לו הבנה, וכשכותב לעצמו נוספת עוד הבנה, ידוע שלא כל מה שחושבים אפשר לומר, ולא כל מה שאומרים אפשר לכתוב, ולא כל מה שכותבים אפשר להדפיס לרבים, ולא כל מה שמדפיסים נכון...

ובדרך כלל מי שיש לו מידת האמת ומחפש לומר את האמת, יש לו סייעתא דשמיא לומר מה שבטוח שזה אמת, לא מה שיפה וחרף, אלא מה שבטוח שזה אמת, וידוע על כמה גדולים שהיו בעלי כשרונות עצומים ואף על פי כן היו מדייקים לומר רק מה שבטוח שהוא אמת.

שרצה לדעת ולהבין, ולא הייתה לו ברירה אחרת, רק רבי פרידא שכבר ידע את מה שהוא מלמד ואף על פי כן התמסר בסבלנות להסביר לתלמיד, זוהי באמת מעלה ומדרגה מיוחדת שמגיע עבורה שכר מיוחד.

וסבלנות זו באה מתוך אהבת הבריות, כפי שאמרו בפרקי אבות (א, יב) אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, היינו שעל ידי אהבת הבריות ומידות טובות זוכים להשפיע ולקרב לתורה, ובזה גם כן יש דרך הטבע שאהבת הבריות מועילה להשפיע יותר, אבל העיקר הוא מצד הזכויות שיש בזה, חסד עם אהבת הבריות, שהחסד הכי גדול עם הבריות הוא לקרבם לתורה ולהביאם לחיי העולם הבא, ומטעם זה רבו קודם לאביו כמבואר במשנה (ב"מ לג, א) שרבו הביאו לחיי העולם הבא, וכאשר יש אהבת הבריות כזאת זה נותן את הזכות ללמד ולקרב לתורה.

רבי פרידא ותלמידו

ומובא בגמרא שם כי פעם אחת לימד רבי פרידא את התלמיד ארבע מאות פעמים כרגיל ועדיין לא הבין, ושאל אותו רבי פרידא מה קרה שלא הבין, ואמר התלמיד ידעתי כי הרבי ממחר היום ללכת לדבר מצוה, וחשבתי כי הרבי ילך באמצע ולא יוכל להסביר לי, ומחמת זה לא הייתי מרוכז להבין, אמר לו רבי פרידא אם כן הנני מודיעך עכשיו שאין לך מה לדאוג, והנך יכול להיות רגוע, שאשאר עמך להסביר לך עד שתבין, וכל זמן שלא תבין אינני הולך לדבר מצוה, ואכן התלמיד נרגע, ורבי פרידא חזר והסביר לו שוב את כל הענין מתחילתו ארבע מאות פעמים.

וכשראו בשמים את מסירותו הגדולה למען התלמיד, יצתה בת קול ואמרה שמגיע לו שכר מיוחד על זה, ושאלוהו מה ירצה לקבל בשכרו [זה עצמו מדרגה שזכה לשמוע בת קול, גילוי מן השמים] אפשרות אחת שיאריך ימים ויחיה ארבע מאות שנה – כנגד כל פעם שחזר והסביר לתלמיד יזכה לשנה שלמה של חיים, ארבע מאות שנים כנגד ארבע מאות פעמים, ואפשרות שנייה שיזכו הוא וכל בני דורו לחיי העולם הבא.

ויש להבין מהו הענין בשתי אפשרויות אלו, וגם מה השכר לרבי פרידא בזה שיזכו בני דורו לחיי העולם הבא?

ונראה כי מן השמים נתנו לו בזה שתי אפשרויות לעשות מה שהוא רוצה מאד – זיכוי הרבים, וזה מידה כנגד מידה, כמו שהתאמץ כל כך ללמד את התלמיד מתוך אהבת הבריות, לזכות אותו בעולם הבא, שזה התענוג האמיתי שאין לנו מושג מהו [אפילו הנביאים לא ידעו מהו העולם הבא כדאיתא בברכות דף ל"ד, מי שלא היה שם לא יכול להשיג מה זה], כך גם כשיחיה עוד ארבע מאות שנה, יזכה ללמוד וללמד עוד הרבה תלמידים, ויעשה זיכוי הרבים גדול מאד, וכן שיזכו כל בני דורו לחיי העולם הבא, זהו גם כן זיכוי הרבים עצום של כל הדור.

ובחר רבי פרידא באפשרות השנייה לזכות את בני דורו בעולם הבא, אף על פי שבה יפסיד את האריכות ימים לעצמו! ואמרו לו מן השמים כי מאחר שהוא מוותר על החיים שלו כדי לזכות את כל הדור, עם אהבת הבריות כזו, מגיע לו שכר כפול, ויקבל גם ארבע מאות שנות חיים שבהם יוכל לזכות בעצמו וגם לזכות את כל הדור, ויחד עם זה יזכה גם כבקשתו שכל בני דורו יזכו לעולם הבא. וכיצד יזכו? מן השמים יערו רוח טהרה, באתערותא דלעילא, תהיה השפעה של אהבת תורה ויראת שמים על כל הדור, ובזה יסיפו זכויות ויזכו כולם לעולם הבא.

מחברי ומתלמידי

וכאמור, רק רבי פרידא זכה לשכר מיוחד ומופלג כל כך, מפני שזיכה את התלמיד, אבל התלמיד לא מצינו שקיבל שכר מיוחד על מה ששמע ארבע מאות פעמים, כי הוא עשה כן לתועלת עצמו וכנ"ל.

ולכן 'מרבתי' אין זו זכות גדולה כל כך כמו 'מחברי' ו'מתלמידי', כי מרבתי אין בזה זיכוי אחרים, ואילו מחברי הרי הוא מזכה את החבר, כשמקשים ושומע את דבריו ועוזר לו להבין, אשר זהו 'דיבוק חברים' – לא סתם שיושבים זה לצד זה, ולא שמתווכחים לשם ניצוח, אלא שכל אחד עוזר לשני להבין, וכלשון הגמרא (סנהדרין כד, א) נוחין זה לזה בהלכה [ובמאירי שם כתב: תלמידי חכמים ראוי להם להיות נוחים זה לזה בהלכה ומחבבין כל אחד דבריו של חברו ולא שיהיו מכוונים לקטרג ולנצח] ומאחר שעוזר לחברו הרי זו דרגה יותר גדולה של אהבת הבריות, ולכן מגיע על זה שכר מיוחד של הצלחה בתורה 'יותר מרבתי'.

ומתלמידי יותר מכולם גם כן, בזכות שמתמסר לתלמידו להסביר לו עם כל הסבלנות כמו רבי פרידא, ויש הרבה דרגות בסבלנות, על אהבת הבריות

כזו מגיע שכר גדול יותר, שזוכה להצלחה בתורה 'יותר מכולם' – מידה כנגד מידה, כיון שמזכה אחרים בתורה זוכה להצלחה בתורה.

וענין מידה כנגד מידה שייך גם בכל הדברים, כגון מי שמשפיע מידות טובות זוכה למידות טובות, וכיצד משפיעים? יש הרבה צורות של השפעה, אפשר להשפיע בדיבור שמדבר על מידות טובות, ואפשר להשפיע גם בהתנהגות, שרואים את ההתנהגות שלו ומושפעים ממנו.

כמו שאמרו (יומא פו, א) **שאדם העוסק בתורה ומשאו ומתנו באמונה ודיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אשרי פלוני שלמד תורה, אשרי אביו ואשרי רבו שלימדוהו תורה, והוא עושה קידוש השם ומשפיע בהנהגתו, בלי שיצטרך לדבר על מידות טובות, עצם ההתנהגות משפיעה, ושם שמים מתאהב ומתקדש על ידו, כיון שרואים את הנהגתו במידות טובות, ואומרים כי התורה שלמד גרמה לזה.**

ובאמת תורה מביאה לכל המעלות, בלי תורה לא שייך לקנות שום מעלה, וכך מבואר בברייתא של רבי פינחס בן יאיר שהביא המסילת ישרים: **תורה מביאה לידי זהירות וכו', תורה זה הדבר הראשון, וכלי תורה לא שייך לקנות שום מידה טובה, כי בלי תורה היצר הרע שולט, ורק התורה היא התבלין ליצר הרע (קידושין ל, ב, ובמס"י פ"ה).**

ובמשנה ברורה סימן א' הביא מהקדמונים כי תבלין היצר הרע הוא תוכחת מאמרי חז"ל, היינו כי אמנם כל דברי תורה הם תבלין ומוסיפים יראת שמים, אך בפרט דברי תורה על יראת שמים, ספרי המוסר, זה יותר תבלין [עיין איגרת המוסר לרבי ישראל סלנטר].

ומוסר גם כן צריכים ללמוד מתוך התעניינות, לימוד שמשמעם אינו משפיע, ויש הרבה ספרי מוסר מעניינים שמשפיעים, בישיבה יש ארבעה ספרים: מסילת ישרים, שערי תשובה, אורחות צדיקים, וחובות הלבבות, וכל אחד יכול לבחור מה שיותר מעניין אותו לפי טבעו, ועל ידי זה אפשר להתעלות ולקבל הרבה דרגות ביראת שמים ובכל המעלות.

יראתו קודמת לחכמתו

והנה אמרו חז"ל (אבות ג, יז) אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח, אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה. וביאר הגר"ח מוואלוז'ין ברוח חיים שם, כי זה פשוט שתורה היא העיקר, והקמח הוא רק אמצעי לתורה, וביאר המשנה "אם אין קמח אין תורה" היינו שהקמח נצרך בשביל התורה כדי שיוכלו להתקיים ולעסוק בתורה, "ואם אין תורה אין קמח" היינו שהקמח הוא מיותר בלי התורה, כי למה לו חיים.

ומבואר כי סדר המשנה הוא שתחילה נזכר האמצעי ואחר כך המטרה, וכפי שפתח התנא ואמר "אם אין קמח אין תורה" שהקמח הוא אמצעי לתורה, ועל דרך זה יש לפרש בהמשך "אם אין חכמה אין יראה" שהתורה היא "הקמח" המביא ליראת שמים, "ואם אין יראה אין חכמה" היינו שבלי יראת שמים גם התורה אינה תורה, וכפי שהביא הנפש החיים (שער א' פ"ג בהגהה) מדברי הזוהר "אורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא" – תורה בלי יראת שמים אינה עולה למעלה, והיינו שחסר בשלמות התורה, ואינה תורה אמיתית, רק מדרגה נמוכה מאד.

וצריכים שהתורה תביא לידי יראה. **חכמה מביאה ליראה. אבל יש הרבה דרגות ביראה, ומתחילים עם קצת יראה, ועל ידי זה משיגים עוד חכמה, והחכמה מוסיפה עוד דרגה ביראה, ועל ידי זה זוכים שוב לתוספת חכמה, וכן הלאה מוסיף והולך, וכבר הזכרנו כי עיקר התבלין להוסיף יראת שמים הוא על ידי לימוד ספרי המוסר.**

ועוד אמרו (אבות ג, ט) כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, היינו שהיראה קודמת לחכמה, ואי אפשר להתחיל עם חכמה בלי יראה, וכן אמרו (שם ו, ה) שהתורה נקנית 'באימה' ו'ביראה', וזה מהדברים הראשונים במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם.

ואחר כך על ידי התורה זוכים להוסיף עוד יראה כמאמרם (שם א) 'ומלבשתו ענוה ויראה' – על ידי עסק התורה לשמה זוכים למדרגה של יראה יותר גדולה, שהיראה 'מלובשת' עליו, ואינה זזה ממנו.

זהו הענין של לימוד התורה, שהוא הדבר הגדול ביותר, וצריכים בזה סייעתא דשמיא, על ידי ההשתדלות כפי האמצעים שהזכרנו, לזכות להצלחה בתורה בסייעתא דשמיא.

לעילוי נשמת

מרת **חיה רעשא רייזל חפץ** ע"ה
בת הרה"ג אליעזר הלוי מובשוביץ זצ"ל
נלב"ע י"ח באייר תשנ"ז - תנצב"ה

לעילוי נשמת מרת **שרה הניה**

ב"ר פסח הלוי ע"ה
נלב"ע י"ט באייר תשנ"ג
תנצב"ה

לעילוי נשמת

מרת **יפה בת טוביה ברעם** ע"ה
נלב"ע י"ח באייר תש"ע
תנצב"ה

לעילוי נשמת הרה"ח

רבי **יצחק מאיר ב"ר עזריאל לוי** זצ"ל
נלב"ע י"ח באייר תשכ"ב - תנצב"ה
הוקדש על ידי בנו שליט"א

דברי אמה

מאמרי חיזוק השקפה והדרכה
מזקן המשגיחים
מרן הגר"ד יפה שליט"א

גיליון מס' 32 ■ בהר - בחוקות

שמיטה – השרשת התלות בקב"ה

והאדמה, ושהכל נהיה בדברו. ושנית, שזה לא מובן מאליה שהמאכל הגיע לידינו, אלא הקב"ה שהוא זן ומפרנס לכל חי, דאג להמציא את המזון לידנו ולתת לנו את האמצעים לקנותו.

אחת מהקללות שקילל הקב"ה את הנחש הייתה: "ועפר תאכל כל ימי חיך". היו שתמהו מה קללה היא זו, והלא כיוון שהעפר מצוי בכל מקום א"כ מזונותיו של הנחש מצויים לו תדיר והוא פטור מהצורך לטרוח להשיגם, וא"כ לכאורה ברכה יש כאן? אמר על כך הרבי מקוצק: מי שמזונותיו אינם מצויים בכל מקום, נצרך הוא לשאת את עינו למרום שימציא לו את מזונותיו והוא חש תלות בקב"ה, ותלות זו מקשרת אותו לבוראו. לעומת זאת, הנחש התקלל שמזונותיו יהיו מצויים בכל מקום ללא שום טורח, וכתוצאה מזה הוא יאבד את הקשר לקב"ה – את אותו קשר שיש למי שחש יום יום את התלות בקב"ה. וכאילו אומר הקב"ה לנחש: "אכול וזלזל כאוות נפשך, ובלבד שאלי לא יהיה לך קשר..."

עובדות מגדולי ישראל

הגאון ר' משה ברנשטיין זצ"ל, מתלמידיו המובהקים של המשגיח הגר"צ רבי יחזקאל לוונשטיין זצ"ל, סיפר שבאחד הפעמים שנכנס למעונו של המשגיח הוא חש שהמשגיח שרוי בשמחה יתירה. הסביר המשגיח, שכאשר כיהן כמנהל רוחני ביישיבת מיר, המשכורת היתה מועטת וגם לא שולמה בזמן, כך שהוא היה חי באופן מתמיד עם התחושה של תלות בקב"ה וצפייה לחסדו. לעומת זאת, מעת שהגיע ליישיבת פוניבז', המשכורת גבוהה יותר וגם משולמת בזמן, וכתוצאה מכך כהתנה במקצת תחושת התלות בקב"ה. לאחרונה, סיפר המשגיח, לא שילמו בפוניבז' משכורת מזה שמונה חודשים, וחזרה ההרגשה הקודמת של התלות בקב"ה והצפייה לחסדו, ועל כך השמחה היתרה!

הגאון ר' שמואל הומינר זצ"ל, מחבר ספרי עבד המלך, אשר היה דוגמא לאדם השלם, סיפר, שהרב מבריסק זצ"ל עמד באחד מערבי ראש חודש, כשהוא חושב מהיכן לגייס הלוואה לצורך תשלום משכורות לאברכי הכולל שלו. יהודי ממקורביו ששהה אצלו באותה שעה, והיה מודע לקושי הגדול הכרוך בגיוס הכספים עבור הכולל - קושי שהרב ניצב מולו מידי חודש בחודשו, אמר לרב מבריסק, שהלואי שמישהו היה מגיע עכשיו לבית הרב ומעניק לו תרומה בסך רבע מליון ל"י, שתספיק למימון משכורות של כמה שנים. הגיב הרב מבריסק על דברי היהודי: "אם מישהו היה בא אלי ומציע לי תרומה של רבע מליון ל"י, הייתי מסרב לקחתה, משום שאני חפץ להפסיד את מצוות הביטחון שאני מקיים בכל חודש וחודש, כאשר אני יודע מהיכן לשלם את משכורות האברכים ואני בוטח בקב"ה שימזין לי את הכספים הדרושים כשיגיע זמן תשלום המשכורות."

שמיטה - דעו שהארץ שלי

איתא בספרא (ויקרא כו): "אני אמרתי לכם שתהיו זורעים שש ומשמים לי אחת, בשביל שתדעו שהארץ שלי". הקב"ה דואג להזכיר לנו באמצעות מצוות השמיטה שהוא הבעלים על ארצנו ושדותנו, ומשום היותו הבעלים על ארצנו, שדותנו וכרמינו, יש לו היכולת לצוות אותנו להשביטם למשך שנה תמימה. וברשי" (כה, ו) ד"ה "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך": "לא באכילה ובהנאה אסרתם, אלא שלא תנהו בהם מנהג בעל הבית אלא הכל יהיו שווים בה, אותה ושכיר ותושבך". כפי שאנו רואים, הקפידה של התורה היא שלא נרגיש בעלי בתים על שדותנו ועל התבואה הגדלה בהם, אלא נזכור שלה' הארץ ומלוואה, והוא שנותנה לבני האדם.

גם מהעונש על אי קיום מצוות השמיטה, ניתן ללמוד עניין זה. המשנה במס' אבות (פרק ה משנה יא) אומרת: "גלות באה לעולם על עבודת כוכבים... ועל שמיטת הארץ". ומקורה של המשנה מהאמור בפרשת הקללות (ויקרא כו, פסוקים לג, לד): "ואתכם אזרה בגוים... והייתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה. אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם". ועיין רש"י שם שפירש, שלאחר שיתקיים העונש "ואתכם אזרה בגוים" דהיינו גלות, "אז" תפייס את כעס המקום שכעס על שמיטתו"ה" (ועיין עוד בהמשך דברי

כי תבואו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה'. שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור (פרק כה, ב- ד). במהלך ארבעים השנים שהלכו בני ישראל במדבר, ירד להם יום יום לחם מן השמים, לכל משפחה כפי מספר הנפשות שהיו לה, וביום שישי ירד כמות כפולה, כך שכולם ראו עין בעין שהקב"ה הוא הן ומפרנס את עם ישראל, וכפי שאומרת התורה (דברים ת, ג) "ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על מוצא פי ה' יחיה האדם".

ולא זו בלבד שכולם ראו בחוש שהקב"ה זן ומפרנס לכל, אלא גם הורגלו לשאת עיניהם יום אחר יום לקב"ה, שישלח להם את מזונותיהם. במדרש מובא ששאלו את רשב"י, מדוע הקב"ה הוריד את המן בכל יום ולא פעם אחת בשנה. השיב להם רשב"י, משל למלך שקבע מזונות לבנו, ולפי שנכסף לראותו בכל יום, קבע לו מזון בכל יום ויום. אף במדבר רצה הקב"ה כן, שבני ישראל ישאו אליו את עיניהם בכל יום שישפך להם את מזונם, ולכן הוריד להם כל יום מזון שמספיק רק לאותו יום ואם הותירו ממנו למחר - "וירום תולעים ויבאש", וכך הם הרגישו בכל יום תלות מוחלטת בקב"ה.

והנה, לאחר שנכנסו בני ישראל לארץ, החלו לחרוש ולזרוע כדרך העולם, הארץ הצמיחה את יבולה ועץ השדה נתן את פריו, והתעוררה סכנה שהעם יתברכו בלבם לאמור שכוחם וגבורתם הוא שעשה להם את החיל הזה, ולא יזכרו למי שייכת הארץ ומי הוא הנותן לה את ברכתה שתצמיח ותעשה פירות. לפיכך נצטוו ישראל על השמיטה, שפעם בשבע שנים ישיבתו את שדותיהם, לא יחרשו ולא יזרעו במשך שנה שלמה, וישובו לתלות את עיניהם בקב"ה שיוזן ויפרנס אותם.

"וציויתי את ברכתי בשנה השישית"

זאת ועוד, דרך העולם הוא שכאשר חפצים לחזק את כוחה של השדה שתוכל להצמיח תבואה מרובה, עושים הפסקה ונמנעים במשך תקופה לזרוע בשדה ועי"ז מתחזק כוחה, ובשנה שלאחר ההפסקה היא מצמיחה כמוה גדולה יותר. אך ביחס למצוות השמיטה התורה אומרת "שש שנים תזרע שדך" – שש שנים רצופות ללא הפסקה, כך שמצד הטבע צריך לצפות שבשנה השישית, לאחר חמש שנים רצופות של זריעה, השדה כבר תהיה חלשה והתוצאות תהיינה בהתאם... ומה אומרת התורה: "וציויתי את ברכתי לכם בשנה השישית ועשת את התבואה לשלש השנים... ואכלתם מן התבואה ישן עד השנה התשיעית" – דווקא התבואה של השנה השישית, שגדלה בשדה שנוזרע זו השנה השישית ברציפות ללא שום מנוחה באמצע, תתברך באופן שיאכלו ממנה עד השנה התשיעית...

מצוות השמיטה מזכירה לנו, שגם באותם שנים שאנו נוהגים כדרך העולם, חורשים את השדות וזורעים וקוצרים את התבואה, לא כוחנו ועוצם ידינו הוא זה שקובע את מידת ההצלחה שתהיה לשדה, אלא הכל הוא מכוחה של ברכת ה' אשר זן ומפרנס אותנו תמיד בכל יום ובכל עת ובכל שעה. ואין בין התקופה של הארבעים שנה שהיינו במדבר וירד לנו בכל יום לחם מן השמים, לבין תקופתנו שזכינו להכנס לארץ הקדושה ולאכול מפריה ולשבוע מטובה, אלא שבמדבר הייתה הנהגה ניסית גלויה וכולם ראו עין בעין ש"על מוצא פי ה' יחיה האדם", בעוד שמאז שנכנסנו לארץ הקב"ה מסתתר בתוך הטבע, והוא זן ומפרנס אותנו על ידי שנותן את ברכתו בשדה שתצמיח מזון לכל בריותיו אשר ברא.

ברכת הנהגין

ובאמת, גם ברכות הנהגין שאנו מברכים על כל דבר-מאכל שאנו מכניסים לפינו, נועדו להזכיר לנו, ראשית, שמאכלים אלו לא נבראו מאליהם אלא הקב"ה שברא את העולם כולו יש מאין, נתן את ברכתו בשדות ובכרמים שיצמיחו מזון לכל בריותיו אשר ברא, והוא המוציא לחם מן הארץ, הוא הבורא את פירות העץ

שעל האדם לשבות לשם ה'.

רש"י שם, ש"שבעים שנות גלות בבל היו כנגד שבעים שנות שמיטה ויובל שהיו בשנים שהכניסו ישראל בארצם לפני המקום".

וביאור הקשר בין עונן השמיטה לעונש הגלות, כי כפי המתבאר, מהותה של מצוות השמיטה היא להראות שהקב"ה הוא הבעלים על השדות ומתוקף בעלותו אנו מצווים להשבית את השדות בשנת השמיטה, וכאשר לא שמרו ישראל את השמיטה ונהגו בשדותיהם מנהג בעלי בתים, אך טבעי הוא שעונשם יהיה שיגלום מעל אדמתם ויתגלה לעיני כל שהם אינם הבעלים, כי מה יעשה בעל הבית שאירסו נוהג כאילו הוא בעליו של השדה, האם לא ימהר לסלקו מהקרקע?!

הדמיון בין השביתה בשבת לשביתה בשמיטה – הרב הירש

התורה אומרת: "כי תבואו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושביתה הארץ שבת לה". מפרש רש"י: "שבת לה" – לשם ה', כשם שנאמר בשבת בראשית". בפשטות רש"י בא לבאר, שאין כוונת המקרא באומרו "שבת לה" שכביכול ה' הוא השוכן, אלא הארץ היא ששובתה, לשם ה'. וכפי שאומרת התורה לענין שבת (שמות כ, י) "ויום השביעי שבת לה", שגם שם אין כוונת התורה שה' הוא השוכן, אלא

מזן הגאון רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצוק"ל

כשלו ברכיים רפו ידיים ונמס כל לב על כי שקעה השמש בצהריים, בעלותו בסעודה השמימה של האי גאון מופלג וצדיק יסוד עולם, עמוד התורה החסד והעבודה מורא ורבנא רבי שמואל יעקב בן הרה"ח ישכר דב בורנשטיין זצוק"ל. קשר מיוחד ובלתי ניתן לתיאור שרר בין מזן מורן הגרש"י זצוק"ל, ליבלחט"א רבנו מורן המושגי שליט"א, וכפי שהעידו על עצמם שנפגש קשורה זה בזה. למרות שהיה ביניהם הפרש של כעשרים שנה... המושגי ראה בר' שמואל יעקב דמות ענקית של ספר תורה חי, לב טהור השופע באהבת ה' ותורתו הקדושה, לב של כלל ישראל.

בהזדמנויות שונות כשהיה בבני ברק (בחג הפסח ושאר ימות השנה) היה עולה לביתו של ר' שמואל יעקב להתבשר מתורתו ומלבו הגדול, ובאחד הביקורים התבטא המושגי באוזניו: "חבל שאני לא גר בבני ברק, הייתי בא כל שבוע לקבל מהרב". המושגי הסביר פעם את פשר ההערכה המיוחדת שרוכש לחידושי התורה של ר' שמואל יעקב: "הנה הפסקי תוס' במסכת מגילה (אות לה) אומרים: 'אין נאה לדרוש ברכים, אלא למי שיודע כל התורה כולה, שנאמר 'מי ימלא גבורות ה' ישמיע כל תהילות', והג"ר שמואל יעקב שזכה לידיעה מקיפה בתורה הקדושה, הן בהלכה הן במחשבה והן במוסר, בצירוף יראתו הטהורה ולבו הגדול, לו ראוי למלא בגבורות ה'. ופעם התבטא שזה פלא איך שר' שמואל יעקב כל כך מרבה לחדש, ומאידך כל חידושיי הם ישרים ומתיישבים על הלב. לתורת האמת הזו, המושגי שהוא 'איש האמת' (כפי שהחזו"א התבטא עליו) כל כך נמשך.

כידוע, מלבד שהיה ר' שמואל יעקב עמוד התורה שכל רז לא אנסי ליה ויגע בתורה בהתמדה עצומה ימים ולילות ממש, היה עמוד התפלה והתפלל כעבד קמיה מורה בהשתפכות הנפש והשפיע פלאים על כל שומעיו. בכינוסים של גדולי ישראל וקופות הצדקה, בחרו בו להיות שליח הציבור. המושגי נפגע כל פעם מחדש לשמוע את הלב והרגש של ר' שמואל יעקב, ופעמים שהיה אומר בהתרגשות (גם במקומות רחוקים כציון הגר"א בוילנא וציון השל"ה בטבריה) "אילו לא באנו אלא לשמוע את ר' שמואל יעקב דינו...".

רש"י זצ"ל היה מופלג גם בכח השירה שלו, וכשהתארח המושגי בביתו במועדים ובשבחות, היה מבקש ממנו לשיר שירים המעוררים לאהבת ה' ולאהבת התורה. המושגי התבטא ששירתו של ר' שמואל יעקב היא שירת התורה הבוקעת מתוכו, זה לא שר' שמואל יעקב שר – התורה הקדושה שרה! כשהגאון ר' שמואל יעקב כיבד את המושגי לקדש המושגי לא נעתר, ואמר: "באנו לזכות לשמוע את הקידוש של ר' שמואל יעקב...".

המושגי רכש הערכה גדולה להכרעותיו של ר' שמואל יעקב, ובכמה שאלות כבדות הכרעה, כאשר שמע שר' שמואל יעקב הכריע, אמר שהוא מצטרף לר' שמואל יעקב, כי דעתו דעת תורה והוא ישר... ידוע לי גם על אחד שנשלח ע"י ר' שמואל יעקב להתעסק בענין של צדקה ונקלע לאיזה קשיים, אמר לו המושגי: "התייעצת עם דעת תורה לא תפסיד מזה. מדעת תורה של ר' שמואל יעקב אתה לא יכול להינזק". אחרי תקופה התעניין שוב המושגי אצל אותו אחד וחזר עוד פעם: "מדעת תורה של ר' שמואל יעקב לא יכול להיות הפסד!" ומאידך פעמים רבות שר' שמואל יעקב היה חשוב לו לשמוע מה המושגי יעשה בעניינים שונים, וכשהיו כינוסים שהיו בהם שאלות, התקשר לשמוע מה יעשה המושגי...

המושגי הרבה להתעניין בשלומם של ר' שמואל יעקב זצ"ל ובתקופות הקשות שהייתה הרבנית ע"ה חולה מאוד, התעניין במצבה רבות ובא פעמיים לבקרו ולשמוחו. בשבוע האחרון סמוך לפטירת הרבנית בא המושגי לבקרו, ורש"י פרק בפניו בבכי ודמעות את הקשיים והייסורים הגדולים שהיו מנת חלקו, והמושגי שתק כל הביקור, מלבד מה שחזר כמה פעמים שיד ה' לא תקצר וכמו שהרבנית זכתה לראות הרבה ניסים, בעז"ה היא תזכה עוד. שאלתי אח"כ את המושגי מדוע שתק כל העת, והסביר שאת הידיעות הנצרכות להתנחם יודע רש"י בעצמו, ואין לי מה להוסיף לו, בעיקר מה שבאתי הוא כדי לתת לו האפשרות לפרוק את צערו ולשאת עמו בעול. (ואגב, כמדומה שרש"י זצ"ל אמר אז למושגי שמה שנתן לו כח זה התורה הק', והעיד שהוא רואה ס"ד מיוחדת דווקא בתקופות של הייסורים הגדולים, ואמר שחיבורו 'זאת ליעקב' על חומש דברים אשר הוציא לאור בתקופה הכי קשה שהייתה לו, הצליח לדעתו יותר משאר החיבורים).

אין לתאר את השמחה הגדולה שהייתה למושגי, כשהגאון ר' שמואל יעקב זכה להינשא לרבנית הצדקנית תלית"א ולהתקשר למשפחתה הרוממה, ואמר בהתרגשות ובשמחה שלאחר הייסורים הרבים שהיו מנת חלקו של ר' שמואל יעקב, שימחו הקב"ה ברבנית ומשפחה כה גדולים (כפי שהתבטא בפניו רש"י). בשבת ר"ח אדר תשע"ד התארח המושגי בביתם לשבת שלמה. לאחר השבת אמר לי ר' שמואל יעקב שהוא מקווה שישאר לו קצת גן עדן אחרי שזכה שהמושגי התארח אצלו, ואמר שנאמרו במהלך השבת הרבה דברי מוסר וצדק זמן לעכל את הדברים.

שנים רבות ששהו ביחד בקעמפ המוסר שבי"ד בנימין של הגר"י קפלן שליט"א, והם ראו בזה תועלת גדולה לבני הישיבות שהשתתפו בקעמפ, ולאחר שהפסיק יד בנימין ושמוע שהמושגי מעוניין שיארגנו שיתעלה לבני עליה עודד ר' שמואל יעקב את היוזמה לארגן שבת התעלות לבני הישיבות, וטרם ועמל במסירות עצומה למען השבת (יחד עם בנו אהוב לבו בנימין שליט"א), ומכוחו ובנשיאותו הייתה שבת התעלות ברכסים בהשתתפות מורן הגר"י אדלשטיין זצוק"ל וראשי ישיבות ומרביצי תורה חשובים. ובשנה האחרונה בבית הארחה בירוסם. גם בשבתות ההתעלות ניתן היה לראות את הקשר האמין והמיוחד ששורר ביניהם. כאשר לאחר הסעודה ישבו יחדיו זמן רב לשיר שירי דבקות והתעלות.

לר' שמואל יעקב לא היה נח שהמושגי טורח לבוא אליו, (כפי שהתבטא בפני כמה פעמים), וחיפש הזדמנויות לכבד את המושגי. ואמנם היה טורח הרבה להשתתף בשמחות של הנכדים וכן בא לביקורים בבית מושפחתו בירושלים, וכמה פעמים כשבקשו שידבר ברכסים, ניאות לכך לכבודו של המושגי גם כשהיה לו מאוד קשה. והנה לאחר עשרות שנים שהמושגי שוהה בפסח בב"ב, שהה המושגי השנה לראשונה בחג הפסח ברכסים (בבית נאמן ביתו ר"א דנציגר שליט"א), וכששמע על כך ר' שמואל יעקב הטריח עצמו לרכסים כדי לסעוד סעודת חג במחיצת המושגי, למרות שכבר אז הרגיש מאוד לא טוב. במהלך הסעודה הועלו סיפורים מגדולי ישראל (ואי"ה נביאים לתועלת הקוראים בחג השבעות), והגרש"י שר ברגש עצום ניגונים עתיקים המיוחסים לגאון ר' ברוך זצ"ל ועוד. בסיום הביקור התעקש המושגי ללוות את רבי שמואל יעקב. במהלך היציאה המפציר הגרש"י בורנשטיין למשגי שלא נוח לו שהמושגי טורח ללוותו, אך המושגי התעקש שרוצה לזכות ללוות את הרב... ולדאבונו זה היה הליווי האחרון של המושגי את הגרש"י זצוק"ל... בשבעות האחרונים כלל ישראל המפציר והתחזק בתפלה ומעש"ט לרפואתו של רה"י (המושגי כל העת העתיר בתפלה ודאג שכולם התפללו, ואף אירגן פעמיים כינוסי תפלה מרכזיים לרפואתו), אך בעונותיו הרבים נגזירה הגזירה ואראלים נצחו את המצוקים ונשבה ארון הקודש.

בנחום אבלים אמר המושגי: כולנו אבלים וצריכים נחמה... (ובכלל הנוסח בתוך שאר אבלי ציון וירושלים שבעצם כולנו אבלים). והביא מחז"ל שכתוב "בבכי יבוא" שלעתיד לבוא נראה שהקב"ה בוכה על צרותיהם של ישראל וזה יוכיח שכל מה שהקב"ה עושה זה לטובתנו ואז נוכל לברך על הרעה הטוב והמיטיב. שאלו בני המשפחה בשלמא על הצער הגשמי ניתן להבין שזה לטובה אך כיצד ניתן להבין את האבדה הרוחנית הגדולה? והשיב המושגי שאנו לא יודעים בחשבונות שמים. אמנם ראינו שבזכותו היה לכלל ישראל חיוס גדול בתקופה האחרונה... תנצב"ה ובמקרה נזכה לנחמת ציון שימצינו וירדנו שוכני עפר.

שיחת המשגיח הגדול רבי דן סגל שליט"א

קדושת ושמירת הדיבור

אומר דבר שאין לזה מקור, א"כ מאיפה המקור שהפה קודש קדשים. ובפשטות היה אפשר לומר שהמקור ממה שמתפללים בפה ולומדים תורה בפה. אבל ביאור אחר יש על פי מה שכתוב בתיקוני זוהר, על הפסוק "אם תשכבון בין שפתיים" (תהילים ס"ח, י"ד) אומרים חז"ל אל תקרי "אם תשכבון" אלא "אם תשכבון", היינו דהיכן השכינה שורה בין שפתיים, שהשכינה שורה בין השפתיים של האדם, וקודש קדשים הרי היה מקום השראת השכינה, אם כן הפה שבו שורה השכינה הוא קודש קדשים, הרי שכח הפה הוא נורא בין לטוב בין למוטב. מה שדיבור יכול להפוך את הלב של השני אינו סתם אלא שזה כח הדיבור, שזהו האדם, הדיבור.

ולכן הרמב"ם בסוף הלכות טומאת צרעת, למרות שאין דרכו לומר הרבה מוסר בהלכות, מאריך ויוצא מגדרו, וזאת מפני שהקב"ה, כביכול, יצא מגדרו בזה, וזה לשונו "וזה השינוי האמור בבגדים ובבתיים שקראתו תורה צרעת, בשותפות השם, אינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא היה בישראל כדי להזהיר מלשון הרע". היינו, שכרגיל לא עושים ניסים גלויים ולא עושים שינוי הטבע וכאן הוא שינוי הטבע של ממש, שבבית ובבגד נהיה נגע, וזה היה רק בישראל ולא בגוי, וכל זה בכדי להזהיר מלשון הרע. וממשיך הרמב"ם לבאר "המספר בלשון הרע משתנות קירות ביתו, אם חזר בו יטהר הבית. אם עמד ברשעו עד שהותץ הבית, משתנין כלי העור שבביתו שהוא יושב ושוב עליהן, אם חזר בו יטהרו. ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנין הבגדים שעליו, אם חזר בו, יטהרו. ואם עמד ברשעו עד שישרפו, משתנה עורו ויצטרע, ויהיה מובדל ומפורסם לבדו, עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים, שהוא הליצנות ולשון הרע. ועל ענין זה מזהיר בתורה, ואומר, השמר בנגע הצרעת, זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים בדרך, הרי הוא אומר, התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה, שהיתה גדולה ממנו בשנים וגידלתו על ברכיה וסכנה בעצמה להצילו מן הים, והיא לא דברה בגנותו, אלא טעתה שהשוותו לשאר נביאים, והוא לא הקפיד על כל הדברים האלו, שנאמר והאיש משה ענו מאד, ואף על פי כן מיד נענשה בצרעת". ומדברי הרמב"ם לומד החפץ חיים שמה שכתוב בפסוק "זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים בדרך", שלכאורה קשה מהו הלשון בדרך, וכי מה כוונת התורה לומר המקום שהיה ומה נפקא מינה בזה. וזה מה שאומר הרמב"ם שלכאורה היה צריך להמתין עם העונש עד שמגיעים למקום ושם להעניש. אלא שכביכול הקב"ה לא היה יכול להתאפק מלהעניש, ולכן נענשה מיד. וזהו דקדוק דבריו "ואעפ"כ מיד נענשה". ממשיך הרמב"ם "קל וחומר לבני אדם הרשעים הטפשים שמרבים לדבר גדולות ונפלאות, לפיכך ראוי למי שרוצה לכוון אורחותיו להתרחק משיבתו ומלדבר עמהן וכו'. והרי הוא אומר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ מי גרם להם לשית בשמים פיהם (היינו לדבר על הקב"ה) לשונם שהלכה תחילה בארץ" שבתחילה מדבר על חבריו, ואח"כ על רבותיו עד שמגיע ח"ו לדבר על הקב"ה. וזה היה אות ופלא בישראל, מחמת חומרת הדבר. "קדושים תהיו", אם רוצים להיות מציאות והויה של קדושה, זה על ידי דיבור, ולכן תורה ותפילה זה דיבור.

"כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים" (ברכות דף ו, ו) ואין הכוונה שזה היכי תמצא בגלל מה שאומר, אלא "דבריו" שלדיבור שלו יש כוח. וכפי שאמר מורינו המשגיח ר' יחזקאל ששמע מר' ירוחם שיחה אחת על אמונה, וזה הפך אותו. ולכן עזב את ראדן והלך לקלם.

ולכן החורבן היה בגלל זה, שהרי לא חרבה ירושלים אלא בגלל לשון הרע ורכילות, ואם כן בימים אלו של תחילת הזמן בד בבד שלוקחים את הגמרא צריך לקחת את שמירת הפה.

"וידבר ה' אל משה לאמור דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו, כי קדוש אני ה' אלוקיכם". התורה אומרת שצריך להיות במצב של קדושה ולא די לעשות הנהגות של קדושה.

דיבור זה מציאות האדם, שהרי יש דומם צומח חי מדבר, הבהמה אין לה דיבור מחמת שאין לה דעת. "הדעה והדיבור לחי עולמים", דיבור זה צורת האדם ולא רק אמצעי להתקשר, אלא זה מציאות האדם, "מדבר". "ויפח באדם רוח חיים" - "רוח ממללא", (בראשית ב', ז') שזה המציאות של האדם, הדיבור. "קדושים תהיו" להיות הויה ומציאות של קדושה גם בענינים של דיבור, כי הדיבור זה האדם. הדיבור אינו רק אמצעי להביע את רחשי הלב, כעין מה שאומר החובות הלבבות שהדיבור הוא שליח המצפון וקולמוס הלב, שהוא שליח של פנים האדם והקולמוס שעל ידו נרשמים רחשי ליבו של האדם. אלא הדיבור הוא מציאות האדם. ולכן דיבור זה תורה הקדושה, שהיא מציאות הנפש. וכדברי חז"ל שכל מי שיש בו טל תורה מחייהו, ויזכה לנצח ואם אין בו טל תורה לא, ומחייהו היינו לזכות לעולם הבא ולעתיד לבוא. ותורה היינו דיבור, עד כדי שיתכן שאין צריך לברך ברכה על מחשבה בתורה, משום שדיבור זה האדם, תורה זה על ידי דיבור וכן תפילה ע"י דיבור.

"ואשפוך את נפשי לפני ה'", הנפש יצוקה בכח הדיבור. בדיבור דביקים בקדוש ברוך הוא, דיבור זה מציאות האדם, ולכן אם הדיבור של האדם הוא כפי שצריך להיות, בקדושה ובמעלה, ביופי ובפאר, זה המציאות שלו. ואם חס ושלום להיפך אז הוא להיפך.

ולכן אומרת הגמרא בפסחים (דף ג) על כהן בדוק שרצה להגיד שקיבל מהקרבן קצת, אחד אמר הגיעני כפול ואחד אמר הגיעני כזנב הלטאה, ומפני שאמר בלשון כזו בדקו אחריו, אף שכבר היה בדוק וחזקה שהוא כהן כשר. ואכן מצאו בו שמץ פסול, למרות שלומר כזנב הלטאה אינו ניבול פה, אלא שאין זה לשון עדינה ויפה.

"הרשעים כים נגרש" (ישעי' נ"ז, כ') ואמרו חז"ל (ויק"ר א', ז') מה הים פולט את הלכלוך על שפתו, כך הרשעים הלכלוך שלהם יוצא בשפתם, ע"י דיבורם וכך מתגלה מה הם. ואין הכוונה שזה משקפת להביט פנימה, אלא שזה הוא, שאם דיבורו כך סימן שזה הוא. ולכן החמירה כ"כ התורה בענינים של דיבור, עד כדי שהמדבר לשון הרע כאילו כפר בכל התורה.

"כל עמל אדם לפיהו" (קהלתו', ז'), אמרו חז"ל (קה"ר שם) "שכל מצוותיו ותורותיו של אדם אינו מספיק למה שמוציא מפיו", היינו שאין יכול לשלם על זה, וזה נורא נוראות. ולשון הרע כנגד כולם. והגר"א באיגרת כתב גודל חומרת דיבור מיותר, וכל שכן דיבורים אסורים כגון לשון הרע ורכילות שעל זה יורדים לשאול למטה מאד. וכל זה מפני שזה מציאות האדם, ואם מקדש את הדיבור שלו, כל המציאות שלו אחרת.

"לא בשמים היא אלא בפיך ובלבבך", שאם הפה טוב ממילא הלב טוב והפנים טוב, וכולו טוב. ולכן אומר הגר"א עד יום מותו צריך להתייגר טוב, וכדי לכפר על עבירות שעשה) אבל לא בתעניות וסיגופים אלא ברסן פיו ותאוותיו, ובה יכול לו כל עוון וניצול משאול תחתית, ובה זוכה לעוה"ב. כי דרך חיים תוכחות מוסר, דרך חיים זה עולם הבא, ומוסר זה מה שחוסם את פיו. אם כן מצד אחד זהו התיקון הגדול ומצד שני זה גם הזכיה הגדולה לעולם הבא. והביא מחז"ל שבכל רגע ורגע שאדם חוסם פיו זוכה לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער. ובהמשך דבריו מביא הגאון אבל העיקר לזכות לעולם הבא הוא בשמירת פיו, וזהו יותר מכל התורה והמעשים כי הפה קודש קדשים, פוק חזי מי אומר דבר זה הגאון, שכל כולו תורה. והנה הגאון אינו

כתוב בחז"ל (חולין דף פט) על הפסוק "האומנם אלם צדק תדברון" (תהילים נ"ח, ב'), "האומנם" מה אומנותו של האדם בעולם הזה ישים עצמו כאלם, יכול אף לדברי תורה תלמוד לומר "צדק תדברון". אומר החפץ חיים דלכאורה כיצד יתכן הוה אמינא שאף דברי תורה לא ידבר, הרי כל מה שנברא האדם הוא בשביל תורה. אלא ביאר שזה ודאי שלא היה צד שלא ילמד כלל, אלא השאילה היתה אם ללמוד לבד או עם חברותא, שמצד אחד בלימוד עם חברותא מתברר הלימוד ורווחא שמעתתא, ומצד שני זה אפשרות להיכשל בדיבורים אסורים. וזה פשטה הגמרא שבלמוד לבד, לא רק יורד ערך הלימוד, שהרי בחז"ל כתוב דברים חמורים על הלומד לבד, חרב על הבדים ומטפשים.

אמנם שאלתי את הסטייפלר אם מותר ללמוד לבד, שהרי כתוב חרב על הבדים. והשיב, שזה מימרא ואין זה מחייב את כולם, אחרים לומדים לבד ולומדים טוב מאד. והיה זה אצלי חידוש גדול, שהרי חז"ל אומרים על זה לשונות כה חריפים, ואפילו הכי אמר שאין זה אלא מימרא. על כל פנים, גם אם אין זה מחייב את כולם, ביאר החפץ חיים, שהיה הו"א שגם אם זה יוריד מערך הלימוד, יש להימנע מללמוד עם חברותא בכדי שלא להיכשל בדיבור. וזה מה שלשון הפסוק "צדק תדברון", בלשון רבים, היינו שתדברו יחד עם השני ותלמדו יחד.

ומה לנו גדול מזה שחז"ל הקדושים אומרים, שהתורה של ילדים היא במעלה יותר גדולה מהתורה שלהם, וכל זאת מפני שזה הבל פה שאין בו חטא.

והחפץ חיים אומר, שאם האדם מסתפק אם יש מצווה לדבר לשון הרע על פלוני, הכלל הוא שאם מכוח הספק נמנע ולא דיבר כלל, אף אם לפי האמת היה עליו מצווה לדבר, בשמים לא יתבעוהו על מה שלא דיבר, כיון שהיה זה ספק, שב ואל תעשה עדיף. אבל אם דיבר, ולפי האמת היה זה לשון הרע, בזה יתבעוהו, אף שכוונתו היתה למצוה, מכל מקום מחמת הספק בדבר, היה עליו להימנע מלדבר.

ריבוי צרות משונות שיש בדורנו, יתכן מאד שזה מחמת חטא זה של לשון הרע. הסטייפלר אמר לי על ריבוי הצרות בדור, מה שלא היה בדורות עברו ריבוי כה גדול של צרות, שזה מפני שעולם הזה הוא כמפה הקצרה יותר מגודל השולחן, ולא יתכן שהשולחן כולו יהיה מכוסה במפה, כי אם מושכים בצד אחד של המפה לכסות את השולחן לגמרי מתגלה הצד השני של השולחן, וכן להיפך. אם כן אמר הסטייפלר שפעם שלא היה הרבה עולם הזה, לכן לא היה צרות אחרות והיו בריאים, אבל היום שהעולם הזה נהיה גדול, ואי אפשר לקחת עולם הזה ללא הגבלה שהרי הוא כמפה קצרה, ולכן מתרבים צרות. כל זה אמר בשעתו, אבל היום איני יודע אם זה מסביר ריבוי כ"כ של צרות משונות, אם כן כמה פשוט שצריך להתחזק בדבר זה של שמירת הדיבור. ולימוד ההלכות מועיל לזה מאד. וכן את המוסר של החפץ חיים שזה דברים הנכנסים ללב, שהרי כל מה שכתב קיים גם הוא בעצמו, ממילא זה משפיע מאד.

והסיבה שנכשלים בזה הרבה, אפילו כאלה שבשאר מצוות מחמירים מאד, בדרך כלל חושבים שהדיבור הוא קל ויוצא מהר. אבל באמת אין זה הסיבה, אלא באמת הסיבה היא, מפני שזה הדבר שהכי קשה להכניע, שאם האדם מכניע את עצמו ולא חוטא בידו לא הכניע בזה את המציאות של עצמו, כי עצם המציאות שלו אינה היד, אבל לבלום את הדיבור זה להכניע את עצם האדם. וזה קשה מאד, מפני שהאדם אינו רוצה להכניע את עצמו.

ועד כדי כך הדיבור הוא כל הפנים של האדם, שהחפץ חיים הביא מהגר"א שמי שאין לו גדר בדיבור בהמשך הזמן כל הגדרים שקיבל ישברו, שהגאון כתב על הפסוק "כל רוחו יוציא כסיל" (משלי כ"ט, י"א) שהכסיל על ידי הדיבורים שלו מרוקן אל כל הפנימיות שלו שהרי לשמור גדר צריך פנים, שהרי אדם מהשוק יתכן שיכול לגדור את עצמו כמה פעמים אבל להחזיק גדר באופן קבוע זה יכול רק אדם עם פנים. וזה מה שאומר הפסוק "אל תהיו

נאמר בבית מדרשו במוצש"ק אח"ק תשע"ז ונכתב ע"י אחד השומעים כפי הבנתו. לתרומות והערות נא לפנות ל 4006200@gmail.com

כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום בל קרוב אליך" (תהילים ל"ב, ט'), סוס ופרד אינם יכולים לשמור דבר, וזאת מפני שאין הבין - אין לו תבונה, שזה שכל, וכלשונו של רבינו יונה (שע"ת, י') "טובת שכל, להכירו וליראה מלפניו ולמשול בגוף וכל תולדותיו". ולכן הנשמר בדיבור זה מקדש את כל האדם שזה שולט על עצמו.

ולכן האריכו חז"ל (סוף ברכות) במעלת היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש, היינו שלומד מיד אחרי התפילה, שחז"ל דיברו על מי שמתפלל טוב, שיש לו לאחר התפילה הרגשה של רוממות, והכלי להחזיק הרגשה זו שלא תתפוגג הוא ע"י תורה הקדושה שהיא יש לה הכוח, כלי מחזיק ברכה.

וככל שקדושת הדיבור יותר כן הכוח של התורה יותר, אם כן פשוט הוא החיזוק שצריך להתחזק בוה.

ואחד אמר לי עצה לזה, (יתכן שיש לזה מקור) שראה שהועיל לעצמו, שעכ"פ בזמנים מסוימים אינו מתחיל לדבר אלא רק מה שהוא הכרח, ורוב פעמים לאחר מחשבה רואים שזה לא הכרח. **וזו עצה נפלאה**. וחשבתי, שאדם שנמנע מדיבור יקבל שכר, לפי מה שמנע עצמו לומר כפי רצונו וכל מה שהיה נגרם מכך, אי"כ הוא רווח עצום שעל כל זה יקבל שכר. ומה שהגר"א אומר שבחסימת פיו זוכה לאור הגנוז, זה גם מפני שזה בלתי לה' לבדו, שהרי אף אחד אינו יודע על הרצון להגיד, ואין בזה כבוד ונגיעות כלל, כי אם יגיד שרצה להגיד הרי כבר אמר.

החזו"א אומר, לגבי תורה, שאף אם האדם אינו במצב שיכול להגיע לדרגות גדולות בתורה מכל מקום כל תוספת של הבנה ובהירות ערכה רב מאד, מפני שלגודל יקרת החכמה כל חוט השערה לא יסולה בפז. וכן הדבר לענייני כל המנעות מדיבורים אסורים ערכו הוא רב למאד. ואם העונש הוא כה חמור, ודאי שהשכר הוא עצום. וכפי שכתב הגר"א "אבל העיקר לזכות לעולם הבא הוא בשמירת פיו יותר מכל התורה והמעשים". ובזה היצר מנסה לבלבל ולגרום לאדם לחשוב שבין כה אינו יכול להתגבר, ואף אם עכשיו יתגבר למחר יכשל, וזה שקר, שהרי אפילו אם מתגבר רק פעם אחת הרי זה רווח גדול. מלבד זה, שאם קצת נזהרים ה' עוזר ונהיה כפי שכתוב אצל אדונינו דוד המלך כשקרע את הכנף מהמעיל של שאול, "ויך לב דוד" (שמואל א', כ"ד, ו'), שהרגיש מיד שעשה דבר שאינו טוב, כשאדם מתחיל להישמר בדבר, הקב"ה עוזר ומקבל את ההרגשה, וזה עוזר לו להצליח להתגבר.

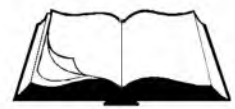
"כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב מהשתיקה" (אבות פ"א מ"ז) וביאר החפץ חיים שהיינו שגדל אצל החכמים וראה אצלם הרבה מעלות, והמעלה הגדולה ביותר שראה היא השתיקה. השליה הק' אומר שזה דוקא בעיני הגוף, אבל בעיני הנפש צריך לדבר בתורה ובתפילה, אבל לעיני הגוף טובה השתיקה. אי"כ הדבר הגדול ביותר שיכול להציל, לזכות ולמנוע זה שתיקה.

החפץ חיים שואל מפני מה צריך האדם לדעת את כל הלכות לשון הרע, שיקיים את עצת חז"ל לשים עצמו כאילם ויהיה די בזה. ותיירץ שבאמת נכון הוא, אבל בשביל זה צריכים להיות אדם בעל פנימיות גדול, שבדרך כלל אדם אינו יכול לשתוק, מפני שבטבעו הוא מדבר, ואלו שיכולים לשתוק הם יחידים, אבל הכלל מוכרחים לדבר, ולזה צריך לדעת את ההלכות כיצד לדבר, אבל בעצם מה שצריך, הוא לא לדבר, וזה מפני שלא מצאתי טוב משתיקה.

ואם הקב"ה יעזור ונתחזק בזה לשמור את פינו, ובשביל זה כדאי לומר בכל יום את התפילה שתיקן החפץ חיים שלא להיכשל בדיבורים אסורים, ומלבד מה שמתפלל וזוכה ע"י לסייעתא דשמיא, גם גורם לשים ליבו ולחשוב ע"י. **והקב"ה יעזור שנוכח להגיע ל"קדושים תהיו" ועי"י יקיים בנו הקב"ה "ונקדשתי בתוך בני ישראל"**.

מִי יֵרֵם הָיִים

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

אייר תשע"ז

שאלות המצויות

גליון 312

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א - רב ביהכ"נ צא"ל "דברי שיר" ב"ב

השלמת תפילה לאחר "ישתבח"

שאלה: מיהר ודילג על חלק מפסוקי דזמרה כדי להגיע לברכת "ישתבח" עם הציבור, והתברר שיש לו עוד קצת זמן, האם יכול להשלים את פסוקי דזמרה לפני "ישתבח" או לאחריה?
תשובה: כתב ה"ברכי יוסף" בשם "מכתם לדוד", אם שכח בשבת בבוקר לומר "נשמתי" ואמר "ישתבח", יאמר "נשמתי" אחר "ישתבח" (מובא ב"שערי תשובה" סי' רפ"א). וכן מבואר לענין אמירת הלל, אם לא יזדמן לו ציבור אח"כ יכול לומר הלל לאחר "ישתבח" לפני ברכת "יוצר אור" (שעה"צ סי' תפ"ח סי"ק ד'). כמו כן השלמת פסוקי דזמרה, עדיף לומר לפני "ישתבח", ואם כבר אמר "ישתבח" לפני הקדיש, יאמר לאחר "ישתבח" (ע"י ספר "אש"י ישראל" פרק ט"ז סעיף כ"ו וסי"ח). אבל סתם תהילים מקפידים לא לומר שם, ולכן הרבה לא מפסיקים שם לומר "שיר המעלות" בעשרת ימי תשובה (ע"י "פסקי תשובה" סי' נ"ד אות ג'), וכן כבר נהגו כל ישראל שלא לעשות שום הפסק בין "ישתבח" לברכת "יוצר אור", ואף לא לצרכי מצוה דרבים, וצדקה וכדומה ("ערוך השולחן" שם סעיף ד').

שיבה מול תלמידים מתפללים

שאלה: בכתה בבית ספר, התלמידים מתפללים והמלמד יושב לפניו (או המורה יושבת לפני התלמידות), מה יעשה המלמד כשמתפללים שמו"ע, האם יכול להמשיך לשבת לפניו או שאסור לשבת לפני המתפללים?
תשובה: אסור לשבת תוך ד' אמות של המתפלל, בין לפניו ובין מן הצדדים (שו"ע או"ח סי' ק"ב סעיף א'), ולכן מלמד או מורה אסור להם לשבת במקומם לפני התלמידים בשעה שהם מתפללים (הגר"ח קניבסקי שליט"א).
אולם אם יש לפני המתפלל מחיצה או כל חפץ קבוע אשר רחב ד' טפחים וגובה עשרה טפחים, מותר לשבת לפניו כי המחיצה מפסקת (משנ"ב סי' ב'), והשולחנות הרגילים אינם גבוהים עשרה טפחים ואינם מפסיקים, אולם אם השולחן של המלמד גבוה עשרה טפחים ויש לו קרש גבוה לפניו (המסתיר מתחת לשולחן), וכעין בימה שעליה קוראים הספר תורה שברך כלל יש בו גובה של עשרה טפחים, אזי מותר למלמד לשבת במקומו.

תחילת זמן מנחה

שאלה: התחיל להתפלל מנחה בשעה אחת בצהריים, ונזכר שהחליפו את הזמן לשעון קיץ, ועכשיו הוא לפני זמן תפילת מנחה, האם יפסיק באמצע שמו"ע או ימשיך ויגמור את התפילה?
תשובה: מי שמתפלל מנחה לפני חצות, אפילו בדיעבד לא יצא, וצריך להפסיק באמצע התפילה, אולם מי שמתפלל לאחר חצות היום תוך חצי שעה (שהרי זמן תפילת מנחה הוא לאחר שש שעות ומחצה ולמעלה, וכמבואר בשו"ע סי' רל"ג א'), יש סוברים שאפילו בדיעבד לא יצא, ויש סוברים שבדיעבד כשהתפלל בחצי השעה הזו, לא יתפלל שנית (משנ"ב שם סי' ב'), ולכן מי שכבר התחיל להתפלל הר"י כמו בדיעבד, פשוט הדבר שיגמור את תפילת שמו"ע ויצא ידי חובתו (הגר"ש"י אויערבך זצ"ל מובא בספר "שיח הלכה" סי' פ"ט אות ז', והגר"ח קניבסקי שליט"א).
ולכן בנד"ד השעה אחת בצהריים היא אחרי חצות, יגמור את התפילה.

ברכת "אשר יצר" עם קטטר

שאלה: מי שיש לו קטטר ולא מרגיש כלל כשמי הרגילים יוצאים, האם צריך לברך "אשר יצר"?
תשובה: אפילו אם לא מרגיש כלל בשעה שיוצאים מהגוף, צריך להודות לדי' על הוצאת מי הרגילים, ולכן בוודאי צריך לברך ברכת "אשר יצר" (שו"ת "הר צבי" או"ח ח"א תשי"ו, שו"ת "שבט הלוי" ח"ג תשי"ד). ולמעשה נוהגים מכיון שלא יודע מתי יוצא ומתי לא יוצא, כל פעם שמחליפים את השקית, יברך על כל מה שיצא, וגם שבאותו זמן לא יצא כלום.

בחורה המדליקה נרות בליל שבת

שאלה: בחורה שההורים שלה חילוניים ולא שומרים כלום, ורק

היא מדליקה נרות בערב שבת, האם צריכה לברך עליהם?
תשובה: בכל בית יהודי בעלת הבית או בעל הבית מדליקים נרות, וזוה יוצאים כל בני הבית הנלווים עמהם שם (ע"י שו"ע סי' רס"ג ב'), אבל בנד"ד שבעלת הבית לא מדליקה נרות, נשאר החיוב על כל אחד ואחד, ולכן אם הבת מדליקה נרות בודאי צריכה לברך עליהם ברכת "להדליק נר של שבת" (ע"י משנ"ב שם סי' ק"ב).

נסיעה עם חילוני לפני הבדלה

שאלה: האם מותר לנסוע עם נהג חילוני במוצאי שבת, או כיון שהוא לא עושה הבדלה, וגם לא אומר "ברוך המבדיל", א"כ הרי אסור לו לעשות שום מלאכה, וא"כ איך מותר לנסוע עם חילוני?
תשובה: יש סוברים שם הנהג אמר "שבוע טוב", יוצא בזה מצות הבדלה, וכעין דברי הגר"א (סי' רע"א), שע"י אמירת "שבתא טובא", יוצאים מצות קידוש (ע"י שו"ת "ציץ אליעזר" ח"י י"א סי' ל"ד, וע"י "חוט שני" ח"ב פרק פ"ה סו"ס"ק א'), לחלק בין קידוש להבדלה, וע"י שש"כ פרק נ"ח סי' ק"א ב"ש הגר"ש"י אויערבך זצ"ל שבפסטות לא יוצאים בזה מצות הבדלה).

ויש סוברים שרק יהודי שקיבל שבת בערב שבת, נשאר עליו שבת עד ויש סוברים "ברוך המבדיל", אבל חילוני שלא קיבל עליו שבת כשוכנסה, גם עכשיו אין לו שום דינים, ורק עיקר השבת נכנס, ועיקר השבת יוצאת ממנו, ולכן יכול לעשות מלאכה בלי הבדלה (בעל "אגרות משה" זצ"ל).

טלטול דג חי (לא מבושל) ע"ג השולחן

שאלה: הוציא תבנית עם דג מהתנור בליל שבת, והניחו על גבי השולחן, ונוכח לראות שהוא לא מבושל כי שכח להדליק את התנור, האם מותר להכניסו בינתיים לתוך המקרר כדי שלא יתקלקל?
תשובה: דג חי, שאינו מבושל, לא ראוי כלל לאכילה, והרי זה מוקצה מחמת גופו (שו"ע סי' ש"ח ל"ב), ואסור לטלטלו לצורך הפסד, ואפילו צריך מקומו על השולחן, עדיין אסור לטלטלו. אולם אם ישאירו אותו שם הוא יתקלקל ויבאיש, ואז יהיה מותר לסלקו משום גרף של רעי, ולכן מותר כבר עכשיו לסלקו, כדי שלא יגיע למצב של גרף של רעי, ואם כבר מסלקו מיד יכול להכניסו למקרר כדי שלא יתקלקל (הגר"י קרליץ שליט"א).

טלטול בקבוק לא טבול בשבת

שאלה: נגמר היין בבקבוק (זכוכית) בשבת, האם הבקבוק נעשה מוקצה שהרי אסור למלא שם עוד יין או אוכל אחר עד שיטבולו (אם הוא עשוי בחו"ל), ואסור לטבולו בשבת, וא"כ הרי זה כלי שמלאכתו לאיסור?
תשובה:

א. מי שיש לו בביתו כלים לא טבולים, ובין השמשות לא היתה דעתו לטבולם, והסיח דעתו מהם, חל עליהם שם מוקצה, ואפילו אם בשבת נזקק להשתמש בהם, ונשאר מוקצה משום מיגו איתקצא וכו' (ע"י "פסקי תשובה" סי' שכ"ג אות ט').

ב. אבל בקבוק שאינו טבול שיש בו אוכל (כך קנה אותו בחנות), כיון שבין השמשות לא היה מוקצה, ואפילו שעכשיו כבר הוציא את כל האוכל ממנו, ואסור למלא בו עוד אוכל בלי לטבולו, מ"מ עדיין ראוי להשתמש בו ע"י שמקנה הכלי לגוי (שו"ע או"ח שבי"ג ז'), או שישאב בו מים מן המקוה (רמ"א שם), ולכן נחשב ראוי לשימוש ואינו מוקצה (ע"י שו"ע סי' ש"ח ו').

הוצאת כפית מתוך שקית אשפה בשבת

שאלה: בשבת קיפתי את כל מה שנמצא על השולחן בתוך מפת הניילון ע"מ לזרוק הכל, וראיתי בתוכה כפית אחת, האם מותר להוציאה?

תשובה: הוצאת כפית מתוך מפת הניילון המלאה דברים העומדים לזריקה, הר"י כמוציא אוכל מתוך הפסולת ע"מ להשתמש לאחר זמן, ויש בזה חיוב בורר מן התורה, וכמבואר בשו"ע (סי' ש"ט ב'), ולכן העצה היא להוציא את הכף או כל מה שיש בו צורך ולהשתמש בו מיד, או להשאיר את הניילון עם כל הכלוך בצד, ובמוצאי שבת יוציא משם מה שצריך.

עוגה ועליה קישוט עם אותיות

◀ **שאלה:** עוגת יום הולדת, ועליה כתובה ברכת "מזל טוב" ע"י קרם, האם מותר לחתכה או לאוכלה בשבת?

תשובה: כתב הרמ"א (סי' ש"מ סעיף ג'), אסור לשבור עוגה שכתוב עליה כמין אותיות, אע"פ שאינו מכונן רק לאכילה דהוי מוחק, ע"י שם. ולפי' לחתוך את האותיות של המילה אסור משום מוחק, אולם לחתוך בין אות לאות מותר (הגר"ש איערבך זצ"ל, מובא בש"ש"כ פרק ט' סי' ק"ח).

ואם רוצה לאוכלה בפיו דרך אכילה, כיון ששוברה בפיו יש סוברים שמותר (משנ"ב שם סי' ק"ח), כיון שזהו פסיק רישא דלא נחא ליה ותרי דרבנן. ויש סוברים שגם דרך פיו אסור לאוכלה ("חזון איש" או"ח סי' ס"ג סי' ק"א).

ביסקוויט שיש עליו אותיות

◀ **שאלה:** האם מותר לאכול בשבת ביסקוויטים או שוקולד שחרוט עליהם אותיות או ציור?

תשובה: כתב הרמ"א (סי' ש"מ סעיף ג'), אסור לשבור עוגה שכתוב עליה כמין אותיות, אע"פ שאינו מכונן רק לאכילה דהוי מוחק, ע"י שם. וכתב במשנ"ב (סי' ק"ח) דוקא אם כותבין על העוגות מדבר אחר, אבל כשהכתובה היא מהעוגה עצמה מותר, שאין שם כתיבה עליה, וממילא לא שייכת מחיקה, ע"י שם. ולפי' אותיות או ציורים שחקקים או בולטים בעוגה או בשוקולד מותר לחתוך או לשבור.

ויש סוברים שאותיות בולטות וחרוטות ג"כ יש עליהם שם כתיבה ואסור לשבורם, אבל אם זה ציורים, הרי זה נחשב כצורת הפת, ואין חילוק אם כל העוגה הוא בצורה או שיש צורה חקוקה עליה, הרי' נחשב צורת הפת, ומותר ("חזון איש" או"ח סי' ס"א סי' ק"א), ולפי' אם יש אותיות החרוטות על הביסקוויטים אסור לשבורם, אבל אם יש ציורים, וכמו שמצוי בשוקולד מותר (ע"י "חוט שני" שבת, ח"א סי' כ"א סי' ק"ב).

שכח לברך "על ספירת העומר"

◀ **שאלה:** ש"ץ גמר לומר קדיש, והתחיל מיד: "היום שבעה עשר יום שהם...", וצעקו לו שלא בירך "על ספירת העומר", מה עליו לעשות?

יסוד השאלה הוא, מכיון שכבר אמר את הימים, אף שלא ספר עדיין את השבועות, יש צד שכבר יצא בזה הספירה (ע"י משנ"ב סי' תפ"ט סי' ק"ח), וא"כ לכאורה לא יכול לברך על ספירת השבועות.

תשובה: כיון שהוא עדיין באמצע הספירה, שהרי דעתו להמשיך לספור גם את השבועות, יכול לברך, ויחזור ויספור את הימים והשבועות ביחד (הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכעין שמצינו בנרות חנוכה שאם שכח לברך על הנרות והתחיל להדליק, כל זמן שלא גמר להדליק את כל הנרות, יכול עדיין לברך "להדליק", שזה נחשב עובר לעשייתו, הגם שנרות אלו לא מעכבים כלל). (ע"י משנ"ב סי' תקע"ו סי' ק"ד)

נשפך חלב על כלי בשרי

◀ **שאלה:** כלי בשרי שהיה מונח במקרה, ולאחר כמה ימים ראה מעליו שלולית של חלב קר, האם זה אוסר את הכלי?

תשובה: אם רק נשפך חלב קר לתוך כלי בשרי, אין כאן שום בליעה ומספיק רק לרחצו, אבל אם היה שם עשרים וארבע שעות בב"א (בלי הפסק), אז אמרינן 'כבוש כמבושל דמי', ונבלע החלב בתוך דופני הכלי, הגם שהוא קר (ע"י שו"ע יו"ד סי' ק"ה א'), ולכן אם הוא כלי מתכת אפשר להכשירו ע"י הגעלה, אבל אם הוא כלי זכוכית (ע"י שו"ע סי' תנ"א סעיף כ"ו), או חרס, או פלסטיק, לא שייך להכשירו ונאסר (ע"י שו"ע סי' קכ"א ב').

מיעוט שאינו מקפיד בטבילת כלים

◀ **שאלה:** כשטובלים כלים, לפעמים יש לכלוכים קטנים פה ושם, שהעולם לא רגילים להקפיד, האם לכתחילה יש להורידם או לא?

תשובה: הכלל הוא שאם הוא מקפיד עליו, אפילו במיעוט הכלי הרי' חוצץ, ואם לא מקפידים עליו, וגם רוב האנשים לא מקפידים עליו, הרי' מיעוט שאינו מקפיד שלא חוצץ, ובכל זאת לכתחילה יש להוריד הכל אם אפשר (ע"י רמ"א יו"ד סי' קצ"ח סי"א, ספר "טבילת כלים" פרק ה' סעיף ד').

הקדים מעות שכירות עבור שיפוץ חנות

◀ **שאלה:** שכר חנות, והמשכיר ביקש שהשוכר יתן לו מראש ארבעים אלף ₪ כדי לשפץ את החנות, וכנגד זה ביקש השוכר שיוזיל לו בדמי השכירות מכיון שמשלם הכל לפני הזמן, האם יש בזה איסור רבתי?

תשובה: המשכיר בית לחברו, ואומר לו: אם תיתן לי דמי שכירות מעכשיו הבית מושכר לך בעשרה סלעים לשנה, ואם תיתן שכר חודש בחודשו הרי לך בסלע לחודש – מותר (שו"ע יו"ד סי' קצ"ו ו', עפ"י המשנה ב"מ ס"ה. מרבים על השכר ואין מרבים על המכר) משום שאין שכירות משתלמת אלא בסוף (ש"ך שם סי' ז'), ואפילו אינו נכנס בו

מיד (מסקנת הש"ך שם ב"נקודת הכסף" כדעת המ"מ בשם הרשב"א, וכן פסק ה"שו"ע הרב" סעיף ט"ז). והטעם, כיון שמיד קנה זכות השכירות בקרקע. לכן בנד"ד כיון שמיד שמשלם מקבל עכשיו קנין השכירות בקרקע ואין כאן הקדמת מעות כלל, אין בזה משום איסור רבתי.

ובכל זאת בנד"ד עדיף שיעשה עמו היתר עיסקא מכיון דיש סוברים שדוקא בבית שאינו חסר כלום ויכול להיכנס מיד, בזה אומרים שקיבל הכל מיד, אבל אם אינו ראוי להיכנס, כגון בבית שמושכר לאחרים, והשכירו לזה בהקדמת מעות שיגור בו לאחר זמן שכירות של זה, אף דנתפס הקנין מיד אסור (הגר"ע ב"מ ע"ב: כדעת הראשונים, מובא בספר "ברית יהודה" פרק כ"ו סי' ק"ב), ע"י שם. לכן בנד"ד שבינתיים משפצים את החנות ולא ראוי להשתמש בו לכתחילה יעשו היתר עיסקא ביניהם ויכול להוזיל את השכירות.

ציווה לשרוף את גופתו

◀ **שאלה:** יהודי שלבש תפילין כל יום, ואמר קריאת שמע כל יום, אבל לא שמר את שאר המצוות, לפני מותו כתב צוואה למשפחתו וביקש שישרפו את גופתו, וכן עשו. שואלים השכנים האם אפשר ללמוד משניות ולומר קדיש עבור נשמתו?

תשובה: כיון שלבש תפילין ואמר קריאת שמע כל יום, אפשר ללמוד משניות ולומר קדיש עבורו (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

בן בחתונת אביו או אמו בזיווג שני

◀ **שאלה:** אחד מההורים מתחתנים בזיווג שני, האם הבן יכול להשתתף בחתונה?

תשובה: מעיקר הדין אפשר להשתתף, ובכל זאת יש ענין שלא ישתתפו בחופה, אבל בסעודת המצוה אפשר לכתחילה להשתתף (הגר"י אדלשטיין זצ"ל).

רכב שאזעקתו מרעושה בלילה

◀ **שאלה:** בחצות הלילה, האזעקה צפרה כל שלוש דקות והרעש הפריע לשכנים (המשטרה היתה במקום ולא היתה יכולה לעשות כלום), האם מותר לחתוך את החוט כדי להשתיק את האזעקה, והאם חייבים לשלם לבעל הרכב על הנזק, או שמא כיון שלא יודע מזה א"א לחתוך את החוט?

תשובה: רעש המפריע לשכנים, איתא ברמ"א (ח"מ סי' קנ"ו ב'), כששכן עושה רעש בביתו אי אפשר למחות, ה"מ בבריאים, אבל אם הם חולים והקול מזיק להם, יכולים למחות, ע"י שם. ולכן רעש כזה באמצע הלילה שמפריע לכולם לישון, בודאי בזה מותר למחות, ואין לו שום רשות לעשות כן.

עביד אינש דינא לנפשיה, והנה איתא בשו"ע (ח"מ סי' תי"ב ב') אם הניח חבית ברשות חברו, אפילו היה לו רשות ליתנם שם, אם זה באופן שמפריע לו שלא יכול להיכנס ולצאת, מותר לו לשבורם בידים משום דעביד אינש דינא לנפשיה, אם זה באופן שאין לו אפשרות לעבור בלי זה (כן מבואר בסמ"ע שם סי' ג', והא דמבואר שם סי' שע"ט ד', שאסור לשבורם בידים היינו שיש לו אפשרות לצאת ממקום אחר).

ולכן בנד"ד שלא היתה שום אפשרות במקום אחר, מותר לו לחתוך את החוט כדי להפסיק את הרעש, ואינו חייב לשלם (וע"י "פתחי תשובה" ח"מ סי' ד' סי' ק"ג בשם שו"ת "חוות יאיר", ויל"ע).

מצא מרגלית בתוך דג

◀ **שאלה:** קנה דג בחנות, לקח המוכר את הדג, שקל אותו והקונה שילם בעבורו. לפני שמסר המוכר את הדג לקונה פתח את הדג, ניקה והוציא את כל המעינים וזרק אותם בפניה. הקונה שם לב שיש שם חתיכת גוש, הגביהו וראה שזה יהלום, למי היהלום שייך?

תשובה: בשעה שבעל החנות קנה את הדג, לא קנה מה שבתוכו, מכיון שאין עלול למוצאו, ואין בזה קנין חצר כמבואר בתוספות (ב"ב נ"ד). וברמ"א (ח"מ סי' רל"ב י"ח), שאם היה זהב בתוך חפץ המונח ביד הסרסור לא קונהו, כיון שאינו עלול למוצאו, ע"י שם, לכן בנד"ד הקונה שמצא את היהלום, יכול לקחתו לעצמו, ואם המוכר בעת שניקה את הדג מצא את היהלום וזה בו אף שהקונה כבר שילם עליו, דכסף אינו קונה ועדיין הדג של המוכר.

איבד 'נגנ' של חברו

◀ **שאלה:** ראובן איבד 'נגנ' של חברו, שהיו מוקלטים בו כל השיעורים של ראש הישיבה, וחייב לשלם לו דמי 'נגנ' משומש'. האם חייב גם לטרוח ולהביא לו את השיעורים שהיו מוקלטים בו ממקום אחר?

תשובה: ראובן חייב לשלם לו ה'דמים' לפי שווי אותו 'נגנ', ואם מחמת השיעורים שהיו מוקלטים בו שווה ה'נגנ' יותר, צריך לשלם לו אותם 'דמים'. אבל אם אין בו שיווי יותר מחמת השיעורים (כגון שהשיעורים מוקלטים כבר במקום אחר או ב"קול הלשון", ואפשר להשיגם בקלות), לא צריך לשלם יותר, ובה שהבעלים צריכים לטרוח בעצמם ולהקליט שוב את כל השיעורים, זהו רק גרם טירחא ופטור על זה.

גליון קל"ג, פ' בהר בחוקות
כד' אייר ה'תשע"ז
רמת - השרון

לע"נ מרן הגאון הגדול רבי
יעקב אדלשטיין
זצוקללה"ה

מסיחותיו של מו"ר הגאון הגדול רבי יעקב אדלשטיין זצוקללה"ה

עמל התורה

[מומה נשבר רבי יוחנן]

נאמר בער"ח סיון, פ' בחוקות
תשע"ב

השבע פרשת בחוקות הפרשה האחרונה של ספר ויקרא. שבת זו היא גם שבת מברכין של חודש סיון - חודש מתן תורה. בתוך כמה ימים יהיה ר"ח סיון, ולכן מתאים שבתחילת פרשת בחוקות, קוראים 'אם בחוקות תלכו', שתלכו בחוקות התורה. בפסוק הראשון ישנם ג' דברים, 'אם בחוקות תלכו, ואת מצוותי תשמרו, ועשיתם אותם', 'אם בחוקות תלכו, אח"כ 'תשמרו', ואח"כ 'ועשיתם'. באוה"ח יש על פסוק זה מ"ב פירושים, כמספר האותיות של שם המפורש, מ"ב אותיות וכמס' המילים של תפילת 'אנא בכח', שם יש שבעה קטעים כפול שש מילים, וזאת הוא עשה בכוונה כדי שהמספר יתאים לדברים עליונים ביותר.

יש בפסוק אם כן, ג' דברים, לימוד התורה ושני חלקים של קיום המצוות. המצוות מתחלקות לשני חלקים, מצוות עשה ומצוות לא-תעשה. רש"י מפרש 'אם בחוקות תלכו' - שתהיו עמלים בתורה. החוקים הם ספר החוקים זה ספר התורה, ספר תורת השם, תורה שבכתב ותורה שבע"פ, 'תלכו' - דהיינו לא מתכוונים על עשיית המצוות כאן אלא על הלימוד של התורה, 'בחוקות תלכו' - תקדמו! תלמדו יותר ויותר, תתקדמו ותלכו בעלייה הרוחנית שלכם. אח"כ שני מיני מצוות, 'מצוותי תשמרו' - זה מצוות לא-תעשה, להשמר שלא לעבור עבירות. 'ועשיתם אותם' - אלו מצוות עשה. אלה א"כ ג' החלקים של הפסוק, לאחר מכן כתובות הברכות שבפרשה. ומה שחשוב כל רגע לנו, בארץ ישראל, זו ההבטחה של ג' מילים - 'וישבתם לבטח בארצכם', הפסוק הג' של הפרשה.

כדרכה של תורה הנדרשת לכמה פנים, אומר הרב יוסף חיים, הכן איש חי בספרו³ על התורה - 'את חוקותי תשמרו' - למילה שמירה יש עוד פירוש, שומר ומצפה, כמו שנאמר אצל יעקב אבינו כשאמר לו על החלום של יוסף שהאחים משתחוים לו, 'נִיָּקְנָאוּ בִּי אָפוּי וְאָבְיוּ שָׁמֶר אֶת הַקֶּבֶר' (בראשית לו, יא). אומר רש"י: יושב ומצפה איך יתקיים הדבר, שמר בליבו כיצד זה יתקיים. אם כן, את 'מצוותי תשמרו' - אדם יושב ומצפה מתי תזדמן לו עוד מצווה ועוד מצווה.

דוגמא לדבר, אבא שלי התרגש מאוד כשהיה אצלנו ברמה"ש אורח מירושלים. בשנת תש"ח כשהייתה המלחמה בירושלים והיו מפגינים בתותחים מהעמדה

של הערבים בנבי-סמואל את ירושלים, והיו בכל יום הרוגים רבים והיה מצור ולא היה מה לאכול. כשהייתה הפוגה עברו אלפי ירושלמים לגור באזור מרכז הארץ, תל אביב והסביבה. באותו הזמן הגיע לכאן לרמזה"ש אדם בשם הרב יוסף שרשבסקי שבחז"ל לפני המלחמה היה סוחר עשיר גדול. בצעירותו למד בישיבת וואלוז'ין והיה החברותא של סבא שלי, לכן הוא הרגיש קרובה מאוד גדולה לרמזה"ש שאבא שלי, הכן של החברותא שלו, היה כאן רב העיר, לכן שטר כאן דירה עד שנגמרו המלחמות.

בסוכות הוא ביקש מאבא רשות לברך על האתרוג שלו. אבא הסכים ובבוקר, הרבה זמן לפני זריחת השמש הוא כבר הגיע, מחכה ומסתכל למזרח מתי יראו כבר את הנץ החמה, כי אפשר לברך כבר מהרגע הראשון. מחיבו המצווה, רק הגיע הרגע של זריחת החמה, הוא תפס את הלולב ונישק אותו מכל הצדדים וברך עליו באיזו שמחה גדולה. זה נקרא 'זאת מצוותי תשמרו', לשמור ולצפות לרגע של קיום המצווה. כי"כ אוחב את הדבר ומצפה מתי זה יגיע לידי, כמו כן, מי שאוחב ללמוד גמרא ומצפה מתי כבר אוכל לפתוח את הגמרא וללמוד שוב.

ומוסיף הרב יוסף חיים, כשהאדם מצפה לדבר, לדבר מצווה או יש ויש. יש שמצפה כי אוחב את המצווה עצמה שהיא רצון השם ורוצה לעשות נחת רוח לקב"ה מרוב אהבת השם וזה אצלו הכי חשוב, אבל בכל מצווה יש גם שכר לעוה"ב ויש הרבה מצוות שמוכסות גם שכר בעולם הזה. יש בני אדם שמצפים למצווה כי ע"ז זה הוא ירוויח שבשכר זה יהיה עשיר, או לא ימות לעוה"ב. זה נקרא שלא לשמה. ואם כי 'לעולם ינסוק האדם בתורה ומצוות גם שלא לשמה' וגם על זה יש שכר, אבל המטרה היא שמתוך שלא לשמה בא לשמה וההבדל עצום בין השכר שעושה שלא מצווה שהמטרה לשם נחת רוח לקב"ה או בשביל השכר שבמצווה. ועל זה מביא הכן איש חי משל:

נמעשה במלך שרצה עשרים כלי זהב מיוחדים לשם כך שכר שני אומנים מומחים ולכל אחד צייר עשרה כלים שיעשו לו. לשניהם הבטיח שכר חמש מאות זהובים, קצב להם חצי שנה לכיצוע המלאכה, ונתן להם די זהב לצורך המלאכה. אחד האומנים עשה בגד ועליו מצוירים עשרת הכלים המושלמים שיצר ועמו בא למלך להביאם בתום חצי השנה. המלך שמח והעניק לו שכרו בתוספת אלף זהובים. השני לבש בגד מיוחד בהגישו את כלי הזהב ועל הכבד צייר חמש מאות זהובים. ולזה השני נתן המלך חמש מאות זהובים ותו לא.

שאלוהו חכמי, מדוע לזה נתת טיפ כ"כ גדול ולשני לא? ענה להם המלך שהראשון לפי בגדו ניכר היה שעשה לשם מצוות המלך ולא לשם השכר אבל השני שצייר על גלימתו זהובים לרוב ניכר שעשה זאת לשם השכר ולהוכיחי על השכר ולשם כך נתתי לו רק משכורתו שהובטחה לו!

את זה אומר הכן איש חי, 'את מצוותי תשמרו' תשמרו ותצפו למצוות, רק לעשות את המצוות ולא בשביל שכר, ואז תקבלו את השכר בשפע, תקבלו הרבה טיפים שהם השכר בעולם הזה. דייש, בציר, שלום בארץ, לחם לשובע וכו' ותקבלו עוד הרבה שכר.

לפני שמתקרבים לימי מתן תורה חשוב לדעת את הערך של המילים הראשונות 'בחוקות תלכו' שתהיו

עמלים בתורה, עמל של תורה. אנשים שלא יודעים בדיוק את כל האמת, הגם שמבינים שצריך ללמוד כדי לדעת איך לשמור שבת ולהניח תפילין וצריך ללמוד בדיוק איך לקיים את המצוות, אבל הם לא מבינים שללמוד התורה זה יותר מזה. זה החיים שלנו, החיים של עם ישראל - שיעסקו בתורה. ואם בעם ישראל יהיה רגע אחד של ביטול תורה, תוהו וכוהו! חורבן! התורה היא הנשמה שמקיימת את עם ישראל.

הטעות של פפוס בן יהודה

זו גם הייתה הטעות של פפוס בן יהודה² ששאל את רבי עקיבא, למה אתה כ"כ מוסר נפשך על לימוד התורה, בזמנו הייתה גזירת מלכות רומא שלא ללמוד תורה ברכים בצורה שמלמדים לתלמידים בישיבות. הגזרה הזו לא הייתה קשורה לגזירת יון שגזרו לעקור גם מצוות, מילה שבת וכו'. בגזירת רומא, מלכות הרשעה, לא הפריעו לשמור שבת ולהניח תפילין אלא גזרו שלא ללמוד תורה.

פפוס בן יהודה היה יהודי שומר מצוות וראה את רבי עקיבא מקהיל קהילות ברכים, מלמד תורה לתלמידים. ואמר לרבי עקיבא, מה אתה עושה? הרי המלכות גזרה על לימוד התורה, תברח לאיזו פינה ותלמד תורה לבד, קח תלמיד אחד ותלמד איתו, אבל ללמוד תורה בצורה כזאת? הרי להניח תפילין אתה כבר יודע...

יש להדגיש כאן שלימוד תורה זה לא משנה מה שלומדים, אפילו דברים בהלכות קרבנות והלכות פרה אדומה שלא נהגים היום, עצם לימוד התורה לדעת את 'בחוקות תלכו' - להיות עמלים בתורה, לימוד התורה שבכתב עם התורה שבע"פ ביחד.

רבי עקיבא עונה לו במשל הידוע שהשועל עבר ליד הנהר וראה את הדגים בורחים, שאל אותם למה אתם בורחים, והם אמרו ששמו לב שיש שם דייג והוא שם מלכות ואנו בורחים ממנו. אז שאל אותם השועל, הרי הדייגים עובדים רק בתוך המים, תנו קפיצה אחת ליבשה כאן אין דייגים ואין שום סכנה, כמו שאני חי. אמרו לו הדגים: שועל אתה טיפש ולא פיקח, מה במקום חיותנו, היכן שהחמצן שלנו נמצא, אנחנו בסכנה. אז ביבשה לא נוכל לחיות כלל, המים לדגים כמו אוויר לנשימה, אם כן שם בכלל לא נוכל לחיות. את זה אמר רבי עקיבא לפפוס. פפוס אתה חכם? אם נפרוש מהתורה הרי זה מוות בשבילנו, אתה באמת רוצה שנצא מלימוד התורה? זה גרוע יותר!

נביא סיפור נוסף מהגמרא, להדגיש איך מי שלומד תורה ביותר עמל, ובדרגות הכי גבוהות שנהיה מין יצור גבוה כזה שלא ניתן כלל להבין. ממש בני אדם הדומים למלאכי השרת.

וכדי לדעת את הערך של תורה חשוב להסתכל על אלה שקיימו את 'כי הם חיינו' במציאות. רבי יוחנן לדוגמא, האריך ימים. הרושמים עפ"י סדר הדורות, להם יצא שלפי אלה שרבי יוחנן חי בתקופתם, הוא שימש בתפקיד ראש ישיבה לפחות שמונים שנה. כיון שרואים שהיה בימי ר' יהודה הנשיא ואחר כך בימי

³ ברכות ס"א ע"ב

⁴ 'עוד יוסף חי' בדרושים לפרשת בחוקות

מה כן שבר את ר' יוחנן

מה קרה לרבי יוחנן? ר"י נשבר, וממה הוא נשבר? עשרה ילדים מתו לו והוא לא נשבר, אבל אם השיעור לא הולך כמו שצריך, ואם בתורה חסר משהו, חסר את החיות שבתורה, ריש לקיש חסר, התלמיד חסר שלו... מזה הוא קיבל דכאון. רבי יוחנן גיבור ולא מתבלבל אבל כשזה פוגע בנשמה שלו - 'כי הם חיינו', מכל הייסורים האחרים הוא לא מתבלבל, כי המשיך לעסוק בתורה, אבל כשאין פה שמחת התורה, אין את השמחה שריש לקיש הכניס בו, מזה רבי יוחנן נשבר... מכאן אנו רואים את הגדלות.

רבי חיים שמואלביץ שואל כאן קושיה, מה הייתה הבעיה הגדולה, הרי כתוב בתשובות ר' שריא גאון שחכמי הגמרא, האמוראים היה להם כח להחיות מתים. ור' יוחנן עצמו כשנפטר רב כהנא שהגיע מבבל, הוא החייה אותו, כמו שכתוב שבעלי הדרגות הגבוהות בקדושה זוכים לגילוי אליהו ולחיה"ק ולתחיית המתים. אם כן למה לא עשו משהו כדי להחיות את ריש לקיש? אלא שאם היו מחיים אותו ומביאים אותו לרבי יוחנן אז ריש לקיש שוב היה נזכר שרבי יוחנן הקפיד והיה מת שוב. לא היה שייך לעשות את זה.

הוא לא סובל, רק הגוף סובל!

הגמרא "אומרת" כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו. יסורים הם דבר מצוי אצל עם ישראל, הגמרא לא מבטיחה שהייסורים יסתלקו, כי לפעמים הם לא מסתלקים, לפעמים, בזכות לימוד התורה ראינו הרבה פעמים שהייסורים כן מסתלקים אבל לא תמיד. לפעמים כשיש לאדם עוגמת נפש ממשו, יסורי נפש, יסורי גוף, אבל כשעוסקים בתורה ויודעים שעסק התורה זה דבר חשוב כ"כ יותר מכל הדברים שבשבלים סובלים ייסורים, אז זה נהיה 'בדלים הימנו', זה נבדל ממנו. הגוף סובל ייסורים והאדם לא סובל מהם, האדם מתגבר עליהם ויכול לעבור עליהם. זו טעות שבני אדם חושבים שבגלל שיש לי דברים שמטרידים אותי לא אעסוק בתורה או אאחר לתפילה זה תירוצים של היצר הרע.

הקב"ה נותן לאדם כוחות, כוחות להתגבר. נשיג ברכה מיוחדת בזכות התורה, כי זכות התורה היא גדולה ולא רק על מי שלומד תורה, אלא על מי שמסייע שאחרים ילמדו תורה. אם בממונו או בדיבורו, 'עץ חיים היא למחזיקים בה', מי שמחזק את לימוד התורה זה נותן לו עץ חיים, את הזכות הגדולה הזאת של לומדי התורה ממש זה נותן לו.

יהי רצון שתתקיים התפילה שכל אחד ואחד מתפלל בסוף שמונה עשרה. 'שיכנה בהמ"ק במהרה בימינו... ותן חלקנו בתורתך'. ומה זה 'ותן חלקנו'? אנחנו לא יודעים מה גורל החלק שלנו, האם נבקש את החלק של רבי עקיבא איגער? אני הרי לא רעק"א, אבל חלקנו, דהיינו החלק שאני יכול בכוחות שלי להשיג אותו, תן לי את החלק הזה ותעזור לנו שנצליח בחלק הזה, אמן ואמן.

ומתוך שלא לשמה בא לשמה, עזב הכל, בא לביהמ"ד והתחיל להבין, רבי יוחנן לא טעה והוא נהיה התלמיד הכי גדול עד שנהיה תלמיד חבר. ר' יוחנן וריש לקיש מוזכרים רבות בגמרא. וברגע שאמר ריש לקיש אני מקבל עלי לעסוק בתורה, רצה לתת קפיצה כמו מקודם את המרחק הגדול ולא הצליח. מה יש? הוא אמר שעכשיו הוא עבר למקצוע אחר, קודם הייתי קפצן לקפון מקומות ועכשיו קפצתי לים התלמוד.

וכך עבד שנים רבות, הוא התחתן עם אחותו של ר' יוחנן והיו להם ילדים. הוא למד בביהמ"ד עד שפעם אחת היה מעשה שטן, עד כמה צריך להזהר שלא לפגוע בכבוד...! הם למדו מסכת כלים, מה נקרא כלי שנגמרה מלאכתו ומקבל טומאה ומה נקרא כלי לא גמור שלא מקבל טומאה, מתוך זה הגיעו למשנה [כלים פ"ג, מ"א], 'זהסכין והפגיון והרומח וכו'', יש הלכות ממתי זה נקרא כלי גמור, שכלי שנמצא אצל היצרן ועוד לא נגמרה מלאכתו אינו מקבל טומאה זה חתיכת גולם ולא צריך להזות על זה מאפר פרה אדומה. אבל כלי גמור, כלי מתכת, הם למדו מתי זה נקרא גמור מלאכה.

רבי יוחנן אמר כך וכך, ואז ריש לקיש אמר שאחרי שהכלי עבר את הליבון, צריך להטבילו במים קרים ואז הוא נהיה חד. אמר לו רבי יוחנן, נו... אתה בעל מקצוע משכבר, אתה הרי מומחה לנשק זה היה המקצוע שלך, פגיון, רומח וחרב. לא עלה בדעתו של ר' יוחנן שהוא יפגע מזה, הרי הוא חזר בתשובה והכל בסדר כעת, הוא רק רצה לומר שאתה בקי בזה והלכה כמותך. אבל אדם שחזר בתשובה רגיש מאוד כשמוזכרים לו את העבר. ריש לקיש כעס מאוד, מה הוא מזכיר לי את העבר ואמר לו ר' יוחנן, אם כן מה אתה קורא לי רבי, הרי גם שם הייתי רבי, כמו רב-טבחים, רב-אלוף... גם שם בקבוצה שלי ובשפה שלהם הם קוראים לי רב.

אחרי שריש לקיש אמר את זה, לרבי יוחנן נהייתה חלישות הדעת וריש לקיש נפטר. זה כשצדיק מקפיד. 'חלש דעתי דרבי יוחנן', רבי יוחנן היה מאוד שבור מזה, הרי אני עשיתי אותו גדול בתורה והוא זוכר את השטויות האלה ואכפת לו שאמרתי את זה? כשחלה ריש לקיש באה אחותו של ר' יוחנן (אשתו של ריש לקיש) אליו לבקש שיברך אותו ושיתן לו רפואה שלמה, יש ילדים. רבי יוחנן אמר שנגזרה גזירה וריש לקיש נפטר.

כשנסתיימו שבעת ימי האבילות הלך ר' יוחנן להגיד שיעור, והוא עצוב. שאלוהו מדוע. אמר: איזה שיעור בלי ריש לקיש! כשהייתי אומר שיעור הוא היה מרעיש עולמות, מקשה עשרים וארבע קושיות על כל מילה שלי. ר' יוחנן התחיל לצעוק 'איפה ריש לקיש! איפה ריש לקיש! הביאו לו ר' יוחנן אחד שהיה חבר שלו וכבר הפסיק ללמוד אצלו, אמרו לו לבוא ולשבת בין התלמידים בביהמ"ד ולהקשות קושיות בשיעור. ר' יוחנן אמר את השיעור, הגיע רבי אלעזר, מגדולי הדור ואב בית דין, ומסכים עם ר' יוחנן, מה שאמרת עכשיו מזכיר לי את זה... ודומה לדבר הזה... אמר ר' יוחנן - ריש לקיש היה מתקף אותי, מתנגד לי, היינו מתווכחים, זה החיים שלי! עברו כמה ימים ורבי יוחנן לא נרגע... **איפה ריש לקיש?** קיבל דכאון והביאו רופא שאמר שמרוב צער על ריש לקיש אין לו שליטה על השכל שלו, קיבל מחלת נפש. דכאון על מה שריש לקיש איננו.

כל גדולי הדור, שהיו בדרגה גדולה אמרו, זה רבי יוחנן שכולם למדו מתורתו? הרי זה חילול השם שיראו אותו בצורה כזו, אמרו, רבונו של עולם, מה עדיף? שיחיה כך בצורה כזאת או שתקח אותו כבר לכסא הכבוד, שאלקים יבחר. לאחר מכן הוא נפטר.

רב ושמואל, אח"כ בימי רב חסדא והגיע לימי רבי זירא, האריך ימים תקופה של שמונים שנה.

את כל הון ביתו באהבה

במדרש [שה"ש רבה ח, ז] מסופר שרבי יוחנן שגר בטבריה, יצא פעם עם אחד התלמידים אל מחוץ לעיר, שם עברו בין השדות והפרדסים. טבריה, כנרת... עברו ליד פרדס אחד, אמר ר' יוחנן לא' התלמידים: הפרדס הזה היה שלי, היו לי הורים עשירים. שאל אותו התלמיד - ומדוע עכשיו זה לא שלך, ענה לו - כי רציתי לעסוק בתורה ולכן מכרתי אותו שאתפרנס ממנו. עוברים ליד שדה פאלחה, ואומר לו ר' יוחנן לתלמיד, זה היה שדה של אבותי, אבא קיבל ירושה מהסבא עוד לפני חורבן בהמ"ק ומכרתי. וכך עברו דרך הרבה חלקות והיה אומר לו, זה היה שלי וזה היה שלי.

התחיל התלמיד לכבות ואמר אז מה נשאר לך אם אתה מוכר את הכל? צריך להשאיר רכוש. ענה לו רבי יוחנן אני מכרתי רכוש וקניתי רכוש! מכרתי דברים של עולם הזה שנברא רק בששה ימים וקניתי תורה שבכתב ובע"פ, שאותה עד שמשא רבנו הצליח ללמוד אותה צריכים היו ללמד אותו ארבעים יום. ארבעים יום זה יותר מששה ימים, אז סחורה שהייצור שלה לוקח ארבעים יום היא יותר בעלת ערך מאשר סחורה שלוקח לטרוח בה ששה ימים. ממילא, סחורה של מ' יום היא יותר בעלת ערך, קניתי סחורה יותר חשובה, כך אמר ר' יוחנן.

קבר י' בנים והמשיך בעסק התורה

אנחנו לא יודעים את דרכי השם בעולם הזה ואת הסבל של ר' יוחנן, כי ר' יוחנן כשהיה בא לנחם אבילים היה מוציא מהתיק שלו עצם, זו הייתה שן (שאין חיבים לקבור), ואמר - זה נשאר לי מהילד העשירי שנפטר לי, בחייו נפטרו לו עשרה בנים, והיה אומר לאבילים, אתם חושבים שהתיאשתי מהחיים? המשכתי להגיד שיעורים. רבי יוחנן סבל הרבה, לא רק את הרכוש חיסל, לא נשארו לו גינות ופרדסים, אלא עשרה ילדים הלכו לו בחייו, אמנם לא כתוב כמה נשארו לו, אבל הוא אמר 'דין גרמא דעשירא ביר' [זו עצם של בני העשירין].

דאים מכאן שר' יוחנן היה בעל אופי חזק והמשיך ללמוד תורה, והרי תורה לומדים רק בשמחה, והוא שם בצד את כל הייסורים הקשים שהיו לו, שעשר פעמים ישב שבעת ימי אבלות על בן שלו. אבל כשלקח את הספר ללמוד תורה, אז, פיקודי השם ישרים משמחי לב.

הגמרא מספרת שר' יוחנן היה שוחה בירדן, בשביל הבריאות צריך להתרחץ בנהר. ראה אדם צעיר שנתן קפיצה ממקום גבוה וממרחק לתוך הירדן כדי לשחות אחויו, הסתכל רבי יוחנן בפניו וראה שזה אדם שיש לו נשמה גבוהה, אמר לו - חילך לאורייתא, הכח שלך מתאים לעסוק בתורה. היה זה ריש לקיש, רבי שמעון בן לקיש שלפני שחזר בתשובה היה עומד בראש חבורת לסטים, שודדים. וכשריש לקיש ראה את ר' יוחנן, שהיה בפנים חלקות ללא זקן, אמר לו - היופי שלך מתאים לאשה, אתה כ"כ יפה.

אמר לו רבי יוחנן אם אתה חושב על אישה אז יש לי אחות יפה יותר ממני שעוד לא התחתנה, אם תהיה תלמיד טוב נחתן אותך איתה. אמר לו - עשינו עסק.

נפשו גחלים תלהט

גליון 141 בהר בחוקותי תשע"ז

ניצוצות ממשנת הגאון הצדיק ר' ישראל אליהו וינטרויב זצוק"ל
לתרומות והנצחות, הוספת מננים, הצעות והערות יש לפנות ובטלפון: 0527697944 ולמייל: shneiderav1@gmail.com

דבר המערכת

בהיות שמתקרב יום מתן תורתנו ראינו ללקט מתוך כתבי רבינו ניצוצות לרענן התשוקה לתורה הקדושה.

הבהרה: מחמת סגנונו היחודי שאינו שווה לכל נפש דברי תורתנו ז"ל רבינו זצ"ל עוברים עריכה ועיבוד לשוני כפי שנעשה בספר "נפשו גחלים תלהט" על עקבתא דמשיחא שי"ל בעדודו. על כן כל שגיאה וטעות נא לתלות אך ורק בעורך.

נשמח על כל הערה והארה.

המערכת

מהו סוד כחו של חוש השמיעה להשפיע על הגוף. תכונת השמיעה היא ל"הבחין" בין הדברים המגיעים לאוזנו ו"להתבונן" בהם, שכן מצינו בכ"מ בתנ"ך ששמיעה פירושו "הבנה" כמו "תשמע חלום לפתור אותו", "כי ישמע עבדך" ועוד הרבה. כשאדם משתמש באוזן באופן זה אינו רק "מכניס" הידיעות לאוזנו אלא שאוזנו פתוחה ושומעת ומתבוננת היטב בדברים ע"י עמל גדול, אז נחקקים הדברים בלבו וחודרים עד חדרי בטן. עפ"ז מובן היטב מדוע התורה הגדירה את העבירה של חוסר עמל בתורה כפגיעה בחוש השמיעה, כי בלא עמל התורה לא יכולה להיות "שמיעת" רצון התורה.

כאשר עמל בצורה זו בתורה מגיע לתחושה שא"א לעשות אחרת כלל. במצב זה אין הגוף כבר מתנגד מלקבל את הדברים, וזורח בו אור התורה ומזדכך ומתעלה עד שרגליו מוליכות אותו באופן סתמי לבית המדרש, כנ"ל במדרש.

זהו פשר אמרתו הנפלאה של האבנ"ז שאמר פעם לתלמידו שהלימוד צריך להיות בעיון השכל בהעמקה גדולה עד שיהיו הדברים ברוצים ובהירים כ"כ עד שירגיש "מוכרח" להתנהג עפ"י המסקנות של הד"ת. היינו שרק בלימוד ע"י יגיעה ועמל שמבין את פנימיות עומק הדברים, מוכרח להשתעבד אל המסקנא של הלימוד.

איבוד חוש השמיעה - נפילה עד "כופר בעיקר" רח"ל

עתה נבין מדוע "אם לא תשמעו לי" לעמול בתורה יכול להביאו לדיוטה התחתונה להיות כופר בעיקר [עיי"ש ברש"י]. כאשר מאבד אדם את חוש השמיעה נאבדת כל תקותו כי אין כבר בכח האוזן להשפיע על ההרגשים של גופו להמשיך אחר התורה ולילך בדרכיה הטובים, ולכן אין כבר שום מעצור מלהגיע לכפירה בעיקר רח"ל. וכן היה במדינות מערב אירופה שהיתה הזנחה בעמלות התורה, והגיעו להתבוללות וכפירה בעיקר ממש רח"ל.

רק יגיעת התורה מושכת את הגוף לרוחניות

[עיני ישראל ח"ב עמ' שי"ג]

כתוב מדרש [במד"ר ר"פ בחוקותי] וז"ל אם בחוקותי תלכו, הה"ד חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, אמר דוד, רבש"ע, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלוני אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הה"ד ואשיבה רגלי אל עדותיך עכ"ל המדרש. נראה שהוקשה למדרש מהו הלשון "תלכו" שנאמר על התורה בפסוק "בחוקותי תלכו", ותירץ המדרש שהכוונה היא שהאדם צריך לעמול בתורה ולהיות דבק בה כ"כ עד כדי כך שבאופן טבעי יוליכוהו רגליו אל בתי מדרשות.

פירוש הדברים שכאשר אדם עוסק בתורה בעצלות ורפיון, ישאר אצלו עסק התורה בגדר עסק במושכלות בעלמא ולא ישפיע על גופו כלום והוא ישאר חומרי וימשיך לתענוגות וחמודות תבל. ורק כאשר האדם עמל ומתיגע בתורה בכל כוחו, ומוותר על הבלי העוה"ז כדי להעמיק ולהבין יותר בתורה, מושפע גם הגוף מתורתו עד למצב בו נמשך בסתמא לבתי מדרשות. זה הפירוש בפסוק "אם בחוקותי" – היינו שהד"ת "נחקקין" בנפשו ע"י עמל התורה, ע"ז מגיע ל"תלכו" שההליכה הסתמית שלו היא לדברי תורה.

סוד כח השמיעה

הנה התורה"ק הגדירה שם בפ' בחוקותי את העבירה ש"אינם עמלים בתורה" בלשון "אם לא תשמעו לי" ומבואר שחוסר עמל הוא פגיעה בחוש השמיעה. ויתבאר עפ"י מש"כ ר' יונה בשע"ת [ש"ב] שהחוש הנכבד מכל החושים שבאדם הוא חוש השמיעה וכמ"ש חז"ל (ב"ק פ"ח) סימא את עינו נותן לו דמי עינו, חירשו נותן לו דמי כולו עיי"ש, והיינו שבלא חוש הראיה יש עדיין ערך גדול לאדם, אבל בלא חוש השמיעה אינו שווה כלום ולכן נותן לו דמי כולו. טעם הדבר שחוש השמיעה כל כך חשוב משום שיש לאוזן כח השפעה גדול על גוף האדם כמ"ש (משלי ט"ו ל') מאור עינים ישמח לב ושמועה טובה תדשן עצם, היינו שיש לשמיעה כח לחדור לתוך תוכו של הגוף, עד העצמות שהם מקומות יבשים לגמרי מכל הרגש, ולהפריח בהם חיות והרגש נפלא לעבודת ה', ולא כשאר החושים שהשפעתם חיצונית בלבד ומכיון שזו תכלית האדם באבדו כח זה מאבד את כל ערכו.

הדרך לעליה בתורה [מתוך אגרות דעת א', ב', ל"ז]

כמה מילים בענין החיזוק בעליה בתורה. האדם בלידתו הוא בטבעו עיר פרא, והכניס הקב"ה בו נשמה עליונה מאד מתחת כסא כבודו, עם משרתו שהוא השכל הישר, כדי לרסן עיר פרא זה וליצר ממנו דמות אדם, זהו עיר פרא אדם יולד. **עיקר כח המרסן הוא עפ"י דביקות השכל לתורה** דאז הוא מסוגל לשמוע צלילי עדינות החיים של הנשמה הקדושה בת העליונים שבו, והוא דרך העליה. אין עולים ומתגדלים ביום אחד ובשנה אחת רק ניתן לאדם ערך שמונים שנה לפתח גידולו. עפ"י האריכות הזו יכולים להבין לאיזו תכלית גדולה צריך להגיע ואיזה אושר מופלא ממתין לו בגמר גידולו.

מדידת הגדלות הוא לפי שיעור הדביקות בתורה ומצוות בכל יום. כל יום שעבר בלימוד ובקיום המצוות הוא השגת עוד שלב מההתפתחות, והוא אושרו. הבריאות של עבודת הנפש היא לא להחזיק מודד חוס בכל יום לראות האם היתה עליה לעומת אתמול או לא, רק ליכנס לעול העבודה בפשיטות כשור הנושא עול וחורש את התלם ואינו מסתכל לאחוריו לראות מה נעשה בפעולתו, רק מתיגע ללכת כסדר הלאה. לכן אין לעמוד לפני ראי בכל יום ולראות אם נתגדל עוד סנטימטר ברוחניות, רק להיות כשור לעול וכחמור למשא ולחרוש כל יום הלאה, ולא להביט לאחוריו כלל, ולהאמין באמונה שלמה וברורה כי אכן הוא מכניס בנשמתו אוצרות שמימיים מחמדת כל החמודות, והם יוליכוהו ישר בדרכו הגדולה בת השמונים שנה. עיקר העליות בעבודה לעלות למעלה מההרגשה שהוא תחת עול להמשיך הלאה תמיד, "עקשנות" תמידית ללכת הלאה.

והעיקר שאחרי שמשיגים קנין לעשות שמירה עליו, שמירה מעולה שלא יהא נפסד. ובזה העיקר הוא שמירת הפה מדיבורים האסורים כמ"ש הח"ח זצ"ל כמה פעמים בזה. והשני לשמור המח מהרהורים רעים אשר אבי אבות הטומאה הוא הרהורי נשים. ובנקיות שני כלים אלו תלך בטח בדרכך והשי"ת יתן לך שמחת ואושר החיים ובכל אשר תפנה תצליח. ימי הנעורים הוא הזמן שבטבע נמצא רעננות וחשק בחיי האדם, וצריך להכניסם תחת מסגרת העליה ולעלות ע"י החשק לעליה.

צביונו של בן ישיבה - תורתו, עולמו ותפקידו

על חטא ופגם כלל ציבורי. הרי חז"ל קבעו לנו כי עונשי שמים באים בדרך מדה כנגד מדה. מגדרי הנהגה זו שניתן להבחין באופי החטא עפ"י אופי העונש. הנה, הכל יודעים ומרגישים שהכאב על הסתלקותו והיעדרו- חדר ופגע עמוק עמוק בלבבות כלל הציבור ברחבי העולם, הן בארץ והן בחו"ל. ויתירה מזו, אנו חשים כאן תופעה משונה, אשר למרות שכבר עבר זמן מה מהמאורע, עדיין בוערת בלב גחלת הכאב והצער, דבר שהוא נדיר עד מאד גם אצל גדולים וטובים. כיון שאופי העונש הוא כלל ציבורי, הרי בהכרח, שהתביעה היא ג"כ על חטא מסוג זה. כשרואים שנלקח בשביל ה"מדה כנגד מדה" כלי מפואר כזה, הרי מובן שהתביעה היא דוקא בנקודת ההצטיינות המיוחדת שלו.

נבאר דברינו בע"ה: התורה היא התשתית והיסוד שעליה מבוססת כל ה"חיות" של ה"כלל ישראל", וממנה יונק. לכן, כפי מדת התקשרות הכלל אל

[הדברים נאמרו עצרת חיזוק, בימי הספירה אחרי פטירתו הפתאומית של הגה"צ רבי שמשון דוד זצ"ל פינקוס].

לדאבון לב נלקח מאתנו בעיצומה של תקופת עלייתו, בעסק עבודת הקודש שלו בארצנו הקדושה וברחבי תבל, להשפיע ולרומם אלפי ישראל, לעוררם משנתם ומשגיותם בהבלי הזמן. נמצאים אנו בימי הכנה לקראת מתן תורה בחג השבועות שיבא עלינו לטובה. ננסה לתמצת את ההשקפה הנכונה בדבר מהותו של המושג "ישיבה" ו"בן ישיבה". מתוך כך נבין גם כי הדברים מחייבים למעשה, וכמה גדולה אחריותו של כל בן תורה.

בערב המועד שנה זו נסתלק באופן פתאומי ומחריד אחד מבני העליה המיוחדים שבדור, מאחר ופשוט הוא שהשי"ת מעוררנו בזה לשוב בתשובה לפניו ית', א"כ חובה עלינו להתבונן מה השי"ת דורש מאתנו. הגם שדרכי שמים נסתרים לנו, אולם דבר ברור הוא שיש כאן תביעה מהכלל,

התורה, כך יורגש הדבר בחיי הכלל. [ועומק הקשר של התורה עם כלל ישראל, הוא מה שביארו חז"ל כי ג' דברים קשורים זב"ז קב"ה אורייתא וישראל, דהיינו קב"ה באורייתא ואורייתא בישראל, ואכמ"ל].

ולכן כאשר אנו רואים בחוש שהסתלקותו פגעה במעמקי "הרגשת החיים" של כלל הציבור, אות היא שהתביעה היא על מצב ההוה של ה"תורה" [שהוא מקור חיות הציבור] בדורנו עתה. עיקר ענין התורה הוא שע"י הלימוד והדביקות בה, נעשית התורה אצלו "קנין נפשי". פירוש המושג - "בן תורה" הוא פשוטו כמשמעו - בן של התורה, כאילו התורה ילדתו ויצרתו. בדורות שעברו היה זה דבר פשוט, כי היה ניכר על ה"בן תורה" ה"תורה" שבו, הנהגתו, נימוסו, שאיפתו וכל הליכות חייו, העידו עליו כמאה עדים שהתורה ודעת התורה ספוגה בו, בכל ישותו. גם בשעת הלימוד עצמו היה ניכר עליו באיזה השתוקקות נפלאה מחובר הוא במסירות נפש לעמילות בתורה, בשקיקה להבין עומק רצון התורה, בכל ענין וענין. כולם ראו שאין זה אדם רגיל, אלא כמין מלאך מלוכש בגוף של בשר, אשר חי לו בעולם מרום מעל כל עיני הגוף והבלי תבל. זאת היתה תפארתה של תורה באמת.

אולם, בתקופה האחרונה עדים אנו לתופעה חמורה. קלות הדעת של אורת הרחוב החלה לחדור לתוך עולמם של בני תורה. הנה צומח ועולה בתוך כותלי בית המדרש, סוג חדש של "בן תורה מזויף", בסגנון של הפתגם הקלוקל של דור המשכילים "היה יהודי בביתך ואדם בצאתך". בשהותו בבית המדרש הוא לומד תורה, וביציאתו נוהג הוא כאנשי הרחוב, ומחקה את התרבות החילונית. לפעמים בימי בין הזמנים הענין בא לידי ביטוי חריף, כידוע, כאשר אורה של התפרקות והואי הבילויים של הרחוב החילוני הופך לנחלתם של חלק מבני הישיבות. זה נעשה "לכתחילה" חלק מצורת חייהם, רח"ל.

מורי ורבותי! זה לא זיוף רק של ה"בן תורה", זהו זיוף של כל התורה כולה!

הנפטר הגדול זצ"ל היה "דמות הפאר" של המשמעות האמיתית והמקיפה של "בן תורה" באמת. בעונות הדור בנקודה זו לקחוהו מאתנו לכפר על עון הדור כולו. יתן השי"ת בלב ציבור בני תורה שיתעורר בהם רצון לחזור להיות בניה של התורה.

ד' אמות של הלכה "נקיות"

כידוע, אבי ישיבות ליטא ופולין היה הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל, תלמיד הגר"א. הוא יסד בשעתו את הישיבה בולוז'ין אשר ממנו יצאו כל הישיבות אח"כ. יש

לדעת, שענין יסוד הישיבה לא היה רק כדי למסור לדורות את דרך הלימוד מבית מדרשו של רבו הגר"א. אלא, מטרת יסוד הישיבה היתה כדי ליצור סוג מסגרת שעל ידה תוכל להתממש ההבטחה שלא תשתכח תורה מישראל, לא מפני שהיה חסר לימוד התורה בתקופה דאז. אדרבא, בתי המדרש אז היו מלאים מפה לפה מלומדי תורה, מלאים ממש כפשוטו, אבל הגר"ח זצ"ל בגודל פקחותו, כשראה תחילת התנוצצותו והתפתחותו של השורש פורה ראש ולענה - דהיינו ההשכלה, הוא צפה מראש את גודל הסכנה הרוחנית, הוא חזה מראש שההשכלה [שאח"כ הפכה לתנועה] מאיימת על המשך קיומה של תורה ומצות בכלל ישראל. לשם כך, בהתייעצות עם רבו הגר"א זצ"ל ובהסכמתו, יזם את רעיון הקמת ה"ישיבה", כהכנה למבול זה של כפירה שלא תגלוש ולא תתפשט לתוך הד' אמות של הלכה. הישיבה בולוז'ין נוסדה בתור ד' אמות "נקיות" ששם עמוד התורה קיימת בטהרתה. היא הוקמה בתור חוליה ראשונה בשרשרת הישיבות שעתידים לצאת ממנה, המטרה היתה ברורה - שימסר עמוד התורה בטהרתו מדור לדור - דרך הישיבות, ובהתאם לכך, נקבעה מלכתחילה צבינה וצורתה של "ישיבה". ברור שהגר"ח זצ"ל דיבר עם הגר"א ז"ל אז על כל קווי הישיבה, איך ובאיזה צורה צריך שיהיה צביון הישיבה.

גודל אחריותם של בני הישיבות -

בימינו

רעיון ה"ישיבה" היה, שתהיה מעין תיבת נח, שתוכל לשוט על פני מי המבול של דעות כוזבות. ואכן כך היה אח"כ בפועל, שכאשר נסגרה הישיבה בולוז'ין צמחו משם כל הישיבות האחרות, וראשי הישיבות מעתיקי השמועה זכר כולם לברכה - העתיקו לישיבותיהם את אותו הצביון, כפי שראו הם בולוז'ין. בתקופת דאז, רק גדולי ישראל ראו והבינו את הצורך בכך, אבל בימינו שהכלל ישראל חי נמצא מוקף בכפירה שנתפשטה מסוף העולם ועד סופו כפשוטו, עכשיו כבר ברור לכל שהטהרה של כלל ישראל, מסירת התורה מאז ועד ימינו. [כידוע, כי אותם ששינו צורת הישיבה ירדו לטמיון. כמעט נשכחה מהם היהדות לגמרי]. מכאן נבין את גודל האחריות המוטלת על בני הישיבות בימינו. הם אחראיים לשאת את עמוד התורה ולמסור אותו בטהרתה לדור הבא, כי עמוד התורה נמסר דרך הישיבות דוקא!

השאיפה לגדלות

צביון הישיבה מהו? הישיבה היא מסגרת שבה הלימוד הוא בריתחא דאורייתא, כאשר כל השאיפה מכוונת למטרה אחת ויחידה - גדלות בתורה. ידיעת התורה לעמקה ולרחבה, מתוך השתעבדות מוחלטת לתורה ולדעת תורה בלבד. לא לשום השקפות ודיעות זרות הבאות מבחוץ. הישיבה היא בית היוצר שהמתחנך שם כאילו מתעבר ונולד מחדש. שם התורה חודרת לכל ישותו, עד שהוא נעשה ל"בן תורה" בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, וממילא גם התורה והמצוות שלו הם במדרגה גבוהה של שלימות. זה צביון הישיבה שהנהיגו בולוז'ין, וזהו הצביון של ישיבה שהעבירו מדור לדור, וכל זה היה במושגים לגמרי אחרים ממה שאנו רגילים בימינו.

תורה של "עבדות"

צורה זו של לימוד התורה היא המדרגה האמיתית הנדרשת מן האדם. פוק חזי מה נאמר בפרשת שמות על קבלת התורה. כשנתגלה הקב"ה למשה

רבינו אמר לו "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה" (שמות ג-יב). ופירש שם רש"י שהכונה על קבלת התורה במעמד הר סיני. הרי מפורש ש"קבלת התורה" - נקרא "תעבדון את האלוקים". במתן תורה התחולל מהפך אצל כלל ישראל, שהפכו להיות "עבדי השם", כי הם "קבלו את התורה" - בתורת "עבדות לה".

ה"ספרי" על הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" [בפרשה שניה של ק"ש], מונה ג' פירושים, הא' "קרבתנות", והב' תפילה (שהיא במקום קרבתנות), והג' "תורה".

מורי ורבותי! רואים מדברי הספרי כאן, ש"לימוד התורה" הריהו בגדר "עבודה" לא פחות מ"עבודת הקרבתנות" ומ"עבודת התפילה". בדיוק כפי שמבינים שתפילה זוהי עבודה, שהרי תפילה הוא "עבדא קמיה מריה", ממש "עומד לפני ה'", וכן קרבתנות הוא עבודה שהרי מוסר את רכושו להקב"ה, כך לא פחות מזה - הוא ה"לעבדו בכל לבבכם" של לימוד התורה.

תורה בציר שאין עוד מלבדו - דבקות בקוב"ה שאין עוד מלבדו

יש להוסיף נקודה חשובה בזה, הנה הזכרנו קודם מאמר חז"ל "קוב"ה ואורייתא חד", והנה הלא פשוט שעל הקוב"ה לא יתכן אפי' הו"א שבהו"א שאין מציאותו קיימת לרגע א', זוהי כפירה גמורה, דהוא חי וקיים לעד, וצריך לדעת דה"ה ה"אורייתא" הקשורה עם "קוב"ה" יש לה צד השוה, עכ"פ במהלכים שלה, שהיא ג"כ קיימת באופן מוכרח כל הזמן, וכשם שהקב"ה מכריז "אין עוד מלבדו", כך התורה צריכה להיות באופן שמכריזה "אין עוד מלבדה", שאין שום ערך לדבר אחר בבריאה זולתה, והכל נאצל ממנה, שהיא ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, והכל נמצא רק למענה, שכל העולם לא נברא אלא בשביל התורה שנקראת ראשית, ובשביל ישראל שנקראו ראשית שיעסקו בה, ואם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. וממילא אדם הרוצה שעסק התורה שלו יביאהו לדביקות בהש"ת, צריך להעריך את התורה באופן זה, "שאין עוד מלבדה", והיינו שכל שאיפתו היא רק לדעת ולהבין את התורה, והכל מרוכז רק סביב זה, וכל עיסוקיו החומריים הם רק לעבור את העולם, ויעשה אותם רק בכפיה, שמוכרח לעשותם, אבל צפור נפשו הוא רק השאיפה לעסוק בתורה, ורק באופן זה שהתורה היא אצלו בגדר "אין עוד", יכול להתקשר עם "הקוב"ה", שאין עוד מלבדו ממש.

הצורה של עסק התורה באופן זה היא שעמל ויגע לרדת לסוף הסוגיא, וכלשון רש"י שבת פ"ח ב' (ד"ה למיימינים) עסוקים בכל כחם, וטרודים לדעת סודה עכ"ל, שהדבר היחיד שמטריד את דעתו הוא רק לגלות מעמקי הסוגיא, ולא מעניין אותו שום דבר אחר, כי אדם המתעניין בדבר אחר, כבר אין התורה אצלו בציר שאין עוד מלבדה, וממילא יחסר לו בשיעור הדביקות בקוב"ה. יזכנו השי"ת להיות עמלים בתורה לשמה ולהגיע למעלת הדביקות האמיתית.

כתישת הגוף על התורה וקביעת קדושתה בו עי"ז

כתיב אם בחקתי תלכו ופירש"י שתהיו עמלים בתורה. יכול קיום המצוות הרי כתיב אח"כ ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ע"כ. אבל אינו מובן מה השייכות בזה להליכה בדוקא. דבשלמא הא דנזכר כאן חוקים נוכל לפרש משום דהם קשים יותר להבינם בהיות שאין לשכל מבוא כ"כ להם ונצרך עמל ויגיעה בשבילם. אמנם במד"ר שם מובא עי"ז מ"ש בדוד ואשיבה רגלי אל עדותיך. דבכל יום (מצד חובת מלך) היה דוד מתכנן מה לעשות בעיני ציבור אבל רגליו היו מוליכות אותו באופן סתמי אל ביהמ"ד. וכנראה דהמד"ר בא לבאר ענין תלכו כאן. ולפי"ז יתפרש ענין בחקתי דד"ת יהיו חקוקים בגוף (בחוקותי מלשון חקיקה) שגם שם יורגש תוקף דרופתקי דאו', ואז יוחקק ויטבע בגוף הליכה אל ביהמ"ד (באופן סתמי) כי זהו הטבע החדש שקנה. ועי"ז הם דברי רש"י בשם חז"ל שתהיו עמלים בתורה. כי רק בעמל ויגיעה יוכל ליחקק בגופניות נטיות גמורות אל חיי הרוח. וגוף כתות על התורה יש לו הרגשות וטבעיות אחרות מכל שאר הגופים. וכאן נעשה קדושה קבועה בגוף.

פנינים

משולחן רבינו

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל

- פרשת בהר בחוקותי תשע"ז -

(בתרא)

אך להנ"ל בפשוטו משכחת לן חצי עבד חצי בן חורין שיש לו משפחה, והיינו דלא איירי שנעשה חצי עבד חצי בן חורין על ידי שהיה עבד כנעני של שני שותפין ושיחררו אחד מהם, אלא איירי שנוולד מחצי שפחה חצי בן חורין למאן דאמר דקידושין תופסין בה, ואם כן מתייחס החלק בן חורין לחצי בן חורין, ואם כן יש לו אם, דהרי להאמור בן גרים נמכר בעבד עברי.

ב. מת אביו

הנה נראה דאם בן גרים מת אביו, תליא דאם מת קודם המכירה, שוב אינו נמכר דהשתא אין לו משפחה, משא"כ אם מת אחר כך, כבר חיילא המכירה.

ג. נמכר על תנאי

יש לעיין מהו בבן גרים שנמכר לעבד עברי על תנאי שבכלות השש או היציאה לא יהא אביו חי, ואם יהא חי אינו נמכר כלל.

מי אמרין דלא חל המכירה, דהרי נמצא דאין כאן עבדות רק להצד דאין לו קרובים, או דילמא יש לומר דחל המכירה, דהרי אם לא יהא אביו חי, דמי לנמכר ואחר כך מת קרובו.

ונראה תליא בקושיית המנחת חינוך (מצוה שס"ח) באומר הריני נזיר יום אחד קודם מיתתו, היאך חל נזירות הא אין כאן נזירות ל' יום, דהרי אומר שיהא נזיר רק יום אחד. ואם נימא דהתירוץ דחשיבא כקבל נזירות ואחר כך מת, הכי נמי הכא בנידון דידן, ואם כן תחול המכירה. [ועוד עיין מה שכתבנו בזה בפרשת נשא תשע"ד].

גנב לשם פיקוח נפש

וְחִי אֲחִיד עִמָּךְ (כ"ה ל"ו)

הנה אמרין במשנה בנדדים (ס"ה ב') שאם אינו מפרנס עני, עובר על קרא ד"וְחִי אֲחִיד עִמָּךְ".

ויש לדון מהו באופן שמוכרח לקבל איזה חפץ, ואם לא יקבלו יהא לו פיקוח נפש, ואינו יכול להשיג החפץ אלא על ידי שיגנוב אותו מחבירו, האם חשיב גניבה לחיבו כפל.

וצדדי הספק, מי אמרין דמכיון דלקחו בלא רשות חשיב גניבה, או דילמא מכיון דהשני חייב לתת לו החפץ אם כן לא חשיב גניבה ופטור.

ואמר הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל (תשובות משנת ר' אהרן ח"א סי' י"ח) דלא מביעיא שחייב קרן אלא חייב גם כפל, ואע"פ שכפל זה קנס והרי הכא גנב בהיתר, מכל מקום חייב.

והוא הדין כעין זה בגנב ואחר כך טבח לשם פיקוח נפש, כגון ששחט הגנב עיבור חולה מסוכן, מכל מקום יהא חייב ד' וה'. [והוא הדין לענין פלגא נזקא דשור תם].

ויש לדון בדבריו בכמה אנפי:

א. הוא הדין בעדי שקר

הנה לכאורה הוא הדין לענין עדי שקר שהעידו משום פיקוח נפש, כגון שנכרי אמר להם שאם לא יעידו יחרגו אותם, מכל מקום אם הוזמו יתחייבו לשלם לזה שהעידו נגדו.

אך נראה פשוט דלענין קרן וחומש במעילה ותרומה, אם אכל משום פיקוח נפש או באונס, [אף היכא דבאונס חייב בנזיקין], יהא פטור מקרן וחומש, אף אם הוא ממון.

[הנה כתבו תוספות בכתובות (ל' ב' ד"ה זר) דתשלומי מעילה ממון ופטורים מספק, ותשלומי תרומה כפרה וחייב מספק להפריש, והר"ש בתרומות (ריש פ"ו)

למנות עד יובל

וְסִפְרָתָ לָךְ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים וּגו' (כ"ה ח')
הנה דעת החינוך (מצוה ש"ל) דיש מצוה לבית דין למנות עד היובל.
וכך כתב הראב"ד בתורת כהנים (בהר פרשה ב' א') דמונין בברכה.

אבל תוספות במנחות (ס"ה ב' ד"ה וספרתם) נסתפקו אם בית דין סופרים ומברכין כמו שאנו מברכין על ספירת העומר. וכן ברמב"ן בפירוש התורה (אמור כ"ג ט"ו) נסתפק אם יש מצוה.

א. האם כל אחד סופר

הנה יש לדון להצד דיש מצוה למנות, האם חייבים כל אחד מהבית דין לספור, או דילמא סגי שאחד יספור. ומכל מקום פשטא דמילתא, שאם אחד מהבית דין יספור יכול להוציא את כולם.

ב. לעשות שליח

תו יש לעיין אם יכולים לעשות שליח בית דין שיספור אחד שהוא לא מן הבית דין.

ג. יספור בלא ברכה

הנה אם הוה פלוגתא אם בית דין מברכין, יספור בלא ברכה, אך להסוברים (ראב"ד פ"ג מהל' מילה ה"ו, ורבינו יונה מובא ברא"ש בחולין פ"ו סי' א') דבספיקא דאורייתא מברכין, בפשוטו יברך אע"ג דמספקא לן אם חיילא עליו המצוה.

ד. דברי הרמב"ן

הנה ברמב"ן (שם) מביא התורת כהנים דמצוה לספור שנין ושמיטין, וכתב עליו, לא ידעתי אם לומר שיהיו בית דין הגדול חייבין לספור שנים ושבעות בראש כל שנה ולברך עליהן כמו שנעשה בספירת העומר, או לומר שיהיו ב"ד במנין ויקדשו שנת החמשים. וראיתי בספר שירת דוד שתמה על הרמב"ן דהרי בתורת כהנים (שם) מבואר דמצוה לספור שנין ושמיטין ואם היינו רק להזהר בהמנין שיהא היובל בזמנו מאי שייך ספירה.

בן גרים נמכר לעבד עברי

וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל אֶחָת אֲבֹתָיו יָשׁוּב (כ"ה מ"א)

הנה בגמרא בבא מציעא (ע"א א') ילפינן מינה דגר לא נמכר בעבד עברי, דהרי 'וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ' בעינן והא ליכא, דהרי לגר אין משפחה כי גר שנתגיר כקטן שנולד דמי.

אמנם לכאורה פשוט הוא דבן גרים נמכר בעבד עברי, דהרי יש לו משפחה. ויש לדון בהאי דינא בכמה אנפי:

א. ימכור עצמו בעבד עברי

הנה אמרין בגמרא (חגיגה ב' א', ועוד) שבית שמאי אומרים שחציו עבד וחציו בן חורין לא יעבוד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, דהרי אם כן תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם, דהא לישא שפחה אינו יכול ולישא בת חורין אינו יכול, והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה. אלא על כרחך מוכרחים לשחררו.

והקשו תוספות בכמה דוכתי (נפחים פ"ח א' ד"ה לישא, חגיגה ב' ב' ד"ה לישא, גיטין מ"א א' ד"ה לישא, בבא בתרא י"ג א' ד"ה כופין) אמאי מוכרחים לשחררו, הרי הוא יכול למכור עצמו לעבד עברי, ואז גם החצי בן חורין יהא מותר בשפחה כנענית.

ומתרצים התוספות בשני מקומות (חגיגה וגיטין שם) דאינו יכול למכור עצמו מכיון דגר אינו נמכר בעבד עברי וכהנ"ל.

ותיקשי אמאי לא תירצו כן תוספות בשאר דוכתי (נפחים ובבא

נחלק דגם תשלומי תרומה ממון].

ב. חייב רק על ידי גמר דין

הנה סברת הגאון רבי אהרן קוטלר דכשם שחייב קרן אף שעשה בהיתר הכי נמי לענין קנס.

אך שמעתי אומרים שלא כדבריו, דהרי כיון דבקנס אינו חייב על עצם המעשה בלא גמר דין של בית דין, כמבואר בתוספות בכתובות (מ"ב א' ד"ה ר"ש), אם כן היאך בית דין יחייבו אותו על דבר שאומרים לו לעשות.

אך לענין כשם דאם הקנס היה חל בעצמו שפיר יש לומר כדברי הגאון רבי אהרן קוטלר, הוא הדין בכהאי גוונא.

ג. זכין

יש לשאול מהו סברת הגאון ר' אהרן קוטלר, הרי חבירו חייב ליתן לו ואם כן אינו גנב.

ויש לומר דמכל מקום הרי הוה בלא ידיעת חבירו ואם כן הוי גנב. וכי תימא דזכין לאדם שלא בפניו, [דהרי אמרינן זכין מאדם שלא בפניו, כדברי רבנן בתראי (תשובות באר יצחק או"ח סי' א' ענף ג', וחזון איש אה"ע נשים סי' מ"ט) שהסכימו לתרומת הדשן (סי' קפ"ח) דמהני זכיה גם בכהאי גוונא].

והרי אפשר למכור חפץ של חבירו אם זה זכות, אבל אי אפשר לקחת ולקנות מדין זכות. [אך הרי יכול לקחת ולתת לעצמו, דרק בגט לא מהני מפאת דבעינן נתינה].

והרי מי שלקח טבל של חבירו מפאת פיקוח נפש, מכל מקום אינו יכול לעשר כמבואר בפרשת דרכים (דרך החיים דרוש י"ט), ובחתם סופר (וי"ד סי' ש"ט) פליג, דאם רשאי לאוכלו רשאי להפריש, ומכל מקום לדעת הפרשת דרכים חזינן דלא אמרינן מדין זכין שיהא הטבל שלו.

ד. הוכחה מגנב שגנב קרבן ושחטו

הגאון ר' אהרן קוטלר (שם) הביא ראיה שחייב, מהא דמבואר בגמרא בבא קמא (ע"ו א') בגנב קרבן מבית בעלים, ולקחו ושחטו בפנים לשם בעלים, חייב ד' וה'.

ותיקשי, הרי השחיטה היתה מוכרחת ומחוייבת להשחט כך, דהוה דינא דהזבח, וגם עלתה לשם בעלים, ואם כן הוה ברשות בעלים ואמאי חייב הגנב ד' וה'. אלא שמעינן דאע"פ דהיה מוכרח לשחטו מכל מקום הגנב חייב לשלם על זה קנס.

ואם כן הכי נמי בנידון דידן דפיקוח נפש, נימא דחייבין לשלם, דאע"פ דהיה מוכרח לגנוב או לשחוט, מכל מקום חייב כפל או ד' וה'. [ולכאורה יש ראיה גם מסוגיא דבבא קמא (כ"ו ב') לענין שן ועין, עיין שם].

ה. לדחות ראיה הנ"ל

אך צריך עיון בדבריו, דיש לדחות הראיה, דשאני התם דהוה ליה כאילו הבעלים שחטו, דהרי שחטו הקרבן בשבילם וכשלוחם דמי, משא"כ בנידון דידן דאע"פ דהבעלים חייבים להסכים לתת לו החפץ, אבל מכל מקום אינו שלוחם.

ובאמת באילת השחר (בבא קמא שם) כתב דאם הוי לדעת הבעלים הוה כשלוחם ואינו חייב ד' וה', דהרי פסיקא ליה דאם שחיטת הגנב הוה כשחיטת הבעלים, יהא פטור מד' וה', דהא אם יאמרו הבעלים לגנב שמסכימים שיטבח, ודאי לא יתחייב הגנב, דזה לא נקרא וטבחו באיסורא, נמצא דהוא הדין אם אמדינן ליה לדעתיה דגנב שהיה מסכים שיטבחו, ודאי לא יהא חייב, אלא על כרחך איירי דבאמת חשיבא שלא מדעתם, דאמדינן דאין הבעלים מסכימים שהגנב ישחוט קרבנם בשבילם.

ומזה כתב לפשוט ספיקא דמנחת ברוך (סי' י"ז) האם הקרבן כשר כששחטו בלא שליחות הבעלים, דמהכא מוכח דכשר.

נמצא דלדבריו אינו ראיה לנידון דידן, דהרי איירי שבאמת הבעלים אינם מסכימים, אמנם עכ"פ ליכא למיפשט מדבריו איפכא מהגאון ר' אהרן קוטלר, דהתם אם חשיבא כשחיטת הבעלים, עדיפא טפי מהשוחט שלא לדעתו לשם פיקוח נפש, דהתם אינו כשחיטת הבעלים אלא רק הבעלים היו חייבים להסכים שישחוט.

ו. ליישב קושיית הפלאה

הנה ילפינן (מכות ד' ב') מקרא ד"כדי רשעתו" דאינו לוקה ומשלם. [והיינו דאינו חייב שתיים, גם מלקות וגם תשלומין].

וכתבו תוספות בבבא קמא (ע"א א' ד"ה והא) דגם בקנס אין לוקה ומשלם, דקרא ד"כדי רשעתו" כתיב בעדים זוממין דלא עבדינן

תרתיו.

ואע"ג דעדים זוממין ממונא, מכל מקום קרא איירי בכל ענין, אף באופן דהוה גם קנס, והיינו כאשר בשעת העדות בבית דין טבחו העדים שור של אדם אחר, נמצא דכאשר הוזמו יש כאן מלקות של לא תענה ברעך עד שקר, וגם קנס של ד' וה', וקאמר קרא דלא עבדינן תרתיו. וכן כתבו תוספות בכתובות (ל"ב א' ד"ה דאין).

והקשה בהפלאה (כתובות שם) הרי כיון שפסולים לעדות משעת גניבה, נמצא דעדותם בבית דין לאו עדות ולמה בכלל יקבלו מלקות. [והרי חזינן דנפסלו משעת גניבה, דהרי אמרינן (בבא קמא ע"ג א') בהעידו על גניבה ולאחר תוך כדי דיבור על טביחה, והוזמו על הגניבה ועל טביחה, פטורים מהטביחה כיון דעד זומם למפרע הוא נפסל].

ולפי דברי הגאון רבי אהרן קוטלר הנ"ל אתי שפיר, דיש לומר דאיירי התוספות בכהאי גוונא דגנבו וטבחו לצורך פיקוח נפש, דלא נפסלו לעדות מכיון דהגניבה והטביחה לא היה בעבירה, אבל מכל מקום חייבין בהקנס.

ליישב קושיית הפלאה

ויש לדון ליישב קושיית ההפלאה בעוד כמה דרכים:

א. שוגג

בקובץ שיעורים (בבא קמא אות ל"ו) מיישב דאיירי שגנב בשוגג, כגון שסבר שהשור הוא של הפקר וכיון לזכות מן ההפקר, שלא נפסל לעדות, אבל מכל מקום יש לו קניני גזילה וחייב בד' וה', ואע"פ שבקצות החושן (ריש סי' כ"ה) כתב דגזולן בשוגג אין לו קניני גזילה, מכל מקום נימא דלא כקצות החושן.

ובנחלת משה הקשה על הקובץ שיעורים, דנחי דהוה גזולן בשוגג, אבל בשביל להיות גנב בעינן מיטמר, והיכן יש כאן מיטמר, הרי סבור שזה שלו.

ולכאורה יש ליישב דאיירי שחשב שהוא של נכרי ומיטמר. אך צריך עיון דהא גזל עכו"ם אסור ואם כן פסול לעדות, ואולי נימא בזה דלא משמע להו לאינשי שאסור ואם כן לא נפסלו לעדות.

אך יש ליישב בעוד דרך, דאיירי באומר מותר, שחשבו שמותר לגנוב לצרך מצוה וכדומה, ובזה לא נפסל לעדות, ויש כאן מיטמר, [ואתי שפיר אף לקצות החושן דהוה יותר משוגג].

ב. בית דין לא ידעו

בהפלאה (שם) מתרץ דאע"פ שהיה פסול לעדות אבל בית דין לא ידעו מפסולו, והלכך ילקה משום לא תענה.

אך הגאון בית יצחק (אבה"ע ח"א סי' קל"ו אות י"י ב"ב ט"ו) נחלק עליו, שבכהאי גוונא נתברר למפרע שהיה עד פסול, ולא ילקה משום לא תענה, ומוכיח כך מסוגיא דמכות (ח' א') דאמרינן התם שבהעיד העבד בישראל שהוא חייב מלקות, והוזם העבד, אין מחייבין העבד מלקות מפאת דעבד לאו בר עדות הוא, והא משכחת לן בכהאי גוונא דבית דין עדיין לא ידעו שהיה עבד, נמצא דאכתי היה בר עדות.

ג. הודאת פיו

בבית יעקב (להגאון נתיבות המשפט, כתובות ל"ב) תירץ דאיירי שאין עדים על הטביחה רק הודאת פיו, שטבח וגמר הדין לחיוב, ובזה לא נפסל לעדות, ושפיר יש מלקות של לא תענה.

ד. עדות מיוחדת

באחיעזר (נח"ד סי' ס"ב) תירץ דידענו על הגניבה מעדות מיוחדת, דזה סגי רק לחייב ממון, אבל לא לפסול אדם לעדות דזה דמי לדיני נפשות, והלכך חייבין מלקות דלא תענה וממון של ד' וה', אבל לא נפסלו לעדות.

ה. גם הגניבה בבית דין

בבית יצחק (שם) תירץ דהגניבה והטביחה הם היו ביחד עם העדות בבית דין, ונפסל רק לאחר העבירה, נמצא דבשעת העדות היה כשר. והביא ראיה דנפסל רק לאחר העבירה, דהרי בטובח בשבת אמאי השחיטה כשירה הרי בשעת השחיטה נעשה מומר לכל התורה כולה.

ו. עשה תשובה

תו יש ליישב, דאיירי שגנב במזיד ועשה תשובה וכשר לעדות, ועדיין לא החזיר הגניבה וטבח אותה בשוגג.

אבל אין התירוץ מספיק ליישב תוספות בכתובות (שם) שהרי שם כתבו ששחטו או הוא או שלוחו, והרי אם עשה השליח בשוגג אין כאן שליחות, דהא הוי שליחות בטעות. [וכן תיקשי על תירוץ הקובץ שיעורים הנ"ל].

אך הא חזינן דבמעילה יש שליח לדבר עבירה אף שהמשלח שוגג, ואם כן בטביחה נמי נימא דיש שליח וחייב, ואם כן אתי שפיר האי תירוצא.

אך אכתי תיקשי על האי תירוצא ותירוצא דהקובץ שיעורים, דהתינח טביחה, אך הרי בתוספות בכתובות כתבו גם מכירה, ובפשוטו במכר בשוגג אין כאן מכירה דהא הוי בטעות, והרי בפשוטו במקח טעות פטור מדי' וה', אף למאן דאמר דחייב גם קודם יאוש, דהרי עכ"פ בעינן צורת מכירה, ואם הגבגב ימכור שה עם ג' רגלים ורגל ד' עשה מעץ וכך רימה את הלוקח בפשוטו פטור מדי' וה', אע"ג דהמכירה בלאו הכי לא חלה, דמכל מקום אין כאן דעת קונה. וכן תיקשי לתירוץ דאומר מותר].

אך הנה ראיתי בהפלאה (שם) דכתב דדינא דדי' וה' אף כשהקונה לא ידע שהוא גנוב. [ונכתב דהוא הדין ביאוש ושנוי רשות, אך בזה הא כתב בש"ך דלא הוה שנוי רשות].

למשכן לפני זמן החיוב

ואם מך הוא מערךך והעמידו לפני הבהן וגו' (כ"ז ח')
בגמרא ערכין (כ"ג ב') מפרשין קרא, דאע"פ דחייבי ערכין ממשכנין אותו, ואם המתחייב אינו משלם הערכין, הקדש גובים מכל החפצים של המערך, מכל מקום משאירים לו כמה חפצים לצורך חיותו, דילפינן מקרא 'ואם מך הוא מערךך' החייהו מערךך.

והנה בעיקר האי דינא דממשכנין, יש לחקור מהו למשכן לפני זמן החיוב, כגון ביולדת שצריכה להביא עולה וחטאת, ובית דין רואים דמבזבזת הנכסים עוד לפני הלידה, והרי עולת יולדת הוה כשאר חייבי עולות שממשכנין אותו אע"פ שאינם לכפרה, והשתא האם יכפוה עוד לפני הלידה. [ונימא דלא חיישינן לנפל, דרוב ולדות בני קיימא].

א. מסברא יכופו

באמת מסברא הדבר פשוט דיכופו, דהרי אם חזינן שהאב מבזבז נכסים קודם ל' של פדיון הבן, ודאי בית דין יקחו נכסיו וימתינו עד ל' יום ואז יעשה פדיון הבן.

ושמעתי מקשין דאינו כן, דהרי מכל מקום אכתי ליכא חיובא כלל והיאך ממשכנין.

אך לא קשה דהדין נותן דכשם שבחוב תוך זמנו אם חזינן דחלוה מבזבז נכסיו, בית דין יורדין לנכסיו, הכי נמי בכגון נזיר בתוך מלאת, דאין צריך לומר מפאת שכבר שייך בקרבן ואם הקדיש חל ההקדש, אלא אפילו עשה נזירות לאחר ל' ותוך ל' בזבז נכסיו נמי, דטעמא דהאי דינא מפאת דבית דין מוזהרין לשמור שהדין לא יתעוות אלא יישמר, וצריכים לדאוג על העתיד, ואם כן אין חילוק אם יש עליו חיוב או לא.

ב. מבזבז נכסיו

הנה איתא במשנה בערכין (כ"א א') חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן, משא"כ חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותן.

וטעם החילוק, דחטאות מסתמא יביא כדי שיתכפר, משא"כ עולות ושלמים שאינם לכפרה אע"פ דנדר להביאם חיישינן שלא יביא.

והקשו תוספות בראש השנה (נ' א' ד"ה יקריב) דממה נפשך, אם כבר עברו ג' רגלים, ודאי יכפו גם בחטאות ואשמות שהרי עובר על לאו דבלתאחר, ואם הוה עדיין לפני ג' רגלים, למה יכפו בעולות ושלמים.

ותירצו דאיירי קודם הזמן רק חזינן שהוא מתעצל להביא, ומבזבז כספו ומוציא הוצאות חנם שלא לצורך כדי שלא ישאר בידו מה לקנות, הלכך בחטאות אמרינן דלא צריך לכופו, דבין כך מסתמא יביא, משא"כ בעולות ושלמים כייפינן, דחיישינן שלא יביא וגם לא יוכל להביא.

שמעינן מדברי התוספות, דדוקא קודם הזמן אין כופין בחטאות ואשמות, אבל לאחר שעבר בבל תאחר כופין גם בחטאות ואשמות, ובעולות ושלמים כופין גם קודם הזמן.

ג. מהו החידוש בחטאת נזיר

הנה אמרינן בגמרא ערכין (שם) אמר רב פפא פעמים שחייבי חטאות ממשכנין אותן, והיינו בחטאת נזיר, דכיון דהחטאת הוה רק למצוה אבל אינו מעלב שתיית היין, [דהרי אם גילה על אחד משלשתן יצא ואם נזרק עליו אחד מן הדמים הותר הנזיר לשתות יין וליטמא למתים], אם כן פשע בה ולא מייתי.

והנה יש לדון בחטאת נזיר מתי עובר בבל תאחר, האם מיד או רק לאחר ג' רגלים. ובקרבן אורה (נדרים ד' א') כתב דלכאורה משמע בתוספות (שם ד"ה בל תאחר קרבנותיו) דבקרבנות נזיר עובר בבל תאחר מיד ולא בג' רגלים, אך בר"ן (ריש ד' א') איתא להדיא דבג' רגלים, וכך כתב במאירי (שם), וטעמא דדמי לתגלחת, ומפאת הנזירות עבר לאלתר ולא מפאת הקרבנות.

והקשה בקרבן אורה, דלדעת תוספות הנ"ל דיש בל תאחר להביא קרבנותיו מיד כשגמר הנזירות, אמאי הוצרך רב פפא לומר האי טעמא דכופין בחטאת נזיר משום דאינו מעלב, תיפוק ליה דעובר בבל תאחר מיד, ודמי ללאחר ג' רגלים. ונשאר בקושיא.

ד. בל תאחר בנזיר רק בג' רגלים

לולי דברי הקרן אורה, יש לומר דגם תוספות מודו להר"ן דבקרבנות נזיר עובר רק בג' רגלים, ואם כן נימא דאיירי רב פפא קודם ג' רגלים, ובוה בחטאת אין ממשכנין מכיון דבין כך יביא, אבל בחטאת נזיר ממשכנין כיון שמבזבז.

אך קושיית הקרן אורה היינו אם נימא דתוספות פליגי על הר"ן, וסברי דעובר בבל תאחר מיד, אם כן תיקשי מאי חידוש רב פפא, הא פשיטא דכופין.

ה. חזון יחזקאל

הגאון חזון יחזקאל (אגרת בריש משמר הלוי) כתב ליישב דשפיר חידש רב פפא, דהרי כאשר מבזבז נכסיו כבר לפני שמתחייב בהקרבנות, כגון לפני גמר הנזירות, גם בבכאי גוונא ממשכנין, אלא סלקא דעתך דבכל חטאות אמרינן דמסתמא יביא, קא משמע לן דבחטאת נזיר חיישינן שלא יביא כיון דאינו מעלב.

והנה זה כהצד הנ"ל בריש דברינן. ושאר החכמים לא הסכימו להאי תירוצא, דכיון דלא הגיע זמן חיובא, מאי שייך לכפותו.

אבל באמת מסתברא דבית דין יכפוהו לא להביא הקרבן אלא שיתן להם מנכסיו, כיון דאם לא כן לא יקיים המצוה, ונמצא דתירץ זה שפיר מאד על קושיית הקרן אורה.

ו. ישוב דברי הרא"ש

הנה בגמרא נדרים (ד' א') ילפינן מקרא 'כי דרוש ידרשנו' אלו חטאות ואשמות. וכתב בפירוש הרא"ש (שם) דהיינו שכופין אותו להביאם.

ולכאורה קשה דהרי הבאנו לעיל מהמשנה בערכין (כ"א א') דחייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן.

וכך הקשה ברש"י, ותירץ דכונת הרא"ש דבעולות ושלמים אינו חייב כלל להביא נדר ונדבה אפילו כלפי שמים, אבל בחטאות כופין אותו, הכוונה שחיובא איכא עליה. וכן הוא בנדר זרוזין למהרש"ק.

אך לדברי תוספות הנ"ל, יש ליישב דברי הרא"ש באופן אחר, דהרי חזינן דגם בחטאות ואשמות כופין כאשר הגיע הזמן ורואים שאינו מביא קרבנו, והא דאמרינן דלא כייפינן היינו רק בתוך זמנו, ואם כן אתי שפיר קושיית הרש"י ונדר זרוזין. [ועיין כעין זה בקרבן אורה].

הפסק לענין ברכה

וְכָל מַעֲשֵׂר בָקָר וְצֶאֱן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹד תַּחַת הַשֶּׁבֶט הָעִשְׂרִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה' (כ"ז ל"ב)

הנה איתא בגמרא עירובין (נ' א') לענין מעשר בהמה, דאם יצאו שנים בעשירי וקרא לשניהם עשירי, עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה, והיינו דנתערבו ביחד עשירי שהוא מעשר בהמה ביחד עם

האחד עשרה שהוא שלמים.

וההבדל בין שלמים למעשר, שהשלמים טעונים סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק ונפדין במומן ותמורתן קריבה, משא"כ במעשר, והשתא דקראן בבת אחת ואינו יודע הי עשירי גמור והי אחד עשר שנקרא עשירי, בעו תרוייהו תנופת חזה ושוק וסמיכה.

וכתב רש"י, לבי אומר דאינו מברך על התנופה ועל הסמיכה דלא ליהוי ברכה לבטלה.

א. הפסק דתנופה וסמיכה

הנה לכאורה כוננו דסומך על שניהם ומניף שניהם. ואם כן תיקשי אמאי לא שרינן ליה לברך, הרי ממה נפשך מניף וסומך על המעשר בהמה.

אלא צריך לומר דהיינו משום הפסק דילמא השלמים הוא השני, ונמצא דמפסיק בתנופה וסמיכה של הראשון. חזינן דהפסק הוה לא רק דביבור.

[ועיין בשו"ע סי' ל"ד סעי' ב', ועיין בהגהות חתם סופר או"ח סי' ק"י לענין תפילת הדרך. ועוד עיין מה שכתב רבינו בבר אלמוגים סי' קנ"א].

עניני שבת

אמירה לנכרי בספק מצוה

הנה יש לדון לענין שבות דשבות לצורך מצוה דשרי אף במצוה דרבנן, האם שרינן ליה במקום ספק מצוה דרבנן, כגון במסופק אם תקע בשופר ביום טוב שני של ראש השנה, האם מותר לומר לנכרי להביאו מחוץ לתחום מפתת ספינקא דרבנן לקולא.

א. צדדי הספק

הנה בספק מצוה דאורייתא בפשוטו שרינן לומר לנכרי, דהרי חייב לקיים המצוה, דהרי אמרינן דספק דאורייתא לחומרא.

אמנם הנידון בספק מצוה דרבנן, וצדדי הספק, מי אמרינן דמותר אמירה לנכרי, דהרי מכיון דאיכא ספק מצוה, והאיסור אמירה לעכ"ם הוה רק מדרבנן, נימא ספק דרבנן לקולא.

או דילמא נימא דאסור, דהרי מכיון דספק דרבנן לקולא נמצא דאין כאן מצוה. וכן היה נראה.

ב. ודאי מצוה וספק אם יעבור

בודאי מצוה וספק אם הנכרי יעבור על איסור דאורייתא, בזה שרינן, כמבואר בתשובות באר יצחק (או"ח סי' י"ג), ושם כתב לצרף דעת בעל העיטור דשרינן לומר לנכרי לדבר מצוה גם כשהנכרי עושה מלאכה דאורייתא.

ג. לענין עשה דוחה לא תעשה

בדאורייתא כהאי גוונא, כגון להרמב"ם (פ"ט מהל' טומאת מת ה"ב, פ"י מהל' כלאים ה"ז) דהספיקות לקולא, ויש בגד פשתן ספק חייב בציצית, והטיל בו חוטי צמר, אם ילקה להרמב"ם כיון דפטור מספק, או דילמא לא ילקה, דהוה ספק לאו דכלאים ומותר מספק.

ודן בזה בשאגת אריה (חדשות סי' ט'). אך אף אם נימא התם דלא ילקה, זהו בעשה דוחה לא תעשה דהוה היתר בעצמותו, משא"כ היכא דהמצוה דרבנן כנגד אסור דרבנן ויש ספק אם חייב בהמצוה, בזה יש לדון דאסירא כיון דליכא מצוה.

כהנ"ל לענין עניית אמן

הנה יש לדון כעין הנ"ל לענין אמן, דהנה קיימא לן דספק אמן לקולא, ומכל מקום רשאי לאומרה. ויש לעיין האם רשאי נמי לענות לספק אמן באמצע פסוקי דזמרה.

א. צדדי הספק

וצדדי הספק, מי אמרינן דכיון דהאיסור להפסיק רק מדרבנן נימא ספק דרבנן לקולא ויהא רשאי להפסיק.

או דילמא מכיון דמספק פטור ואין לו מצוה, שוב לא יהא רשאי להפסיק. וכן נראה לולי שידעתי מד ערכי.

ב. אינו עושה ביחד

אך יש לדחות, דכוונת רש"י דאיירי דאינו סומך כאחד ואינו מניף כאחד, ונמצא דכל פעולה שעושה הוה רק ספק והלכך אי אפשר לברך.

ג. ברכה על ספק מצוה

ודע דמרש"י יהא מוכחא דס"ל כהרמב"ם (פ"ג מהל' מילה ה"ו, והל' סוכה פ"ו ה"ג, והל' מגילה פ"ד הל' ה') דבעושה מצוה מפתת ספינקא דאורייתא, אין מברכין. דלהראב"ד (שם) ורבינו יונה (מובא ברא"ש בחולין פ"ו סי' א') בפשוטו יברך.

ואולי נימא דגרע דאם יברך בפעם הא' יברך נמי בפעם הב' והא' ידעינן שחד מינייהו פטור. וצריך תלמוד.

ד. סמיכה מספק

אגב אורחא, צריך עיון היאך יכול לסמוך מספק, הא מבואר בכל דוכתי (ע"י חגיגה ד' א' ופסחים פ"ט א') דבספק סמיכה אסור לסמוך, דהוה ליה ספק עבודה בקדשים. [ועיין בתוספות במנחות (ס"ב ב') ובחזק נתן (שם), ובשער המלך (פ"ג מהל' מעשה הקרבנות) שציין אליו הגרע"א בגליון].

ב. אמן על שהחיינו לנוהגים כהמחבר

אמנם העירוני דיש למילף להתיר לומר ספק אמן בפסוקי דזמרה, מהא דחזינן דאף הנוהגים כדעת המחבר (סי' תרצ"ב סעי' א') דבמגילת אסתר ביום אין אומרים שהחיינו, מכל מקום יוכלו לומר אמן לאחר ברכת שהחיינו במגילה להנוהגים כרמ"א, כדפסק הגאון בעל חוט שני, ואם כן אם התם שרי ספק אמן, קל וחומר בפסוקי דזמרה.

אך היה מקום לחלק, דשאני התם דלהרמ"א הוה ברכה ודאית. אך העירוני הנ"ל דפיסקא דידהו משום דגם להמחבר הוה ספק ברכות.

ובשלמי תודה על פורים (דף נ"ו) כתב דטעמא דיענה אמן על האי שהחיינו, היינו מטעם אחר, והוא דכיון דרוצה לצאת בה מספק. והנה בנידון דידן אינו רוצה לצאת מספק, אך עכ"פ נילף מהתם דמהני באופן דרוצה לצאת בהברכה, כגון בנמצא בפסוקי דזמרה ושומע ברכת שהחיינו שהיא בפלוגתא האם יענה אמן.

ג. ודאי אמן וספק אם יכול להפסיק

הנה אם יש ודאי אמן וספק אם נמצא במקום שמותר להפסיק או במקום שאסור להפסיק, כגון דמסופק אם סליק ענינא או לא.

היה נלענ"ד דשרי, אלא דיש לעיין מדברי הר"ן, דהנה איבעיא לן בגמרא שבת (קט"ז א') אם מצילין הגליונין מפני הדליקה ולא איפשטא, ופסקו הר"ף והרמב"ם לחומרא שלא יציל, והקשה הר"ן (מ"ג א' בדפי הר"ף) דאמאי פסקו לחומרא הרי הנידון הוה באיסור דרבנן ונימא ספק דרבנן לקולא. ותירץ הר"ן בתירוץ השני, דכיון דהוה ספק אמרינן ליה להיות בשב ואל תעשה ולא להציל.

הנה שמעינן מדבריו, דכיון דהאיסור להציל הוה ודאי איסור דרבנן, אלא דיינינן אם התירו משום כבוד הספר תורה, בזה אמרינן דמספק אין לעבור על האיסור דרבנן.

[ולפי זה בספק אם כבר הצילו ב' סעודות או לא, נמי יהא אסור להציל. ויש לעיין אם נקטינן כהר"ן בה].

והכי נמי בנידון דידן, אע"פ דהוה ודאי אמן, מכל מקום מכיון דהוה ודאי איסור להפסיק, אלא דיינינן אם הוה מקום שמותר להפסיק, נימא דמספק אין להפסיק.

ד. לחלק

אך יש לדון לחלק דלא דמי להר"ן, דכאן אין הנידון אם יש בכח הדבר המותר להתיר האיסור, אלא אם יש כאן האוסר, והיינו אם יש כאן מקום שמותר לענות או מקום שלא מותר לענות.

אבל אין החילוק מוכרח, דהא ודאי נמצא בפסוקי דזמרה והנידון אם יש היתר.

[אמנם לענין ספינקא קמא דספק אמן, בזה שפיר יש למילף דאין להתיר משום ספינקא דרבנן לקולא].

"שלמים מציון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלוי בן ציון פלמן זצוק"ל

פרשת בהר בחוקותי

בגדר דין ערבות - ודין שומע כעונה בברכת המזון ולא שמע מהמברך דברים המעכבים בברכה
"וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורודף אין וגו'". (פרק כ"ו פסוק ל"ז).

מדין שומע כעונה. אבל אם המברך בעצמו אינו מחוייב עתה לברך את
הברכה הזו, אם כן מצידו כשאומר את הברכה הזו אין זה מוגדר בתור
"ברכה", וחברו לא יוכל לצאת בזה בשומע כעונה.
ולזה התחדש בברכת המצוות דין ערבות, ובדין ערבות נאמר שהערבות
שכל ישראל ערבים זה לזה היא גורמת שכאשר אדם מברך ברכה בעבור
חברו שייצא בה מדין שומע כעונה, הערבות מחילה בברכה שם ברכה.
ואז אפילו שהמברך בעצמו אינו מחוייב עתה לברך את הברכה הזו,
שאינו מקיים בעצמו את המצווה, מכל מקום עצם הברכה חל בה שם
ברכה. וכלל הדברים הוא שכדי לצאת ידי חובה בברכה מאחר צריך
ב' דינים, דין אחד מצד השומע שיהא בו דין שומע כעונה, והדין השני
מצד המברך שיחיל בברכה הזו שם ברכה וזה יתכן או שהוא בעצמו
מחוייב מצד עצמו לברך לעצמו את הברכה הזו, או מצד דין ערבות
שבמקום שחל דין ערבות בכח דין זה להחיל על הברכה של המברך שם
ברכה אפילו שהוא בעצמו לעצמו אינו צריך לברך את הברכה הזו.

ביטול שם ברכה באמצע הברכה

הנה במקום שאדם מוציא את חברו ידי ברכה מדין ערבות, שמה שחל
על הברכה חלות שם ברכה הוא רק מצד דין ערבות, הדבר פשוט שכל
ההלכה הזו שדין ערבות מחילה על הברכה שם ברכה זה דווקא במקום
שבאמת השומע יוצא ידי חובה בברכה הזו (בשומע כעונה). אבל אם
מצד איזה סיבה התברר לפתע שהשומע אינו יכול לצאת ידי חובה
בברכה הזו, הרי בטל מהברכה הזו שם ברכה. שכל ההלכה של ערבות
שחל שם ברכה על ברכת המברך, נהגת דווקא מכח זה שהשומע יוצא
בזה ידי חובה, שעצם זה שהשומע חייב עתה לברך את הברכה הזו,
ורוצה לצאת בה ידי חובה, זה עצמו מחיל דין ערבות שיחיל בברכה שם
ברכה. אבל אם לבסוף מתברר שאינו יוצא בה ידי חובה, הרי בטל מכאן
שורש דין ערבות, ולמפרע בטל מהברכה שם ברכה.

שומע כעונה בברכת המזון ודיבר באמצע

ומעתה לכאורה יש לדון בזה, דהנה בשו"ע בדיני ברכת המזון (סימן
קפ"ג סעיף ו') כותב לגבי מי שיוצא מחברו ידי חובה בברכת המזון,
שהשומע אסור לו לדבר באמצע שהמברך מברך את הברכה. וכתב,
והמסובין אין להם להשיח משהתחיל המברך, לא מבעיא בשעת שהוא
מברך, שצריכין לשמוע ולהבין מה שאומר המברך, אלא אפילו בין
ברכה לברכה אין להם להשיח. ואם עברו ושחו וכו', אבל אם שחו
בשעה שהוא מברך, לא יצאו. ומבאר במשנה ברורה (סקכ"ד-ר'), אין
להם להשיח, דכיון דשומע כעונה הרי הם כמברך עצמו. אם שחו בשעה
שהוא מברך לא יצאו, ותלוי בזה דאם לא גמר המברך עדיין את הברכה,
חוזרין המסובין ומברכין בעצמן ממקום שפסקו לשמוע לדברי המברך.
ואם גמר המברך את הברכה וכוונתו לשמוע, צריכין המסובין לחזור
לתחילת הברכה ולברך בעצמן, דכיון שדלגו באמצע הוי כלא אמרה
כלל. וכל זה דווקא אם ע"י השיחה שבאמצע לא שמעו, ודלגו דברים
שהם מעיקר הברכה, כמו ברית ותורה וכו' שם לעיכובא וכו'.

מבואר במשנה ברורה שאם אחד שומע ברכת המזון מחברו ומכוון
לצאת בזה מדין שומע כעונה, והשומע דיבר באמצע שבירך המברך ועל
ידי דיבורו הפסיד ולא שמע דברים שהם מעיקר הברכה כמו ברית
ותורה. הרי הדין בזה תלוי שאם המברך לא גמר עדיין לברך את כל
הברכה יכול השומע להשלים בעצמו את החלק שחסר לו בברכה ולסיים
בעצמו את כל הברכה, ואז יצא חובת ברכת המזון בברכה הזו.

הנה בגמרא בסנהדרין (דף כ"ז ב') דורשים מהפסוק הזה את ההלכה של
ערבות, שכל ישראל ערבים זה לזה. ובגמרא מדובר לענין מי שיש בידו
למחות בעושי עבירה ואינו מוחה, שהוא נענש בעונו, משום שכל
ישראל ערבים זה לזה. ולשון הגמרא הוא "והכתוב וכשלו איש באחיו,
איש בעוון אחיו, מלמד שכולן ערבים זה בזה, התם שהיה בידם למחות
ולא מיחו". ויסוד דין ערבות הוא שכאשר כל אחד ואחד
מישראל נצטווה בקיום המצוות, מונח בציווי הזה עוד ציווי של קבלת
ערבות על כל כלל ישראל, לדאוג שגם הם יקיימו את המצווה הזו ולא
יתרשלו בה. ולכן מובא בגמרא שמי שרואה אנשים מישראל חוטאים
ולא מקיימים את המצוות, ויש בידו אפשרות למחות בהם ולא מיחה
הרי הוא נענש בעונו.

והנה בדין ערבות נאמרה עוד הלכה, שאדם שמחוייב במצווה, יכול
לברך את הברכה בשביל חברו ולהוציא ידי חובה בברכת המצווה מדין
שומע כעונה, אפילו שהמברך בעצמו אינו מקיים עכשיו את המצווה
הזו, בכל זאת כיון שהוא בעצמו מחוייב במצווה הזו ובדין ערבות נאמר
שבחיובו נכלל גם חיוב חברו שהוא מחוייב לדאוג שגם חברו יקיים את
המצווה, ממילא לכן במידה מסויימת הוא מוגדר גם כמחוייב בחיובו
של חברו, ולכן הוא יכול לברך בשבילו את הברכה ולהוציא בזה ידי
חובה בשומע כעונה.

אבל בברכת הנהנין שאין זה בגדר של ברכת המצוות, כדי להוציא את
חברו בברכה מצד שומע כעונה, אינו יכול לברך את הברכה בעבורו אם
המברך בעצמו לא מחוייב לברך לעצמו את הברכה הזו. משום שדין
ערבות התחדש רק בברכת המצוות, שבמצוות נאמר דין ערבות שכל
ישראל ערבים זה לזה בחיובי המצוות, ולכן מדין זה אדם יכול לברך
בשביל חברו ברכה אפילו שהמברך בעצמו אינו מקיים עכשיו את
המצווה הזו, ואינו מחוייב בברכה. אבל בברכת הנהנין כיון שאין זה
ברכת המצוות אין דין ערבות, אלא כל אחד שאוכל את המאכל הוא
מחוייב בעצמו לברך את הברכה, אבל מי שאינו אוכל ואינו נהנה אין לו
את עצם החיוב של הברכה, ולא שייך שיברך את הברכה בעבור חברו.
אבל אם הוא בעצמו נהנה ומברך את הברכה לעצמו יכול הוא להוציא
בה את חברו מדין שומע כעונה.

שם ומעשה ברכה

ובביאור הדברים ביאר ב"חזון איש" (אור"ח סימן כ"ט סק"א), שכאשר
אדם מוציא את חברו ידי חובה בברכה, הרי כדי שהשומע יצא ידי חובה
בברכה הזו מצד שומע כעונה, צריך שמצד המברך הברכה תהא מוגדרת
בתור "מעשה ברכה". משום שאם אדם מברך ברכה שאינו מחוייב בה,
אין הברכה הזו מוגדרת בתור "ברכה", אלא לכל היותר זה נחשב
כמילים של שבח והודאה וכיוצא בזה, אבל "שם ברכה" אי אפשר לחול
על זה. שבכדי שיחול על הברכה חלות ברכה, צריך שבאמת המברך
יהיה מחוייב בברכה, אבל כשאינו מחוייב בה אי אפשר שיחול על זה
שם וחלות ברכה. וממילא אע"פ שהתחדש דין שומע כעונה, בכל זאת
כדי שיחול דין שומע כעונה והשומע יצא ידי חובה בזה, צריך
שהשמיעה תהא שמיעה של ברכה, ולא של דברי הודאה ושבח. וכדי
להחיל בברכה שם ברכה, צריך שמצד המברך הברכה תהא מוגדרת
כברכה. והדרך הפשוטה שיחול בברכה של המברך שם
ברכה, היא כאשר הוא מברך לעצמו את הברכה הזו, שהוא בעצמו
מחוייב מצד עצמו לברך את הברכה לעצמו. וממילא מאחר שלעצמו זה
מוגדר בשם ברכה, חברו יכול לצאת בזה גם ידי חובתו בחיוב הברכה

כשהברכה מורכבת שחציה הראשון יצא בה מצד שומע כעונה, וחציה השני יצא במה שבייך בעצמו. (ודעת המשנה ברורה בזה היא שבדין שומע כעונה אין צריך דווקא לשמוע את כל הברכה בשלמות, אלא גם אם שומע רק חצי ברכה וחציה השני של הברכה מברך בעצמו, גם כן יכול לצאת ידי חובה בברכה הזו. והחזון איש חולק על זה, ועיין אריכות דברים בכל זה בספר "שלמי תודה", פורים, סימן י"ט).

אבל אם בשעה שהפסיד ולא שמע ברית ותורה מהמברך לא השלים מיד את מה שחיסר בשמיעתו, אלא המתין עד שהמברך סיים לברך את כל הברכה, הרי בזה כותב במש"ב שכיון שסיים המברך והשומעים כיוונו לשמוע את מה שסיים, נחשב הדבר כמי שבייכו את הברכה הזו בשלמות והחסיור בה ברית ותורה, שלא יצאו ידי חובה וצריכים לחזור שוב ולברך את הברכה הזו מתחילתה.

ומדייק במש"ב שכל הטעם שצריכים לחזור ולברך מחדש את הברכה, כאשר סיים המברך את הברכה, זהו דווקא אם "גמר המברך את הברכה וכיוונו לשמוע". והיינו שהשומעים כיוונו לשמוע מהמברך את סיום הברכה, שאז אנו מחשיבים את הדבר כמי שבייכו (מצד דין שומע כעונה) ברכה שלמה והחסיור בה ברית ותורה, שההלכה היא שצריך לחזור ולברך שוב את כל הברכה מחדש.

אבל אם בשעה שהחסיור מהברכה ברית ותורה, שוב לא כיוונו לשמוע ולצאת ידי חובה בסיום הברכה מהמברך, הרי בזה נחשב הדבר כמו שהם אוחרים עדיין רק באמצע הברכה והם יכולים להשלים בעצמם את סיום הברכה. ואז אפילו אם המברך סיים כבר את הברכה, אין זה מגרע את דינם של השומעים, והשומעים די להם להשלים רק את סיום הברכה מהמקום שהחסיור ולא שמעו, ויוצאים בזה ידי חובה.

שומע כעונה שיוצא בברכת המזון מדין ערבות

ולכאורה יש לדון בדין זה, דהנה חיוב ברכת המזון מן התורה הוא דווקא כאשר אכל כדי שביעה, כמו שכתוב בפסוק "ואכלת ושבעת, וברכת", שחיוב ברכת המזון שהוא "וברכת" חל דווקא כשמתקיימים שני תנאים האחד "ואכלת" שיאכל בשיעור שנקרא אכילה כמו כדי אכילת פרס וכיוצא בזה, והשני הוא "ושבעת" שלא די בזה באכילת כזית פת, אלא צריך דווקא שיאכל בשיעור כדי שביעה. ואם אדם אכל רק כזית אין לו חיוב ברכת המזון מן התורה אלא רק מדרבנן. ועיין בזה במשנה ברורה (סימן קפ"ד סקט"ו) שכתב על דברי השו"ע שחיוב ברכת המזון הוא מהתורה, וכתב "ודווקא כששבע, דאי לא שבע לרוב הפוסקים הוא מדרבנן", וע"ש בשער הציון סקט"ז.

והנה כדי שאדם יוכל לברך ברכת המזון ולהוציא בה את חברו (מדין שומע כעונה), אין צריך שהמברך יאכל דווקא כדי שביעה, אלא אפילו אם אכל רק כזית פת שחיובו בברכת המזון הוא רק מדרבנן, כבר יכול לברך ברכת המזון ולהוציא בה ידי חובה את חברו. ואפילו אם חברו אכל כדי שביעה שחיובו בברכת המזון הוא דאורייתא, גם כן יכול מי שחיובו בברכת המזון הוא רק מדרבנן להוציא בה ידי חובה את חברו. והדבר מפורש בתוספות בברכות (דף מ"ח א', ד"ה עד שיאכל) שמוכיח כן מדברי הגמרא שם, ובביאור הדבר כתב התוספות "אבל גדול שהוא בר חיובא מן התורה כי אכיל כדי שביעה מחויב בדבר קרינן ביה, אפילו לא אכל כלל כדאמרין בראש השנה כל הברכות אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין, והיינו טעמא דכל ישראל ערביין זה בזה והוא הדין בברכת המזון, אע"פ שיצא מוציא כדפרישית, וכזית דגן אינו צריך אלא שיוכל לומר שאכלנו משלו". מבואר בתוספות שבעצם בברכת המזון יש דין ערבות, וממילא אפילו אדם שלא אכל כלל מעיקר הדין היה צריך להיות שהוא יכול לברך ברכת המזון מדין ערבות כדי להוציא בה את חברו. אלא שבכדי שיוכל לומר "שאכלנו משלו" שהוא כולל את עצמו ואומר שגם הוא אכל, לכן ההלכה היא שצריך שיאכל כזית, אבל בגוף הברכה יש בה דין ערבות. וממילא מי שאכל כזית שחיוב בברכת המזון רק מדרבנן יכול להוציא את המחוייב בברכת המזון מדאורייתא שאכל כדי שביעה, מצד ההלכה של ערבות. (ועיין ב"שלמים מציון" מפרשת אחרי מות קדושים - גליון 116, אריכות דברים בזה).

לאחר שדיבר פקע דין ערבות ואין בזה שם ברכה

ומעתה יש לדון מה הדין באופן שהמברך אכל רק כזית פת שחיובו בברכת המזון הוא דרבנן, והשומע שרוצה לצאת ממנו ידי חובה אכל כדי שביעה שחיובו בברכת המזון הוא דאורייתא, והמברך מברך ברכת המזון ומכוון להוציא את השומע ידי חובה מדין ערבות. והנה באמצע הברכה דיבר השומע, ומחמת כן הפסיד ולא שמע מהמברך דברים שהם עיקריים בברכה כמו ברית ותורה, והמברך המשיך וסיים את הברכה והשומע כיוון לצאת, מה דינו האם צריך לחזור ולברך בעצמו מתחילת

הברכה, או שדי לו להמשיך את הברכה מהמקום שהפסיד ולא שמע ולסיימה.

והנידון בזה הוא דהנה במשנה ברורה כתב שאם המברך סיים את הברכה והשומע כיוון לצאת, שבאופן כזה צריך השומע לחזור לתחילת הברכה, ולא מועיל לחזור רק להתחיל ולברך מהמקום שלא שמע. אלא שיש לדון שבאופן זה שהמברך אכל כזית והשומע אכל כדי שביעה, והוא מוציא בברכה מדין ערבות שהדין יהיה שונה.

והספק בזה הוא דהנה נתבאר שכדי שהמברך יוכל להוציא את השומע ידי חובה מדין שומע כעונה בברכה, צריך שיחול על הברכה הזו שם ברכה. וכדי להחיל בה שם ברכה ישנם שני דרכים, או שהמברך בעצמו מחוייב לברך לעצמו עתה את הברכה הזו, או דין ערבות שבערבות התחדש שבברכת המצוות אפילו אם המברך בעצמו אינו צריך לברך לעצמו את הברכה הוא יכול לברך את הברכה בעבור חברו ולהוציא מדין שומע כעונה, ודין הערבות מחיל בברכה שם ברכה.

ומעתה בדין זה שהשומע חייב בברכת המזון מן התורה והמברך חייב רק מדרבנן, הרי כדי להוציא את השומע ידי חובה אנו חייבים להגיע לדין ערבות שהוא יחיל בברכה הזו שם ברכה. שכיון שהשומע חייב בברכה מן התורה, ממילא הברכה של המברך שחיובו רק מדרבנן אין לזה שם ברכה כלפי חיוב הברכה מן התורה. וממילא כלפי השומע מה שמחיל בברכה הזו שם ברכה, בכדי שיצא בזה ידי חובת ברכת המזון דאורייתא, זה דין ערבות. ויסוד דין ערבות שחל בברכה של המברך שם ברכה, הוא מצד חיובו של השומע לברך, שכיון שיש על השומע חיוב לברך ברכה, ממילא חיוב זה הוא סיבה מדין ערבות להתחיל בברכה של המברך שם ברכה.

ולפי זה י"ל שכל מה שחיוב השומע מועיל להתחיל שם ברכה על ברכת המברך זהו דווקא כאשר באמת השומע שומע ויוצא ידי חובה בברכה, אבל אם באמצע השומע הפסיק מלשמוע את הברכה מהמברך באותו רגע מיד פוקע שם ברכה מברכתו של המברך. וממילא בברכת המזון אם השומע התחיל לשמוע את הברכה, ובאמצע כשהגיע המברך לברית ותורה או שאר דברים שהם מעכבים בברכה, הפסיד השומע ולא שמע את המברך כשהוא מברך כן, הרי מכאן ולהבא כבר לא יכול לצאת בברכה הזו מהמברך, וממילא מיד באותו הרגע פוקע מהברכה של המברך שם ברכה, שכיון שדין הערבות כבר אינו פועל כאן, שהרי המברך לא יכול לצאת בכזו ברכה מאחר שחסר לו דברים המעכבים בברכה.

ומעתה גם אם המברך סיים את הברכה, והשומע כיוון לצאת בהמשך הברכה, כלפי השומע אין שום משמעות להמשיך הברכה, שכלפיו מיד פקע מהברכה הזו שם ברכה, ושוב לא שייך בזה אצלו שומע כעונה.

וממילא יש לדון ולומר שבאופן זה שהשומע הפסיד ולא שמע ברית ותורה, הרי גם אם המברך סיים את הברכה והשומע כיוון לצאת בזה, אין זה נחשב אצלו כמי שסיים את הברכה בשביל שיצטרך לחזור לראש הברכה. אלא כיון שבאמצע הברכה פקע דין הערבות, ופקע מברכת המברך שם ברכה, ממילא סוף הברכה אינה מתייחסת כלל וכלל כלפי השומע, שאם אין בזה שם ברכה אי אפשר לצאת בזה בדין שומע כעונה. ולכן כלפי השומע נחשב הדבר כמי ששמע רק חצי ברכה והפסיק בה, וא"כ הוא יכול בעצמו לסיים את הברכה מהמקום שלא שמע, ואינו צריך לחזור לראש הברכה.

וכל דברי המש"ב שכותב שאם השומע הפסיד ולא שמע ברית ותורה, והמברך סיים את הברכה, והשומע כיוון לצאת בסוף הברכה שצריך לחזור לראש הברכה, שייך דווקא באופן שגם המברך בעצמו אכל כדי שביעה, שגם הוא חייב בעצמו חיוב ברכת המזון מן התורה. וממילא בזה כדי להוציא את השומע ידי חובה בברכה הזו, אין צריך להגיע לדין ערבות, משום שחל בברכה הזו שם ברכה מצד המברך בעצמו שחיוב בברכה הזו. ובזה מובן מאוד שאם השומע לא שמע ברית ותורה, ושמע את סוף הברכה וכיוון לצאת בה, הרי זה נחשב אצלו כמי שבייך ברכה שלמה ולא אמר ברית ותורה, שצריך לחזור לראש הברכה ולא די במה שחזור לברך מהיכן שהפסיד ולא שמע. אבל במקום שצריך להגיע לדין ערבות כדי להתחיל בברכה שם ברכה, כיון שלא שמע ברית ותורה, שוב אין השומע יכול לצאת בזה ידי חובה, וממילא פקע מהברכה שם ברכה, וגם אם שמע את סוף הברכה מהמברך לא שייך בזה דין שומע כעונה, ויכול לחזור ולברך את הברכה רק מהיכן שהפסיק בשמיעתו ואינו צריך לחזור לראש הברכה.

ויש לתמוה בזה על המש"ב שכתב את הדין הזה שאם סיים המברך את הברכה והשומע כיוון לצאת בה, שצריך השומע לחזור לראש הברכה, ולא כתב שכל דין זה הוא דווקא כאשר המברך והשומע חייבים בברכת המזון באותה דרגת חיוב, שחיוב שניהם הוא דאורייתא או דרבנן. אבל

אם חיוב המברך הוא רק מדרכנן וחיוב השומע הוא מדאורייתא, בזה גם אם המברך סיים את הברכה הרי השומע די לו להמשיך את הברכה ממקום שהפסיד ולא שמע, ואינו צריך לחזור לראש הברכה.

שכח להזכיר ברית ותורה צריך לחזור ולברך

ונראה לומר דהנה בברכת המזון כשאדם מברך בעצמו את הברכה, ושכח ולא הזכיר בברכת הארץ ברית או תורה, ההלכה היא שלא יצא ידי חובה וצריך לחזור שוב ולברך ברכת המזון מחדש. ובשו"ע (סימן קפ"ז סעיף ג') כתב, "אם לא הזכיר בברכת הארץ ברית ותורה, אפילו אם לא חיסר אלא אחד מהם, מחזירין אותו". ובמשנה ברורה (סק"ח) כתב, "מחזירין אותו, היינו לראש ברכת המזון דכולהו שלשה ברכות ראשונות חשובות כאחת וכו'". ומבואר בזה שהזכרת ברית ותורה בברכת המזון מעכבת, ואם סיים את הברכה צריך לחזור ולברך מחדש את ברכת המזון מההתחלה.

ולכאורה קשה למה כאשר סיים את הברכה צריך לחזור לתחילת הברכה או לתחילת ברכת המזון, הרי במשנה ברורה (סימן קפ"ג סק"ה) כתב שאם אדם דיבר באמצע ברכת המזון בדיעבד אין זה נחשב להפסק, ואינו צריך לחזור לראש הברכה, אלא הוא יכול להמשיך את הברכה מהמקום שהפסיק. והמש"ב מכריע שאפילו אם דיבר במזיד, גם כן בדיעבד אין צריך לחזור לתחילת הברכה.

ומעתה אם אחד שכח ולא אמר ברית ותורה בברכת המזון, לכאורה כיון ששוב אינו יוצא ידי חובה בברכה הזו, אם כן כאשר מסיים את הברכה סיום הברכה הזו אינה מוגדרת כסיום ברכה אלא כסתם דברים בטלים. שכיון שהזכרת ברית ותורה מעכבת בברכה שבלעדיה אינו יוצא ידי חובה בברכה, אם כן כשמתחיל לברך ושכח באמצע ברית או תורה, הברכה הזו אינה מוגדרת כברכה, וסיום הברכה אינו נחשב בגדר סיום ברכה. וממילא קשה מדוע אם לא הזכיר ברית או תורה וסיים את הברכה חוזר להתחלה, הרי כיון שסיום הברכה אינה מוגדרת כתור ברכה אלא כסתם דברים בטלים, אין דינו כשח באמצע הברכה שאין זה הפסק והיה צריך להיות שיחזור וישלים ברית ותורה ומשם ימשיך את הברכה עד הסוף ולא יצטרך לחזור לראש ברכת המזון, ומדוע נפסק להלכה שצריך לחזור לראש ברכת המזון.

הסיח דעתו מלברך ברכה הזו

ונראה ליישב שבאמת הסבא היא אמת שאם דילג על ברית, אות תורה, שהברכה מכאן ולהבא איננה מוגדרת כברכה, וסיום הברכה אינו מוגדר כסיום ברכה. אבל מצד המברך בזמן שדילג ברית או תורה והמשיך את הברכה וסיימה, כיון שהמשיך את הברכה הרי הוא מצידו חושב

שהמשיך הברכה יש בה תורת ברכה. וממילא כשסיים את הברכה לפי דעתו שזה מוגדר כסיום הברכה, יש כאן הסח הדעת מהברכה הזו, שהוא בדעתו נחשב לו כאילו שכבר גמר את הברכה ושוב אינו אווזו בה, שזה בגדר הסח הדעת מהברכה. והסח הדעת הזה הוא הסיבה שיצטרך לחזור לראש הברכה, שכל הדין שאם שח באמצע הברכה שבדיעבד אין זה הפסק, ואינו צריך לחזור לראש הברכה, זהו דווקא בזמן שהשיחה הזו לא גרמה לו להסח הדעת בברכה, ולכן יכול לחזור ולברך מהמקום שהפסיק. אבל אם השיחה הזו גרמה לו להסח הדעת מהברכה, הרי היא מוגדרת כהפסק גמור בברכה וצריך לחזור לראש הברכה. ולכן י"ל שאם דילג באמצע הברכה וסיים את הברכה, כיון שהוא מצידו חושב שכבר סיים את הברכה לגמרי, הרי סיום הברכה הזו מוגדר אצלו כהסח הדעת מהברכה, ולכן כדי לתקן את מה שדילג והחסיר בברכת המזון, לא די לו שיחזור ולברך מהמקום שדילג, אלא צריך לחזור לראש הברכה.

ומעתה לפי זה יש ליישב גם את ההלכה של שומע כעונה ודין ערבות, שאם אדם יוצא ידי חובה מחברו בברכת המזון, והשומע הפסיד ולא שמע ברית ותורה, והמשיך לשמוע את סוף הברכה וכיוון לצאת בה ידי חובה. הרי אפילו באופן שלפי הדין אינו יוצא ידי חובה בסיום הברכה, שמה שהחסיר ולא שמע ברית ותורה גורם לו שיפקע ממנו דין ערבות ולא יוכל לצאת ידי חובה בסיום הברכה מהמברך. מכל מקום כיון שלפי דעתו הוא סבור שיוצא ידי חובה ממה שהמברך מסיים את הברכה, ממילא זה נחשב אצלו כהסח הדעת מהברכה. ולכן כדי לתקן ולהשלים את ברית ותורה שהפסיד בשמיעתו, לא מספיק שיחזור ויאמר את הברכה רק מהמקום שהפסיד, אלא צריך לחזור לראש הברכה.

ולכן דברי המשנה ברורה שפסק שאם יוצא ידי חובה בברכת המזון בשומע כעונה, ובאמצע הפסיד ולא שמע ברית ותורה, שכתב שאם המברך סיים את הברכה וכיוון לשמוע שצריך לחזור לתחילת ברכת המזון, הם נכונים בכל האופנים. שאפילו באופן שהמברך אכל רק כזית וחיובו בברכת המזון הוא רק מדרכנן, והשומע אכל כדי שביעה שחיובו הוא מן התורה, שכדי לצאת ידי חובה צריך להגיע לדין ערבות, ובזה לכאורה כיון שהשומע לא שמע חלק מהברכה ממילא פקע מסיום הברכה דין ערבות ואינו יוצא בה, ואין זה נחשב אצלו כסיים את הברכה, בכל אופן דינו שצריך לחזור לראש ולא לחזור רק מהמקום שהפסיד בשמיעתו. משום מה שסיים המברך את הברכה וכיוון לשמוע, זה מוגדר אצלו כהסח הדעת מהברכה, ומעתה כדי לתקן ולהשלים מה שהפסיד חייב לחזור לראש הברכה ולא די במה שחזור מהמקום שהפסיד.

מסכת אבות - פרק ה'

עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש

"עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, לא הפילה אשה מריח בשר הקודש, ולא חסריח בשר הקודש מעולם, ולא נראה זבוב בבית המטבחים וגו'". (פרק ה' משנה ה').

מתנהג עמו למעלה מהטבע כמו שהיה בבית המקדש". ובביאור הדבר יש להוסיף, דהנה עיקר המשכן היה אמצעי להשראת השכינה בתוך האדם בעצמו, שבאמת כל אדם צריך להכשיר את עצמו ולהתעלות עד שיזכה שהקב"ה ישרה את שכינתו בתוך לבו. ולצורך כן עשו את המקדש, כדי שמתוך שתשרה בו השכינה והקדושה והטהרה, יוכל כל אחד ואחד להתעלות ולהזדכך לפי דרגתו, עד שתשרה בו השכינה.

ומעתה משום כן נעשו בו כל אלו עשרה ניסים כדי ללמד את האדם את הדרך שבה יוכל להתעלות ולהתקדש, ושלא ישמע לקולו של היצר הרע המפתהו שעל ידי שיתחזק בתורה ובמצוות יפסיד מכו. והניסים הללו היו בתור אות ומופת להפריך את כל טענות היצר, ולומר לאדם שעל ידי שיתעלה בתורה ובמצוות יראה רק טוב וחסד כל הימים, ולא ישלוט בו שום צער ונזק כלל וכלל. והניסים היו בתור הוראה "לאבותינו" ללמד את דרכה של השראת השכינה, שכשהיא שורה במקום לא יכול לשלוט בו שום דבר מזיק והכל נעשה בתיקון על צד היותר טוב, וכך כשהאדם יזכה שתשרה בו השכינה יזכה לחיי טוב ושלווה לעולם ולעולמי עולמים.

וברוח חיים מבאר את כל הניסים הללו, מה הם באו ללמד את כלל ישראל.

בפשוטו אלו עשרה ניסים שנעשו בבית המקדש, היו בשביל כבוד המקום והשראת השכינה שהיתה במקום הגדול והקדוש הזה.

אבל ב"רוח חיים" מביא שהמפרשים דייקו בלשון המשנה שנאמר "עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש", התנא מוסיף ואומר שהניסים הללו נעשו "לאבותינו", ומשמעות הדבר היא שהיתה הדגשה מיוחדת בניסים הללו שהם נעשו בעבור אבותינו. שהניסים הללו שבאו לכבוד השכינה, היו באופן מיוחד בשביל אבותינו.

והקשו המפרשים שלכאורה הרבה מהניסים הללו לא היה בהם תועלת לאבותינו, והיו רק לצורך גבוה, כמו הנס שלא נראה זבוב בבית המטבחים, ולא כבו גשמים אש של עצי המערכה, ולא נצחה הרוח את עמוד העשן, שאלו היו רק ואך משום כבוד השכינה, אבל לעם ישראל לא היה בכך שום תועלת. ואם כן יש להבין מהי ההדגשה במשנה "עשרה ניסים נעשו לאבותינו" שמשמעותו שכל הניסים הללו היו לאבותינו, הרי חלק מעשרת הניסים לא היו לאבותינו.

וביאר ב"רוח חיים", "כי כל ענין הבית המקדש רומז לדברים עליונים והכל תיקון גדול לכלל ישראל, ולכבוש הדרך לפנייהם להורתם דרך אשר יוכלו להתגבר על הרע. וכל הנסים היו כדי להראות לישראל התנהגות השם יתברך עם האדם בעשותו רצונו יתברך שמו, שהוא

שלא הפילה אשה מריח בשר הקודש

ובנס הראשון, "שלא הפילה אשה מריח בשר הקודש", כתב ברוח חיים "ושלא יהיה פתחון פה לאדם, לומר שאינו יכול לעסוק בתורה שלא יזיק לו לבריאותו, כי היא מתשת כח. על זה היה הרמז **שלא הפילה אשה מריח בשר הקודש**, אע"פ שמטבע המעוברת שהריח מסוכן לה, שלכן מותר להאכילה מהמאכל שהריחה אפילו ביום הכיפורים, אעפ"כ לא הזיק לה ריח בשר הקודש".

ובאמת מצינו שכל הטענה הזו שהיצר מונע את האדם מעסק התורה, מחשש שמא יזיק לבריאותו, רואים בגמרא שהאמת היא בדיוק להפך, שלא רק שלימוד התורה איננו מזיק לאדם, אלא אפילו אדם חולה, הרפואה שלו היא לימוד התורה. ודבר זה מובא בגמרא בעירובין (דף נ"ד א') "חש בראשו יעסוק בתורה שנאמר וכו', חש בגרונו יעסוק בתורה שנאמר וכו', חש במעיניו יעסוק בתורה שנאמר רפאות תהי לשרך, חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנאמר וכו', חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר ולכל בשרו מרפא". מובאר בזה שהרפואה לכל המיחושים היא רק בתורה, ולכן חש בראשו יעסוק בתורה וכו' חש בכל גופו יעסוק בתורה, כי בתורה יש סגולה לרפא את כל המיחושים והמחלות.

ולא הסריח בשר הקודש

ובנס השני, "ולא הסריח בשר הקודש מעולם", כתב ברוח חיים שבא בכדי ללמד "שאם יתנהג אדם בקדושה הכח דמסאבא בדילה ממנו, כי הסרחון בא מחטא ומעון והוא הסרחון שבגיהנם, רק שבחייו אינו מריח זה בחושי הגשמיים".

מבואר בזה שהסרחון הגדול ביותר, הוא הריח של החטאים והעוונות, והם השורש של כל הדברים שמתקלקלים ומסריחים בעולם, ומה שבשר שעומד בחוץ מתקלקל ומסריח הוא מחמת העוונות שגורמות לזה.

בית היתומים דיסקין – הגה"צ רבי חיים אברהם יצחק רוטשטיין – נלב"ע כ"ה באייר תשנ"ה

כאלו יראי שמים ובעלי משפחות שכל פרנסת בני ביתם תלויה בעבודה הזו, ואיך אפשר לפטר אותם על לא עוול בכפם, ולהשאיר אותם ומשפחותיהם רעבים ללחם?

כשלא ידע מה להחליט, חזר אל שולחו – החזון איש, ושאלו מה לעשות. ענה החזון איש, "אתה לא צריך להתייחס לכל השיקולים הללו, התפקיד שלך הוא להציל את המוסד הזה שהקימו המהרי"ל דיסקין, וכל מה שנראה בעיניך שהוא לטובת ענין זה אתה חייב לעשותו, ואיך רשאי לערב בזה שום שיקולים נוספים".

הרב רוטשטיין קיבל את התשובה הברורה הזו, ובלב כבד עשה את מה שהיה צריך לעשות ופיטר את כולם יחדיו, ללא יוצא מהכלל.

כמובן שהמפוטרים לא קיבלו את הדבר בשקט, אלא יצאו נגדו בחירופים וגידופים, אבל הוא עמד כחומה בצורה ולא חזר בו מהחלטתו.

אלא שבהצנע ניגש אל האנשים הטובים ויראי אלוקים, ואמר להם "אל תדאגו בינתיים עד שתמצאו עבודה במקום אחר, אני אדאג להנשיך לתת לכם את השכר שהייתם מקבלים". והיה משלם מכספו הפרטי משכורות לאותם עובדים מפוטרים עד שנמצאו עבודה אחרת. ואף עזר לחלקם למצוא עבודה חדשה במקום אחר.

ולעומת זאת האנשים הרעים שכל כוונתם בעבודתם במוסד היה בכדי לשלוח בו יד זדונית, כשראו שנזרקו משם בכושת פנים, רדפו את הרב רוטשטיין על כך שהעז לפגוע בהם ובכבודם.

ובאחת מהשבתות שכרו כמה בריונים פושעים, שיבואו לביתו של הרב רוטשטיין כאמצע סעודת שבת, כדי להפליא בו מכת זרועם, שכידוע ספק רב אם אפשר לצאת חי מתחת ידם של כאלו פושעים.

בני הבית כשראו את הפושעים הללו פורצים לבית נבהלו מאוד, אבל הרב רוטשטיין מיד כשראה אותם נכנסים לחדר, נעמד מולם בקומה זקופה, ואמר להם בקול תקיף "דעו לכם! אם במכה הראשונה שתנחיתו עלי אני אמות, אז אני אמות. אבל אם אני אחיה אני מודיע לכם, שבמכה שאני אנחית עליכם תמותו זאת, תחוסלו מיד ולא תשארו בחיים, כי אני גיבור גדול וממכה שלי לא תשארו בחיים!". הפושעים נבהלו מאוד מתקיפותו ומאומץ ליבו, וברחו מהבית.

לאחר שיצאו וחלפה הסכנה אמרה לו אשתו ע"ה, "מה אתה צריך את כל הצרה הזאת, תעזוב את דיסקין ותצא מהסכנה הזאת".

השיב לו, "איך אני יכול לבגוד בשליחותו של החזון איש, אני חייב לקיים את שליחותו". וכך המשיך בניחול המוסד עד יומו האחרון.

הגה"צ רבי חיים אברהם יצחק רוטשטיין זצ"ל, זכה כל ימיו לעסוק בתורה ובעבודה בטהרה ובפרישות, ועשה את תורתו קבע כפשוטו, וכל עיסוקיו ועסקיו היו רק בבחינת מלאכתו עראי, וגם בזה זכה לגמול חסדים רבים, עם הכלל והפרט. מלבד זאת היה איש סורם ואמונם של גדולי הדור, ולא היה זו דבר וחצי דבר בלא לקבל את הוראתו והדרכתו של גאון העולם, מן החזון איש זצ"ל, וכל אשר יאמר לו יעשה ולא שינה ממאמרו מאומה.

באחת מהפעמים שהיה אצל החזון איש, פנה אליו החזון איש בבקשה שיקח על עצמו את ניהול המוסד "בית היתומים דיסקין", אשר יסדו מן קודש ישראל, המהרי"ל דיסקין זצ"ל. באותם ימים לא היה סדר בהנהלת המוסד, והיה חשש גדול שישתלטו עליו אינשי דלא מעלי, והיתה סכנה גדולה למוסד ולתלמידיו ברוחניות ובגשמיות. החזון איש פחד מאוד מחשש זה שמוסד שהמהרי"ל דיסקין מטר את נפשו עליו יפול לידי ידיים זרות. ומלבד זאת כאב מאוד את כאבם של התלמידים שסבלו ממורים וממדריכים שהתנהגו כלפיהם ביד קשה, עד כדי כך שהיתה מרידת גדולה אצל הילדים והיו כאלו שרח"ל מחמת כן פרקו עול תורה ומצוות.

וכאשר חיפש ה"חזון איש" אדם נאמן וישר, שיוכל להעמיד את המוסד על רגליו, ולהצילו מיד אלו שמבקשים את רעתו, עלה בדעתו שהאיש המתאים לכך הוא הרב רוטשטיין, ובפעם הבאה שבא אליו הרב רוטשטיין הציע לו את ניהול המוסד.

ואמר לו החזון איש, "ישנם בני אדם שרוצים ואינם יכולים, וישנם בני אדם שיכולים ולא רוצים, אבל אתה גם רוצה וגם יכול, לכן תיקח על עצמך את ניהול המוסד, ותעשה ותצליח". כלומר שישנם בני אדם שרוצים לעזור ולסייע אבל איך להם את הכוחות לכך, ומצד שני ישנם כאלו שיש להם את הכוחות לעשות דברים אבל אינם רוצים לעשות, אבל אתה – אמר לו החזון איש – יש לך את הכוחות לפעול ולסייע, וגם יש לך רצון לעשות כן.

הרב רוטשטיין כששמע את הבקשה יוצאת מפורש מפי החזון איש מיד בטח בדברו, ויצא במסירות נפש לשליחות ארוכה בניחול מוסדות דיסקין, לשם שמם בלא לקבל פרס, וזכה להעמידו על רגליו ולנהלו עד יומו האחרון.

ובאמת כשנכנס למוסד, והבין את הלך הרוח שבמסדרונותיו, ראה שכדי להצילו ולהעלותו על דרך המלך, יש צורך מידי לפטר את רוב ההנהלה והמורים, ולהביא אנשים חדשים ישרי דרך ויראי אלוקים, שיתחילו בדרך חדשה וטובה לטובת המוסד והילדים. אלא שראה שאם יפטר את אלו שאינם הגונים בלבד וישאיר את ההגונים, לא יעלה בידו. והאפשרות היחידה שיצליח לפטר אותם, היא על ידי זה שיפטר את כולם יחד. אבל לא מלאו לבו לעשות את הדבר הזה, משום שבין העובדים והמורים ההגונים היו

לע"נ הרה"ג ר' שלמה בן הגה"צ רבי צבי שרגא גרוסברד זצ"ל

נלב"ע כ"ג באייר תשע"ה ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ הגה"צ רבי חיים אברהם יצחק בן ר' שמעון רוטשטיין זצ"ל

נלב"ע כ"ה באייר תשנ"ה ת.נ.צ.ב.ה.

ניתן להשיג את העלון בכל שבוע בטלפון 0527120854 או במייל 7120854@gmail.com

יחי ראובן

מתוך הספר "יחי ראובן" מאוצרותיו של הגאון הצדיק רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל

הבטחון - פרי האמונה

וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לַעֲמִיתְךָ אֶל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו
(כה, יד)

מי שחושב כך - כופר!

פסוק זה, "אל תונו איש את אחיו", עוסק ב"אונאת ממון".

כשאדם יודע שפרנסתו היא מן השמים - הוא לא ינסה לרמות בדרכו להביא את הפרנסה. וכי אם ישקר ירוויח, ואם ילך בישרות יפסיד? נאמן הוא הבורא יתברך לשלוח פרנסה לכל אחד שיתנהג ביושר ובהגנות.

אדם שואל את בעל החנות: "תגיד לי! המלפפונים האלו הם מהיום?" ובעל החנות משיב: "מה השאלה? בוודאי! הם הגיעו לפני שעה", ובאמת המלפפונים עומדים בחנות כבר יומיים - הריהו עובר באיסור "אל תונו איש את אחיו". אם אתה מאמין, באמת, שהפרנסה מבורא עולם - מדוע אתה מפחד לומר את האמת? אנו חיים בדרך גדול! אפשר לשמוע שוב ושוב אנשים שלא למדו, שלא החדירו בהם אמונה וביטחון, שאומרים בפה מלא: "במדינה שלנו צריך לעשות הרבה 'קומבינות' כדי להרוויח. אם תהיה מדי ישר - ירמסו אותך! אם לא תדע לרמות קצת פה וקצת שם - אתה עלול לצאת בשן ועין..."

זוהי ממש כפירה!

אבל לצערנו הרב, אנשים כך חושבים, כך מדברים, וכך גם מתנהגים. זוהי עובדה! נורא נוראת! מי שחושב כך הוא כופר! וכי אתה הוא זה שמביא את הפרנסה? הלוא היא מגיעה מאתו יתברך! וכי על ידי גולה תרוויח?

ראש ישיבת לומז'א, **רבי יחיאל מיכל גורדון** זצ"ל, היה אומר: על מי צריך יותר לרחם, על הגנב או על הגנב? הרי אומר: על הגנב. הגנב - כך נגזר עליו משמים! מה לעשות? הפעם נגזר עליו שיפסיד, בפעם אחרת בעזרת ה' ירוויח. אבל הגנב מסכן גדול, שכן ממה נפשך, אם זה לא שלו - הוא לא היה מצליח לגנוב, ואם זה שלו - זה היה מגיע אליו גם בלי שיגנוב! לא חבל על הגיהנם שיקבל "בחינם"? אדם שהשיג כסף בדרכים אסורות - זה לא כסף שבא מן השמים! כסף כזה לא יישאר בידו! ומקרא מלא דיבר הכותב (ירמיהו יז, יא): "עֲשֵׂה עֵשֶׂר וְלֹא בְמִשְׁפָּט, בְּחֻצֵי יָמֶיךָ וְעֲבֹנֶיךָ". הַלָּחֶפֶת להשיג עושר במרמה? העושר זה לא יישאר אצלך!

תכלית המצוות - להגיע לאמונה

הגאון מוילנא זצ"ל אומר על הפסוק בתהלים (עח, ז): "וְיִשְׁמְרוּ בְּאֻלּוּקִים כְּסֵלִם", כי עיקר נתינת התורה לישראל היא כדי שיתלכו בשחונם בקב"ה! דאס איז דאך א'מיינדיגער גאון! הרי יש בתורה תר"ג מצוות, ושורשים וענפים, מדוע עיקר נתינת התורה היא דווקא למען הביטחון?

ההסבר הוא על פי דברי **הרמב"ן** הנודעים בסוף פרשת בא (שמות יג, טז): "וכוונת כל המצוות שנאמין באלוקינו ונודה אליו שהוא בראנו", וכמו שאמר דוד המלך (תהלים קיט, טז): "כָּל מִצְוֹתַי אֶמְוֶנֶה". תכליתן של כל המצוות היא להגיע לאמונה. וידוע מה שכתב ה"חזון איש" זצ"ל, שהבטחון הוא פרי האמונה: האמונה - היא האילן, והבטחון - הוא הפירות הגדלים עליו, וכמו שפירות האילן מעידים על קיומו של האילן, כן מי שיש לו בטחון מעיד שיש לו אמונה!

וממילא מובן: מאחר וכל תר"ג המצוות ניתנו כדי שנאמין באלוקינו, ופרי האמונה הוא הביטחון - נמצא ש"עיקר נתינת התורה לישראל היא כדי שיתלכו ביטחונם בקב"ה" כמו שאמר הגאון.

חמשת אלפים דולר מעשיר אנגלי

לרב מבריסק זצ"ל היה כולל בירושלים. למדו בו גדולי עולם. כל ערב ראש חודש הוא היה משלם ללומדים את המלגה. אם היה לו כסף - מה טוב, ואם לא - הוא היה לוה, ובלבד שהלומדים יקבלו את כספם באותו יום. והנה בערב ראש חודש אחד לא היה לו כסף לשלם, וגם לא עלה בדעתו ממי יכול הוא ללוות.

אחד מתלמידיו, שראה את המצב, אמר לו: "כמה טוב היה לו היה בא עשיר מלונדון ונותן לך חמשת אלפים דולר, וכך ניתן היה 'לחיות בשקט' במשך חצי שנה".

נענה הרב מבריסק ואמר לו: "אם היה בא עשיר מלונדון להציע לי חמשת אלפים דולר - לא הייתי נוטל ממנו את הכסף! לא שווה 'למכור' את הבטחון תמורת

חמשת אלפים דולר. כשאין לי את הכסף, אני פונה כל ערב ראש חודש לקב"ה, ואומר לו: 'ריבוננו של עולם! תעזור לי! אני זקוק לכסף', ואם יהיה לי את הכסף לא אצטרך להתפלל".

בהלווייתו של הרב מבריסק, בשנת תש"כ, למחרת יום הכיפורים, סיפר אחד המקורבים שפעם אחת ה"חזון איש" בא לבקר את הרב מבריסק. כשיצא ממנו אמר: "אין בנמצא עוד 'בעל ביטחון' שכזה". הבריסקער רב היה גאון בכל התורה כולה ומכל מקום מה "שתפס" את החזו"א היתה מדת הבטחון שלו.

המעלה כשהמשכורת אינה קבועה

סיפר הרבי"ה, **רבי שלום שבדרון** זצ"ל:

"פעם אחת נכנסתי למשגיח, **רבי יחזקאל לוינשטיין** זצ"ל, וראיתי שמחה על פניו. בדרך כלל פניו של המשגיח היו מאד רציניות ויראת שמים נסוכה עליהם, ועל כן תמהתי וק"ש ממה מה זה עשה?"

המשגיח נטלני בידי ואמר לי: "בשנים הראשונות שלאחר חתונתי לא היה לי טוב. מדוע? כי היו פה ושמ ששטעלעס, משרות, השתלבותי באחת מהן, קיבלתי כל חודש משכורת, ושכחתי מהקב"ה. אחר כך הגיעה המלחמה. א'מחייה! אין משרה. אין משכורת. כמה טוב: לחיות עם הקב"ה! 'ריבוננו של עולם! אין לי לאן לפנות אלא אליך!' עברה המלחמה, שוב נהייתי משגיח, שוב קיבלתי משכורת קבועה, שוב שכחתי מהקב"ה. עננה כבדה עלתה על פניו!"

"והנה היום מלאו שמונה חודשים מאז שהרב מפוניבז' שילם לי בפעם האחרונה, אין לו כסף, ושוב יכול אני לחיות עם הקב"ה, וי'שקער ריבוננו של עולם! אין מתקיות גדולה מזו! לכן אני שמח".

איך אוספים כסף באמריקה?

סיפר **רבי חיים ברים** זצ"ל:

פעם אחת פגש אותי בירושלים הצדיק הרב קלפהולץ, שהיה שקדן עצום בתורה, יומם ולילה, ובמשך כל השבוע לא היה מוריד את נעליו מעל רגליו אלא נרדם אֶתם על מקום תלמודו. הוא ביקש ממני שבהיותי ממקורביו של ה"חזון איש", אם אוכל להצטרף אליו ולנסוע אתו ל"חזון איש", כי ברצונו לשאול אותו שאלה, והוא מתקשה להגיע אליו בכוחות עצמו, לבדו.

שתבינו! פעם נסיעה מירושלים לבני ברק היתה סיפור שלם. זה לקח יותר מחצי יום. האוטובוס הטרַאנסק היה צריך לנח באמצע הדרך חצי שעה, כדי שהמנוע לא יתחמם ויישרף.

כמוכן שהסכמתי. יצאנו לדרך, ואחרי הנסיעה המייגעת הגענו סוף סוף לבית ה"חזון איש". אלא שבדיוק באותו היום החזו"א לא קיבל אנשים משום שלא חש בטוב. החלטנו להישאר בבני ברק, מתוך תקווה שמצב בריאותו ישתפר, ונכנסנו לבית המדרש ללמוד.

כעבור זמן לא רב, יצא רבי דוד פרנקל ואמר לנו שהחזו"א עומד לצאת לתפילת מנחה, בדרכו הוא נוטל את ידיו בברו הסמוך, ואם יש לנו שאלה קצרה נוכל לשאול אותו בעת שהוא נוטל את ידיו. נעמדנו ליד הברו ואכן החזו"א ראה אותי ושאל אותי: "מה קרה שהגעתם מירושלים?" אמרתי לו כי לרב קלפהולץ יש שאלה.

"כן", פנה אליו החזו"א, "מה השאלה?"

"יש לי בת ואין לי כסף לַחֲתֵן אותה, הפרנסה דחוקה אצלי ביותר", אמר הרב קלפהולץ. "שְׁאַלְתִּי היא האם לנסוע לאמריקה לאסוף כסף עֲבוּרָה?"

שאל אותו החזו"א: "של מי הרעיון הזה?"

"שלי", השיב הרב קלפהולץ.

"אוהו! הרעיון שלך? תיסע ותצליח" אמר לו החזו"א.

בהיותו תלמיד של הרב משיבין זצ"ל, נכנס הרב קלפהולץ אליו, על מנת להיפרד ממנו סרס נסיעתו.

אמר לו הרב משיבין: "היות והחזו"א אמר לך לנסוע - אתה צריך לנסוע, אין בכך שום שאלה. אבל החזו"א לא אמר לך מה לעשות שם. הוא לא אמר לך לפרוק על פתחם של נדיבים ולאסוף כסף! אם כן עליך לעשות שם בדיוק את מה שאתה עושה כאן - לשבת וללמוד יומם ולילה!"

הרב קלפהולץ הגיע לנמל חיפה. באותה תקופה נסעו רק בַּאֲנִיּוֹת. הוא פגש שם את רבי מנחם פרוש וסיפר לו על מטרות נסיעתו. אמר לו הרב פרוש: "חבל על

הנטיעה שלך! אני יודע באיזו צורה אוספים כסף באמריקה וזה לא מתאים לאישיות שלך! אפילו כסף לנטיעה בחזור לא יישאר לך!"

"החזון איש אמר לי לנסוע!"

"נו! אם כך זה כבר משהו אחר".

הוא נסע לאמריקה. נכנס לבית מדרש והחל ללמוד יומם ולילה. יום ועוד יום. לילה ועוד לילה.

כעבור כמה ימים הוא הבחין מבעד לחלון שהסטמאר רב'ה עובר, והיות והתקשה באיזושהי קושיה בתלמודו, החליט "לקפוץ על המציאה", ניגש אליו וביקש את רשותו לשאול. משניתנה הרשות הם החלו להתפלפל בלימוד, "ויהי אור".

למחרת, באותה שעה בדיוק, שוב הוא רואה את הסטמאר רב'ה עובר. ככל הנראה זוהי השעה הקבועה שהוא מטייל בה, ושוב הוא ניצל את ההזדמנות וניגש אליו לדבר בלימוד. כך נמשך הדבר במשך שבועיים ימים.

כעבור שבועיים שואל אותו הסטמאר רב'ה: "מה אתה עושה כאן?"

"יש לי בת לחתן", אמר לו הרב קלפהולץ, "ואני זקוק לכסף לנדוניה".

"אני אעשה אסיפה של גבירים ונראה מה נוכל לעשות עבורך", אמר לו הסטמאר רב'ה.

הרב קלפהולץ הוציא מכתב המלצה, שכתבו לו חברי בית הדין בירושלים שרם נסיעתו, למען יוכל להראות אותו לנדיבי עם, אך הסטמאר רב'ה אמר לו: "איני צריך את זה! אסתדר ב"ה גם בלי זה".

בקיצור א'מעיישה, היתה אסיפה והעשירים נתנו לידי הסטמאר רב'ה את תרומותיהם.

הסטמאר רב'ה שלח לקרוא לרב קלפהולץ, מסר את כל הכסף לידי, ואמר לו: "אני רגיל לעשות אספות למען כל מיני משרות, אבל כזאת הצלחה - לא היתה לי מעולם! הא לך את הכסף, זה יסיפק לך בעו"ה לחתונת הבת הזאת, ועוד יישאר לך לבת הבאה".

הלוואה בריבית - נתינה שלא על מנת להחזיר...

אֶת כֶּסֶף לֹא תִתֵּן לִי בִנְשֵׁי וּבְמִדְרֵיבִּית לֹא תִתֵּן אֶתְּךָ
(כה, לה)

אל חדרו של הרב מטשעבין זצ"ל נכנס אחד התלמידים והתאונן בכאב רב: "הלוותי לפלוני כסף בריבית - כמובן ב'היתר עסקה', וההוא, לא מתכוון להחזיר פרוטה, ברח [או אולי פשט את הרגל]".

אמר לו הרב מטשעבין: בוכתך התיישיבה לי עתה קושיה חזקה. בפסוק נאמר: "את כסף לא תתן בנשך". והרי התורה עוסקת בהלוואת ממון ולא בנתינת מתנות, ואם כן היה צריך לומר "את כסף לא תלווה" מדוע "לא תתן"? אלא, שאם הלווית בריבית - הרי שנתת, זו נתינה, לא הלוואה...

כן, כן, מבטיחים לך אחוים גדולים... אגרויע גליק... אבל דע לך: זו נתינה שלא על מנת להחזיר...

נתינה ותוצאותיה

וְכִי יִמְנֹחַ אֲחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחַזְקָתוֹ בְּךָ (כה, לה)

הסתיירה וההצלחה

בישיבת "בית הלל" בני ברק היה ראש הכולל רבי מרדכי מן זצ"ל שהסתלק לא מכבר. כזו שקידת התורה - אין לתאר, מוראדיג אין דער וועלט, כזו ריינקייט... הילדים סיפרו בשבעה, כדלהלן:

בהיותו נער, בערך בגיל בר מצוה, שלחו אותו מהעיירה לישיבה, כמדומה בעיירת סלונים [הוא וחברו היו היחידים מכל העיירה שנשלחו לישיבה].

העניות בישיבה היתה גדולה מאד: תה היה ברוח, כמה שרצו. העמידו על הגחלים קומקום גדול עם מים חמים והתלמידים יכלו לקחת כחפץ לבם. אבל סוכר היה יקר המציאות. לא יכלו לקחת לבד. היה גבאי ממונה, שמי שרצה סוכר, ניגש וקיבל חתיכת סוכר. בבוקר היה תור וכולם עמדו בשורה לקבל.

גם הילד מרדכי מן היה שם, קיבל חתיכת סוכר, אבל רצה מאד חתיכה נוספת. אם יבקש - לא יתנו לו, סקנדל. אמר לעצמו: אעמוד שוב בתור, אם לא יכיר אותי לא יזכור אותי - אקבל, כולו רוח, א'מחיה, ואם יזהה אותי - לא ייתן, מה כבר יכול להיות. אתם מבינים לבד שהבחור היה רעב, בקושי היה לו מה לאכול, וחתיכת סוכר היתה למשיב נפש...

כך עשה, נעמד בתור, הגיע תורו הושיט את ידו. הממונה הכיר בו. לא שאל שאלות, ובמקום לתת לו סוכר העניק לו סטירה לחי בפניו וקרא: "אתה בא לגנוב!..." גניבה נוראה! [מסתמא ההוא היה שוטה גדול, שנתן לו סטירה בפנים לעיני כולם, ילד קטן, מה עשה, מה חטא].

הסטירה נגעה עד עמקי לבו של הילד, מלבין פני חברו ברבים. הוא היה ילד עדין ורך הלבב, ללא הורים ומשפחה. ברח מחדר האוכל, יצא לחורשה מחוץ לעיר, שם פרץ בבכי רב תחת אחד העצים: גם היה רעב, גם ספג ביזיונות, סטירה בפנים לעיני כולם, אפשר לחשוב שאני שודד. ואז החליט כי כלו כל הקיצין וכי

הוא שב כעת לאכסניה, נוטל את חפציו וחוזר לביתו, לא נשאר בעיר אפילו לא יום אחד נוסף, אינו יכול לסבול יותר. זה לא בשבילו. ילך הביתה, ויהיה מה שיהיה....

מסובב הסיבות סיבב, שיהודי אחד שמע קול בכי, ניגש אליו ושאל: "ינגלע, מדוע אתה בוכה?"

הוא התבייש לומר מה יספר, שקיבל סטירה על שניסה לגנוב!... אמר לו: "שום דבר, כלום".

אבל ההוא היה עקשן ואמר לו: "לא אעזוב אותך עד שתספר לי מדוע אתה בוכה".

אמר הילד: "זה שום דבר, אני מתגעגע מאד הביתה".

- אם מתגעגעים הביתה, בוכים כל כך חזק?

לא היתה לו ברירה, סיפר לו את מה שקרה בחדר האוכל של הישיבה. כנראה לאיש ההוא היתה זכות גדולה, ואמר לו: "איך קוראים לך?"

"מרדכי", ענה הילד.

"תשמע מרדכילה, מהיום אתה בא לאכול בביתי יום יום, חוק ולא יעבור".

ככה? הנער נרגע. בא אליו והוא נתן לו לאכול, שם גם היה סוכר יותר ברווח... והוא נשאר בין כותלי הישיבה, צמח ופרח.

את הסיפור הזה סיפר רבי מרדכי מן לילדיו, ואמר: "כך ניצלתי".

כאשר עלה רבי מרדכי לארץ ישראל אחרי המלחמה, היהודי הזה לא נספה בשואה, והתגורר בתל אביב, ומידי יום טוב רבי מרדכי וילדיו היו באים לבקרו בביתו.

הבה נחשוב: כזה יהודי, איזו זכות עצומה יש לו בעולם האמת א מוראדיגע מעשה: ר' מרדכי עצמו, ואחר כך ילדיו - אחד אחד תלמידי חכמים, אם לא היה

מציל אותו - היה הולך לרחוב!

הרי שאין לדעת עד כמה אפשר לזכות.

וכיצד באמת זוכים? - יש צורך בזכות...

רבי מאיר שפירא זצ"ל אמר לנדיב שתרם את הבניין לישיבת חכמי לובלין: "כאן עכשיו אני לא כל כך מקנא בך, כי סוף כל סוף יש לך הרבה כבוד, עורכים 'חנכות הבית' ויהדות העולם רועשת, ואם יש לאדם הרבה כבוד השכר נפגם במידה מסוימת. אבל רצוני לשאול אותך שאלה אחרת: 'איזו מצוה גדולה עשית קודם לכן, שהיא הביאה לך את הזכות לבנות את הבניין?'..."

רבי עזרא ברזל זצ"ל היה אומר: אומרים "אבינו מלכנו זכרנו לזכויות". פלא, מה הבקשה הזו - זכרנו לזכויות, או שיש "זכויות או שאין, השכר ינתן לפי הזכויות, מה שייך להתפלל כזו תפילה? אלא, כדי לזכות, צריך זכות קודמת... ועל כך תפילתנו, שהזכויות יעמדו לנו לזכות מחמתן.

ואם עושים מצוה בשלמות, לשם שמים, לשם ה' - הקב"ה מזכה.

מנשיו ראובן

באחת הפעמים, לאחר שסיים לדרוש בבית הכנסת שבישוב קדימה, שם רבי ראובן את ליבו כי שני אנשים מתדיינים ביניהם מי יזכה להסיעו לבני ברק. רבי ראובן, שחרד על כבודו של כל יהודי מישראל, לא אבה להכריע ביניהם. הוא פנה לאחד ממכריו בני המקום וביקש לטוב בביתו מעמל הדרשה, בשרם ישוב לבני ברק. האיש נענה לבקשה בשמחה ונתן לרבי ראובן את מפתחות ביתו. לאחר זמן קצר, שב האיש לביתו ונוכח לדעת כי רבי ראובן עזב את הבית. לאחר מחשבה, הבין האיש כי רבי ראובן חשש לפגוע בכבודם של השניים וחיפש אמתלה כיצד לחמוק מהם ולנסוע לבני ברק בגפו.

המעשה אירע בישוב קדימה הבלתי מפותח של לפני שלושים וחמש שנה. רבי ראובן נאלץ ללכת במשך שלושת רבעי שעה באפלה ובמדבר שממה עד שהגיע לתחנה האוטובוס הרחוקה. כשהגיע לתחנה, נאלץ להמתין לאוטובוס הנוסע לעיר נתניה, שהגיע למקום אחת לשעתיים. כשהגיע לנתניה עלה רבי ראובן לאוטובוס הנוסע לתל אביב. לקראת סוף המסע, כשהגיע לתל אביב, היה עליו לנסוע באוטובוס נוסף לעבר העיר בני ברק.

בשעה מאוחרת בלילה, שב רבי ראובן לביתו. כדרכו לנהוג ב'הצנע לכת', לא גילה לאיש את סיבת איחורו. רק לאחר פטירתו של ראובן, הגיע בעל המעשה לנחם את בניו בימי השבעה, וכך נודע הדבר.

היתה זו דרך מפרכת שהתישה את גופו החלוש של רבי ראובן, אך הכל היה כדאי לו על מנת שלא לצער אדם מישראל.

שיחה עם הגאון הגדול רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצוק"ל

"מעצמו למד תורה!"

בהנחת אבן הפינה לבנייני ישיבת חברון בגבעת מרדכי אמר ראש הישיבה מרן הגר"י סרנא זצוק"ל: "אנחנו ניגשים היום בעזה"י להניח אבן הפינה לבנין ישיבת חברון כנסת ישראל ולא אגזים אם אומר שהיא אם הישיבות החדשות בארץ הקדש. רבות מהן ילדה ממש ורבות נתבשמו על ידה, ולרבות היתה לסמל ולעידוד" על יחודיותה של ישיבת חברון נועדנו לשיחה במעונו של אחד מחשובי חניכי הישיבה הגאון רבי שמואל יעקב בורנשטיין שליט"א (זצוק"ל) ראש ישיבת "קרית מלך".

במה מתבטאת היחודיות של ישיבת חברון?

אני יכול למסור עדות אישית מהתקופה שלמדתי בישיבה ואח"כ שהיתי בקרבתה עד שהישיבה עברה לגבעת מרדכי. נכנסתי לישיבה בקיץ תשכ"ב, הגר"א כהן זצ"ל כבר נפטר, אבל הכרתי אותו בלמדי בישיבה לצעירים "תפארת צבי" שהיתה כמכינה של הישיבה. מתקופה זו אני זוכר את התפילות שלו וכן את הכתרוניהם של ראשי הישיבה הגאונים הגדולים רש"ז ברוידא זצ"ל ור"א פרבשטיין זצ"ל.

כשנכנסתי לישיבה, כיהנו בראשותה מרן הגר"י סרנא זצ"ל והגר"מ חברוני זצ"ל ומרן המשגיח הגר"מ חדש זצ"ל ולצידו הגה"צ ר"צ פאליי זצ"ל.

ישנם כמה הביטים ביחודיותה של הישיבה. כשהישיבה עברה לגבעת מרדכי אמר מו"ר מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל כי אפשר להעביר את ראשי הישיבה ואת הבחורים ואת הספרים אבל את הקירות הספוגים בתורה ובתפילה ובמוסר אי אפשר להעביר!

וזהו היבט על דבר מיוחד שהיה בישיבה בשהותה בגאולה, דמויות ההוד שהתפללו בישיבה בעיקר בשבתות ובימים טובים. אם בתקופות מוקדמות יותר שהיה רבי שמואל שיינקר ורב שלמה בלוך ולאחר מכן: רבי זלמן סורוצקין (שהתפלל בימות החול בישיבה) ורבי שכנא קולדצקי ורבי מיכל שלפוברסקי ורבי שלום אפשטיין ועוד. היה זה חלק מהווי הישיבה שפסק אחרי שהישיבה עברה לגבעת מרדכי בגלל המרחק.

כמו כן אי אפשר לשכוח את האוירה המיוחדת בישיבה בחדש אלול בכלל ובימים הנוראים בפרט, אוירה שהיתה ספוגה בחרדה של אימת הדין עם שיחותיו המיוחדות של מרן ראש הישיבה הגר"י סרנא זצוק"ל ומרן הגר"מ חברוני זצוק"ל שלעתים היו מלוות בבכיות, והתפילות בישיבה כאשר לפני התיבה עבר הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל שעורר את לב השומעים לאימת הדין, אוירה מרוממת זו שהיתה לשם דבר, היתה מהדברים שקבעו את כל השנה בישיבה.

"מו"ר מרן הגר"ח שמואלביץ" האם למדתם בישיבת מיר?

אכן כל שנות בחרותי (למעט שלשה חדשים בהם למדתי ברעננה בכולל של הגר"מ שיף שליט"א) למדתי בישיבת חברון אבל רבותי היו גם מישיבת מיר, ואבאר את הדברים:

יתכן שלא כולם רואים זאת כמעלה דווקא, אבל היתה זו מעלה מסוימת בישיבה וכפי שהגדיר זאת הגאון רבי זבולון גרז זצ"ל בהספידו את מרן הגר"י סרנא זצ"ל כי הישיבה היא לא דפוס אלא חותמת! פירוש הדברים שכל בחור בעצם בנה את עצמו וגדל בכוחות עצמו.

לא היה בישיבה דפוס מסוים שעיצב את דמויות הבחורים אלא כל אחד בעצם קיבל מ"עצמו" וכך הוא גדל. אפילו כלפי השיעורים בישיבה, התלמידים לא היו כל כך קשורים עם השיעורים גם לא עם השיעור הכללי.

אני זוכר את השיעור כללי הראשון ששמעתי מרבי יחזקאל סרנא, היה זה בתחילת מסכת סנהדרין. הוא אמר קושיא וישב ואז היתה סערה גדולה ואח"כ אמר ווארט בתוס', ואת השיעור עצמו יכל לומר בעשר

דקות. חתנו רבי אברהם פרבשטיין זצ"ל אמר פעם שהרבה פעמים הוא לא מגיע בשיעור אפילו לווארט, כי לא זו היתה מטרת השיעור, זה היה נקודה אופיינית לשיבה.

ובאמת מהישיבה יצאו גדולי תורה וראשי ישיבות בקנה מידה גדול מלבד זאת בעולם הרבנות והדיינות ישנם הרבה מחנכי הישיבה, וכל אחד קיבל את השפעתו בישיבה בצורה המסוימת שלו ולפי הכוחות שלו וכך הוא גדל.

בתקופת לימודי בישיבה היו שני ראשי ישיבות: רבי יחזקאל ורבי משה ולכל אחד היה מהלך בפני עצמו. ומה שקבלו מראשי הישיבה, למשל מרבי משה זה היה מהאישיות שלו מההתמדה הגדולה שלו ומההיקף העצום בשיעורים שלו, אבל לא היה בישיבה את המושג שראש הישיבה יושב שעות בישיבה ויש לו קשר עם התלמידים.

ובאופן אישי, יחד עם למדי כל השנים בישיבה והקשר עם רבותיה, דבקתי גם במרנן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל והגר"נ פרצוביץ זצ"ל בישיבת מיר והייתי הולך לשמוע את שיעוריהם, וזה לא היה שלא לרצון בישיבה. היו קבוצות בחורים גם ששמעו חבורות אצל הגאונים רבי בצלאל זולטי זצ"ל ורבי אליעזר פלצינסקי זצ"ל וכן ועדים במוסר אצל רבי חיים זייציק זצ"ל ורבי בן ציון ברוק זצ"ל.

אגב, אם דברנו על השיעורים בישיבה, בתקופה ההיא בחורים שהגיעו לישיבה לא הגיעו עם מטען של לומדס כמקובל היום. שאני למדתי ב"תפארת צבי" לא ידענו אפי' מה זה "חידושי רבנו חיים הלוי", למדנו גפ"ת עם מהרש"א ומהר"ם וביום שישי רבי מיכל שלפוברסקי היה אומר לנו 'ווארט' מתורת ראשי הישיבות דליטא, וכך הגיעו לישיבה ויצאו גדולים בתורה עם ה"מעצמו למד תורה".

היתה זו "שיטה" בישיבה שהבחורים יגדלו מעצמם?

היה זה מאבני החינוך המיוחדים של סלבודקא שהתמקדה בגדלות האדם וכל אדם יגדל כפי כוחותיו הוא ויבנה את עצמו עם מה שמתאים לו, והחינוך בישיבה היה להאיר את העיניים כדי שיראו לבד.

לדוגמא, בחלק המוסר היתה השפעה גדולה ממרן המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל ועמו היה לבחורים קשר אישי והיו מתייעצים עמו רבות. פעמים רבות שהיו מתייעצים עמו, היה מעמיד את שני הצדדים בצורה ברורה והיה אומר: תחליט לבד!

ובאמת רואים הרבה מחנכי הישיבה שגדלו כל אחד והסגנון שלו עם הכשרונות שלו והחושים המיוחדים שלו. היו גם כאלו שהגיעו לישיבה פחות יראי שמים ויצאו עם מטען השקפתי מלא יראת שמים וקדוק ההלכה.

והאמת היא שבשעתו המציאות היתה שונה לגמרי מהיום. גם בגלל שהיו בחורים מבוגרים יותר בישיבה והיתה אמביציה של שקידה בלימוד. היה זה דבר מקובל בישיבה שאחרי שסיימו את מחזור לימוד המסכתות בישיבה למדו קדשים. היו קבוצות מבחורי הישיבה שלמדו טהרות.

אני זוכר קבוצה מסוימת שלמדה מקוואות ואמרו חבורות על כך. היום אין מושגים כאלו בכלל.

גם במוסר היו ועדים וחיזוקים שאינם כיום. היתה תקופה שקבוצת בחורים (ביזמתו של רבי יוסף חיים שיינקר שליט"א) ירדו להתפלל מעריב בכותל המערבי בהשתפכות הנפש.

רבות מציינים את ה"בין אדם לחברו" המיוחד של חברון...

האווירה של שמחת חיים ואחוות חברים ששורשה מסלבודקא מאד בלטה בישיבה. רבים זוכרים את ההקפות בשמחת תורה שהיו לשם דבר בירושלים כולה בשמחה שלהם ואת רבי הירש פאלי שהיה בראש המשמחים.

כל אחד הרגיש טוב בישיבה בבחינה מסוימת ואת היחודיות שלו. גם ההתקשרות עם הישיבה היתה מאד חזקה. באופן אישי אני יכול לומר לכם כי אני לא לנתי בפנימה בישיבה וגם לא סעדתי כמעט בחדר האוכל, אבל כשלמדתי בכולל ברעננה וחזרתי לשבת, מיד רצתי לישיבה... היה זה מחינוכה של סלבודקא לחסד. אברהם אבינו שהיה עמוד החסד למד זאת מתיבת נח וכך הגיע לכל מדרגתו וכך דברו על חשיבותו של האדם וכבוד הבריות וכבוד בני תורה.

היו בחורים מבוגרים בישיבה ולמרות שהיו הבדלי מעמדות, אבל המבוגרים ידעו גם לגשת לצעירים ולשוחח עימם בלימוד (היתה לי עובדה אישית שנכנסתי לישיבה עם אחד מהאריות שבחבורה שליט"א שאמרתי לאחד תרוץ על קושייתו ובא אלי לשמוע שוב את הדברים) האווירה בישיבה היתה מבוגרת וממילא היתה יותר מחייבת.

בכלל השאיפות היו גדולות ומרן המשגיח רבי מאיר שבאופן אישי קבלתי ממנו הרבה בשיחות הפרטיות ובוועידים ששמעתי, היה תובע ללמוד ש"ס. הוא פעם אמר שה"ללמוד על מנת לעשות" הכי גדול, זה להיות תלמיד חכם. דהיינו לעצב דמות של תלמיד חכם שיראה עליו בכל פעולה ובכל הנהגה וכמו שאמר רבי זבולון גרז באותו הספד על נכבדותם של בני הישיבה.

גם העסקנים שהם חניכי ישיבת חברון נראים אחרת. לדוגמא רבי אברהם רביץ ז"ל שראו אצלו את האחריות בעסקנות, אחריות לה חונך בישיבה.

נוצרה איזושהי תדמית מודרנית לישיבת חברון, מדוע?

אני מכיר את הישיבה מהשנים שלמדתי בה. בשנים ההם לא הורגשה האווירה הזו בישיבה.

אדרבה היו יסודות חזקים של יראת שמים. נכון שהיה ציבור מגוון בישיבה, אבל גם ציבור ירושלמי למד בישיבה כמו בני משפחת קופשיץ למשל. היתה תקופה שהיה מסלול מיוחד לאלו שבאו מישיבות תיכוניות.

אסור לשכוח שישיבת חברון היתה הישיבה הליטאית הראשונה שבאה לארץ הקדש, וכל צורת הלבוש והבחורים מגולחי הזקן היה זר לשוב הירושלמי דאז.

אבל גם בנקודה זו, האווירה הכללית בישיבה היתה שכל אחד לפי דרכו. קחו לדוגמא את המשגיח רבי הירש פאלי זצ"ל שהיה בעל מוסר גדול ובעל חסד מופלג ומשמח בחתונות ועם כל זה היה מיוחד בדקדוק ההלכה בצורה שלא היתה מקובלת כל כך בזמנים ההם.

מילות סיום

ראשי הישיבות היו כל אחד עולם בפני עצמו וכל אחד התקרב לראש ישיבה שמצא לו לנכון.

אני באופן אישי התקרבותי מאד בתקופה מסוימת למרן הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל. אני חייב להדגיש שהדברים נאמרים לפי התקופה בה למדתי בישיבה ולאחריה שהייתי מתפלל בישיבה. גם בשנים מאוחרות יותר שהייתי שותף להקמת ישיבת חברון גאולה יחד עם הגר"ח סרנא שליט"א שכבנו של רבי יחזקאל ממשיך את המורשת הגדולה אותה קיבל מבית אביו והישיבה נחשבה כהמשך מסוים לישיבת חברון כשהשתדלנו להעביר את מה שקבלנו בישיבה.

שייכותי לישיבה היום היא בקשרי ידידות עמוקים עם ראשי הישיבה הגר"ד כהן שליט"א והגר"ש כץ שליט"א ואנו יודעים שישנם בחורים מופלאים וזהו אחד ממרכזי התורה הגדולים כיום בארץ הקדש ויש שם אוירה חזקה של לימוד.

בכללות הישיבה היא מרכז גדול לתורה וגם ביראת שמים גם בזה יש את ה"מעצמו" שהולכים למוע ומביאים גם לדבר אישי מוסר במקום סמוך וגם לומדים עפ"י ספרים.

אי אפשר לשכוח את האוירה המיוחדת בישיבה בחדש אלול בכלל ובימים הנוראים בפרט, אוירה שהיתה ספוגה בחרדה של אימת הדין עם שיחותיו המיוחדות של מרן ראש הישיבה הגר"י סרנא זצוק"ל ומרן הגר"מ חברוני זצוק"ל שלעתים היו מלוות בבכיות, והתפילות בישיבה כאשר לפני התיבה עבר הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל שעורר את לב השומעים לאימת הדין, אוירה מרוממת זו שהיתה לשם דבר, היתה מהדברים שקבעו את כל השנה בישיבה.

(הובא במוסף שבת בשנת תשס"ט)

דברים שאמר הגאון הגדול רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצוק"ל

לעילוי נשמת רבו מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל

צריך להתחיל עם המפי כתבם שהם הד' חיים של בני דודינו בציבור הרחב התפרסם הספר שיחות מוסר על מוסר ויראה יותר מאשר ספרו שערי חיים על הש"ס.

הגרש"י בורנשטיין ראשית ספריו שערי חיים יצאו לאור שנים רבות אחר פטירתו ואילו שיחות מוסר יצאו לאור עולם עוד בימי חייו שנית שיעוריו העמוקים לא היו מן הקלים לתפישה והשגה לאו כל מוחא סביל דא העומק וההיקף היו גדולים מנשוא ורק מי שהכין טוב את השיעור עם המראי מקומות היה מבין עד תום את מהלכו בסוגיה היו לפני העתקות של שיעוריו של רבינו עוד ממה שמסר בישיבה בעיר מיר בחוץ לארץ ראיתי דבר מעניין שם השיעורים היו הרבה יותר ארוכים ממה שמסר כאן. עמודי בלנקים גדולים ארוכים ומסודרים בכתב ידו הברור אבל ככלות הכל הסדר בשיעור לא השתנה כל שיעור עמד גם שם בחו"ל וגם כאן על ארבעים וחמש דקות בדיוק.

זכרונות מצעירותי הייתי עד לכך תלמיד אחד שמע ממנו שיעור בעניין מסוים ונאחז התפעלות עצומה מהגאונות שנדפה ממנו עד שלא שלט על פעימת רגשותיו עמד על רגליו נרגשות ובירך שחלק מחכמתו ליראיו.

ממשיך הרב בורנשטיין המיוחד בספר שערי חיים הוא בשני דברים א' היסודות מלוות בהיקף עצום של ראיות ב' בנין הדברים ושילוב כל הבניין לחטיבה אחת הכל בקיצור בבהירות מתומצתת מסוכמת ומרוכזת שולי גלימתו מתגלים בספריו רבינו היה יהודי של כל התורה כולה את הכל הוא ידע מתחילת התורה ועד סופה ללא דילוג של סוגיות קשות וקלות.

סיפר הגר"ז גוסטמאן זצ"ל ראש ישיבת נצח ישראל ראמיילס מוילנא שבתקופת אירוסיו של רבינו עם הרבנית מרים ע"ה בתו של ראש ישיבת מיר הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל זצ"ל נסע רבינו חיים לישיבת גרודנא שם למד עמו בחברותא יחד באותה תקופה שבין האירוסין לחתונה את כל סדר טהרות בעיון בסוף ימיו התבטא פעם רבינו שבצעירותו ידע את כל דברי הר"ש בסדר טהרות על בוריין עד כדי ספירת לשונו על אותיותיו על אותה חברותא מיוחדת מספרים זוכרי דבר שאין לשער את גודל ההתמדה שלהם יומם ולילה מבלי כל הפסקה לעתים רק לתפילה ולטעימה וגם בדרכם למשכנם לנוח היו חוזרים על כל לימודם על כל משנה חזרו עשרות פעמים במח ובעצמה בחיות נעורים מבלי כל חולשה ורפיה כל מקום אפשרי ונקודת מעבר בדרך היתה סיבה לחזרה נוספת וחוזר חלילה וחוזר עד שתלמודם עמד להם בבהירות כמונח בקופסה.

על תקופת לימודיו בישיבת מיר אמרו להקות של אריות מכל הישיבות באו לישיבת מיר להסתופף בצילם של ראשי הישיבה ושל המשגיח רבי ירוחם גאונים ועילוים מבני הישיבות למדו בישיבה סברות עמוקות התעופפו בחלל הישיבה ואת הכל אסף רבינו לתוך צקלוננו אסף מן הרצפה מאות סברות שהתגללו שם.

רבינו היה תלמידו של הגאון רבי שמעון שקאפ זצ"ל האם הדבר ניכר בשיעוריו ובספריו?

הרב בורנשטיין: הדברים לא כל כך פשוטים יש כאן תופעה מופלאה איך כל תלמיד נעשה לעולם בפני עצמו למשל לרבינו הגאון רבי חיים סולבייץ זצ"ל היו מספר תלמידים מובהקים בנו הגר"ז רבי איסר זלמן מלצר רבי ברוך בער ועוד רבים וטובים אבל כל אחד התייחד בדרכו הלמדנית בדרך פרטית משלו גם תלמידיו של הגאון רבי שמעון עזקאפ זצ"ל התייחדו בדרכם שלהם רבינו ורבי שמואל רוזובסקי רבי שראל זאב גוסטמאן ועוד רבים מתלמידיו כל אחד ינק את שיטתו על פי דרכו שלו על תקופתו בגרודנא סיפר הרה"ג ר' בנימין פוקס מארה"ב שזוכר איך בשמחת הפורים כשהיה רבינו מבוסס עד דלא ידע נעמד וחזר על שיעוריו האחרונים של ראש הישיבה רבי שמעון שקאפ וקשר וחת את השיעורים יחדיו ליחידה אחת ראש הישיבה רבי שמעון השתומם ממחזה מלהיב זה ובדמעות בעיניו גלשה ועלתה על גדותיה רגשות אהבתו והערצתו לתלמידו החביב קם ונשקו על מצחו על עצם שאלתך אני נזכר באפיזודה מעניינת בשנת תשל"א כמדומני נסע חתנו הגאון רבי נחום פרצוביץ זצ"ל לחו"ל לרפואתו ורבינו מילא את מקומו בשיעור הדף הקדים רבינו הקדמה קצרה לפני שמסר את שיעורו והדברים מדברים בעד עצמם על מידת הערכה לחתנו ועל מידת הענווה שנצטיין בה חשוב שתדעו השיעור שלי על הדף נאמר על הדף במקומו ולא משנה את מהות הדף אבל שיעורו של חתני רבי נחום משנה את עצם הדף והוא נעשה לדף אחר ברם שמעתי לא אחת מתלמידים ששמעו מחתנו רבי נחום שאמר במידת הערצתו המופלגת לרבינו הרבי שלי ללימוד רש"י הוא חמי מורי ורבי.

איך התקשרו אליו תלמידיו המובהקים?

הרב בורנשטיין: לא היה קל להתקשר אליו בעיקר מסיבות טכניות שמיעתו הכבדה והתמדתו המופלגת אך אלו שקיבלו ממנו והתעלו ממחיצתו היו בעיקר החברות שקבע ללימוד משותף היו יושבים לידו לעתים חבורה של חמישה או שישה תלמידים ולומדים עמו בחברותא כל מי שהתאמץ לרכוש את קרבתו התעלה לאין שיעור יותר מכל שיעור ששמע רבינו למד בחברותא או מסר חבורות לקבוצות בכל מסכת ועניין שרצו פעמים מסר בשבוע אחד למעלה מעשרה שיעורים בעניינים שונים לחלוטין רש"י במסכת הוריות דף י"ד מסביר מה זה סיני מי ששנה משנה וברייתא וסדורים לו כנתינתם מסיני מה שמייחד את רבינו נוסף לכל גאונותו העצומה הייתה מעלתו הגדולה בסידור הדברים בקיאות אדירה שאין שני לה בכל מכמני תורה משנה וגמרא ראשונים ואחרונים דבר דבר על אופניו הכל מסודר מסווג ומקוטלג במוחו בסדר מופתי.

מה המיוחד בספר שיחות מוסר שהפך לספר יסוד מהראשונים במעלה בכל בית מדרש?

הרב בורנשטיין: את יסודות שיטתו המוסרית שמע וקיבל כנראה מהמשגיח רבי ירוחם ממיר עד שהגיע רבינו ארצה לא נאם ברבים ולא מסר שיחות אחר פטירת הגאון רבי חיים זאב פינקל זצ"ל משגיח בישיבת מיר החל למסור את שיחותיו שבמהרה פרסו כנפיים והתפרסמו בכל קצור א בשיחותיו התגלה רבינו בגאונותו כמו בהלכה העמיד יסודות ראיות ובנה בנין שלם מערכות שלמות יסד על אדני חז"ל עד שנהפכו ברבות הימים לנכסי צאן ברזל בתפוצתם האדירה בכל מקום לשיטתו בהלכה ואגדה אין שני הכל מיוסד על דברי הראשונים מוגדר בבהירות ותמציתיות בהיקף עצום שכזה כשעלה הכל על גדותיו החלה נביעתו להפיץ מעינותיו חתה ומעל הכל ריחפה מקוריותו הרבה בצורה מקורית וחדשה בנה כל שיעור בסדר קבוע של שאלות יסודות ומהלך אפילו כשדיבר בציבור בעניינים כללים בעצרות בחירות וכדומה בלטה מקוריותו שנבעה היישר מלבו הגדול אחזור על אמרה חריפה ונוקבת ששמעתי פעם מהגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל מדוע בין גדולי ישראל אנו מוצאים כאלו שעסקו בהלכה ורק אחר כך באגדה ואילו כאלו שעסקו באגדה

ואח כ בהלכה לא מצאנו כל כך אלא איתא בגמרא חגיגה בקללות ישעיהו כל משען לחם וכל משען מים משען לחם אלו בעלי תלמוד שנאמר לכו לחמי בלחמי ושתו בין מסכתי וכל משען מים אלו בעלי אגדות שמושכין לבו של אדם כמים באגדה ומבואר מדברי הגמרא שלחם מושך אחריו גם יין ומים מושכים את לבו של אדם בעלי תלמוד מביאים צמא גם לשתיה ובעלי אגדות מושכים את הלב כמים דרך העולם האוכל מבקש לשתות והשותה אינו מבקש לאכול.

מהם רשמי הלב מדרכיו?

הרב בורנשטיין: מקום מושבו של רבינו היה בין השמים לארץ מעל לראשו היה שקוע בתורה בלי היסח הדעת ללא גוזמה זכורני כשהיה נצרך להרפות במשהו את מוחו להסיח את דעתו מעומק הסוגיה לעצור את קדיחתו במעמקי מערכותיו עקב מחושים בריאותיים וכדומה נטל לידו עיתון חרדי לראות מה התחדש בעולם אך לא עבר רגע ומחזה פלאים נפק במחיצתו נחזה הוא לא מצליח להתרכז בדברי החולץ העיתון נושר מידו והוא חולם בהקיץ על תשובות הרשב"א איתא בגמרא שבת ל"א כיון דעל פי ה' יחנו כמקומו דמי משל למה הדבר דומה לתינוק המונח בחיק אמו אם הולכת או עומדת משתנה מקום האם בלבד לתינוק לא משנה היכן הוא תמיד נשאר במקומו בחיק אמו כלל ישראל במדבר חנו ונסעו על פי ה' על כן במקומו דמי נשארו במקומם לאח מקום קבוע כמחצה על מחצה בין שמים לאח שרעפיו היו שתולים בבית ה' וחצרותיו את נשמת חייו ינק מתוך אוהל העדות ומשב רוחו נשם מתוך חיי עולם שנטע בתוכנו כנגדו ידע לרדת בכל לבו הגדול והרחום לתלמידיו ובני ביתו להשתתף עימם בשמחתם וצערם בצורה שאיננה בנמצא לעתים בכה בדמעות שליש על חולה הרבה יותר מבני משפחתו של החולה סיפר לי חברותא שלו שהיה עד לתלמיד שבא לבשר על פטירת חולה שהתפלל עליו הרבה ורבינו שאלו וחקרו לפרטי הפטירה עד שסיים אותו תלמיד יצא אחר שיצא התפ בבכי תמרורים שעה ארוכה שאלו בפליאה החברותא מדוע התאפק מלבכות בפני המבשר ענה לו רבינו בתמימות טהורה כאילו שלא יכול להיות אחרת חשבתי שהלה שידע מכך כבר מאמצע הלילה בטח בכה מצעריו כל הלילה ולא רציתי להחזירו לבכיו הקודם שמעתי מתלמיד שהיה נוכח פעם בשעה לא נעימה שרבינו התפתל מעוצמת ייסוריו החזקים ל"ע לכשרווח לו התנצל בכל פה בפני התלמיד על שראהו בכך לתלמיד שלא הבין על מה ולמה באה ההתנצלות הסביר את התנצלותו כמו שרגיל על לשונו בשיחותיו התביעה על יעקב אבינו היתה שפרעה שאלו כמה שני חייך כי הייסורים שעברו עליו בשנות חייו נכרו על פניו הוסיף רבינו ואמר בתוכחה עצמית אתה יכול לסבול אבל השני לא צריך לסבול מכך שאתה סובל בכלל בהופעותיו בפני הציבור הופיע בצורה טבעית מאד פשוטה וחלקה לעתים דיבר על עצמו ומחשבותיו האישים בצורה מעוררת השתהות הצליף מוסר בעצמו הביא מתוך עצמו דוגמאות לתככי היצר ומגרעותיו הוכיח מחייו הפרטיים איך יושב לפתחו משוגת היצר הפרטיים איך יושב לפתחו משוגת היצר סיפר שפעם בצעירותו ישב בחברת מו"ר רבי ירוחם ממיר ועימם עוד מספר תלמידים בהתוועדות זו סיפר רבי ירוחם וצ"ל שקיבל מכתב מתלמיד שנסע לעיר אחרת ושם חזר על דבר תורה בשם רבי חיים וכולם קילסוהו כל המבטים בחדר הופנו אל רבינו בהערצה סיים רבינו ואמר בחדות וודאי שאותו תלמיד התכוין במכתבו לרבי חיים הלוי מבריסק ידעתי זאת בבירור אך הכבוד המזויף שנפל בחלקי נושא דברים בשמחת היה בו טעם מתוק של כבוד כן הוא חימם את הלב גם כבוד מזויף שמו כבוד.

לסיים מה יכולים ללמוד מדרכיו אלו השואפים לגדלות ונשגבות הדי המרחק מגדלותו אל דודנו הוא כמו שגבהו שמים מאח מה ניתן ללמוד ממשנתו ומעשיו של שרף התורה.

הרב בורנשטיין, מתהרהר בישיבתנו אנו רואים תלמידים מתעלים מעצם הבנת גדלותו הבלתי ניתנת לתפישה של רבינו וחושן מזה ישנו דבר אחד שכל אחד ראוי שידע לנפשו כל אחד לפום דרגא דיליה מה שחשוב לרכישת הלימוד והצלחה בתורה הוא סדר בהירות בדברים סיכום מה שנלמד וחזרה ושינון.

(הובא במוסף שבת בשנת תשנ"ט)

נטפי דמעה אחר מיטתו של

מו"ר רבינו הגדול רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצלה"ה

בשעה זו, שעת חימום בה נכתבים הדברים, קשה, עד בלתי אפשרי כמעט להתבטאות. אפילו לא להכיל, להבין את גודל ההפסד והאבדה אותה איבדנו. הלב שותת דם, שבור לרסיסים, והיד רועדת. נפתח איפוא בדברים שכתב הוא, זצלה"ה, על מורו ורבו רבי נחום זצלה"ה תוך השבעה, כאשר כל תיבה ואות מדבריו שייכת כאן אחת לאחת, וישמשו דבריו לפה עבורינו בפתח הדברים. וכה לשונו שם:

"...בעמדינו בשעה קשה זו, שעת חימום, תוך השבעה לעלייתו בסערה השמימה של מורנו ורבונו עטרת ראשינו ונזר תפארתנו מרן הר"ן זצלה"ה לאחר זיכוך נורא וטהרה מופלאה ע"י יסורים קשים וחמורים, לומר ולכתוב מילי דהספידא, דיבורים והרגשים היוצאים מן הלב השותת דם הכואב והנדכא, דלה שפתינו מפצות שיח ומהביע רגש הנפש"...

"...קטונתי מלהביע הערכה נכונה ומלאה, מקפת וכוללת, אל רגשי הכרת תודתי הנצחיים להוד רבינו זצלה"ה אשר עיני הוארו במקצת מאור חכמתו העמוקה והנפלאה, ומקצת מן המקצת זכיתי לטעום מצוף דבשו, ואשר זכיתי לקרבתו קרבת לב ונפש, מחייבים אותי לשנס מותניי ולאזור חלצי, ולנסות להביע, ולו במעט, את רחשי הלב, ולמצות מתוך הסתכלות רבת בשנים, מקצת מעומק מדותיו"...

ואף אנו נענה ונאמר, כי רגשי הכרת תודתנו מחייבים ומכריחים הם אותנו לשנס מתנינו ולאזור חלצינו, לנסות ולהביע ולו במעט את רחשי הלב, ולמצות מקצת מעומק מדותיו. והלא אצלו, זצ"ל, היתה מדה זו של הכרת הטוב טבועה בתמצית דמו עד לשד הנפש, כאשר קיבל ממרן הגר"ח שמואלביץ זצלה"ה כי "הכרת הטוב זה כל האדם".

ובאמת לא נוכל לגמור ואף לא להתחיל כולו שובחי ומעלותיו של הוד רבינו הגדול הכ"מ, הלא כל כולו היה קומה אחת של גדלות ושלמות, ואי אפשר לפרט זה בלא זה וכולו הוו ביה, ומה גם כי איננו מסוגלים להעריך את אישיותו הרוממה והכבירה בשום פנים, באשר מה מאד גבהו דרכיו מדרכיו ומחשבותיו ממחשבותינו, הלא הוא היה א מאליקער איד, מהזן שכבר איננו, ותורתו ועבודתו, צדקותו וחסידותו, חסדיו הנשגבים וטוהר מדותיו הנאצלות, יראת חטאו העצומה ודקדוקו במצוות היו כשל הדורות הקודמים, ומה לנו כי נעמוד ונתארהו.

ואולם, ננסה בכל זאת לגעת, בנקודה אחת מרכזית מאשר קיבלנו ממנו ז"ל. מאשר ראינו והתבוננו, והשפיע הוא עלינו, בבחינת דבריו של מת, ובבחינת הוא היה אומר. והיו דבריו בגדר "קטעי מחשבות המהלכים ומהדהדים בעמקי לבבינו ותוכיות נפשינו" (כלשונו שם) לעילוי נשמתו הטהורה.

רבינו זצלה"ה, "תלמיד" היה, ו"תלמיד" נותר, בכל יישותו. גם לאחר ארבעים שנות הרבצת התורה ביישובות הקדושות, ולאחר לימודו העצמי יום ולילה לא ישבותו, בניצול הזמן מופלא ובריוח בלתי מצוי של כל החושים. מתוך נידודי שינה כוחות נפש כבירים, וגבורת רוח השולטת על החומר, - נותר "תלמיד" כשהיה, בכל ענינו ומהותו, בור סוד שאינו מאבד טיפה.

הוא - ששמע וקלט ממורו ורבו המובהק רבי חיים זצלה"ה משך עשרים שנה, עוד מאז טרם היה לאיש ועד הסתלקות הגר"ח, ש"משחר טל ילדותו נתן לו ה' רצון ותשוקה" כלשונו הטהור, לשמוע את דבריו העמוקים -

הוא - שישב ושמע מחזורים שלמים של שיעורים ממורו רבי נחום, והיה לאחד ממוסרי תורתו הגדולים ביותר, בעומק הפשט בלימוד כל השיטות והחשבון העצום והמדוקדק עד לאחת -

הוא - שבגיל מצוה היה רץ לשיבת "עץ חיים" לשמוע את תורתו של ריש גלותא רבי אהרן קוטלר זצלה"ה כל אימת שהיה מבקר בירושלים -

הוא - שנקשר ברבי יחזקאל סרנא זצלה"ה ובכל הזדמנות ספג וקלט מתורתו בשמעתא ואגדתא והיה למוסר שמועתו ב"דליות" -

הוא - שנכרך בדמותו של ה"פחד יצחק" זצלה"ה, ומדי חג ומועד ישוב היה ושומע את מאמריו, קול ה' בכח קול בהדר, וירד לעומק כוונתו סגנונו וטעמו עד שהכתיב - הגר"ה על אשר כתב מדברי תורתו כי הן: "דברין כהויתן" -

הוא - שנוסע היה לבני ברק מדי שבוע לשמוע את שיעוריו של מרן ה"אבי עזרי" זצ"ל, ומפעם לפעם את מרן הגר"ש רוזנבסקי זצלה"ה והיה לעורך שיחותיו ב"זכרון שמואל" -

הוא - שקבוע היה בועד המיוחד אצל הגה"צ רבי חיים זייצ'יק זצלה"ה, וקשור היה עמו בלב ובנפש, סייע בעריכת ספריו [כשהגר"ח קובע בראשם את הכרת טובתו אליו], והתבקש על ידו להחליפו באמירת הועדים בתקופת העדרותו כשגילו עוד לא עלה על שלושים שנה -

הוא - שקלט ואצר מתורתם של הגר"א יפהן, הגר"מ חדש, הגר"מ חברוני זצלה"ה, ושכלל הזדמנות בה יכל קיבל ממרנן הרב אברמסקי, הקהילות יעקב, רבי אלה, המשגיח מפונוביז' הגר"ב ז'ולטי, זכר צדיקים וקדושים לברכה. אטו כי רוכלא אחשוב ואיזיל -

הוא, הוא, - הצמא לדבר ה' בכל הווייתו ויישותו, כדגים העולם מן הים לקראת כל טיפה חדשה כמי שלא טעמו טעם מים מימיה (מדרש רבה ויחי), השיכור אשר מצוי היה כל ימיו במרתף גדול של יין, ומה יין ניכר בגוף אף דברי תורה ניכרים היו בגופו, בהילוכו בכל תנועותיו, שתה בצמא את דבריהם כשותה מים מלוחים ש"שותה ועדיין הוא צמא" (הגר"ח מוולאז'ין ברוח חיים פ"א מ"ג) -

הוא שהעתיק את השמועה, דלה והשקה מתורתם לאחרים, וקיים בעצמו - כפי המטבע שהיה שגור על לשונו כסדר - "שומע ומוסיף", ועשה לתורתם אזניים, פלפל בחכמה, ובגבורה עמד על משמרתו והנחיל תורתם לתלמידיו. על לשונו תדיר היה משלו של מורו הגר"ח זייצ'יק זצ"ל בביאור ההבדל בין הדבורה והעכביש, העכביש טווה ואורג קורים, אשר אין להם קיום ואין בהם תועלת. משום שכל מה שעושה הכל הוא משלו. לעומתו הדבורה סובבת והולכת מפרח לפרח ומצמח לצמח ולוקטת מכולם, לפיכך הדבש אשר מפיקה היא, הוא מתוק, בריא ומזין, ויש לו קיום. ורבינו הר"מ, שומע ומוסיף על דבריו - אומר היה כך: הדבורה, לוקטת אמנם מכל הפרחים ומכל הצמחים, אך היא יוצרת יצירה חדשה ומיוחדת של דבש, כך, היה אומר, צריכה להיות גם דרך הלימוד. מחד, לאסוף ולאצור, לקלוט ולספוג מכל מי שאפשר, אך מאידך - צריכים הדברים לעבור בכור המבחן העצמי, במעבדה העצמית, ולהביא לתוצאה חדשה וייחודית.

כך תבע מאיתנו, וכך נהג הוא ז"ל, עם כל גודל עמקותו וכח חידושו המופלא בקישור וחיבור הענינים באופן בו היה חד בדרא כמעט, תלמיד היה לרבותיו הגדולים כל ימיו, בדבריהם דן, הפך וחדש, הביאם בכור המבחן העצמי והפיק דברי תורה המתוקים מדבש ועומדים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים.

נקודה זו היתה אצלו ראש וראשית לכל המעלות, ובזה היה משתבח בתלמידיו, בצמאונם, בביקושם ובחפצם לקבל. הביקוש והדרישה של תלמידיו מוכרחים היו אצלו על מנת ללמד ולהשפיע. רוצה ומשתוקק היה כל ימיו, להניק ולהעניק, אולם בתנאי אחד קודם - שתבוא הדרישה, התביעה, החפץ והתשוקה. דומה שאם נבקש להגדירו, בתיבה אחת, תהיה לו המילה: **המבקש!!**

וכאשר כל זאת חסרנו, נשתדל בכל יכלתנו להשתוקק לתורת ד' ולעליה, להפנים וללמוד את אשר השריש והנחיל לנו בחיים חיותו, כאשר ישמשו דבריו עבורינו למורה הדרך. וכפי אשר מסור היה אלינו בלב ובנפש כאן בעולם הזה, להשפיע עלינו תורה ויראת שמים, מוסר ורוממות טוב מדות, ושפך נפשו כמים בתפילה עבורינו, כן יעתיר עלינו מעלמא דקשוט, ויהא מליץ יושר בעדנו.

(נכתב בדמע ע"י אחד מתלמידיו)

לית לב לנצל כראוי את השנים הנפלאות	שימו אל לבכם את דברי נעים זמירות	וכאשר בעזרת השם נזכה בשיבה לגום
לאסוף ולאגור חבילות חבילות מלאות	בבקשתו של שומע תפילה בוקעת מקירות	ודשנים ורעננים היינו ואל ימי הנעורים נשוב
של תורה ומוסר רוממות וטוב מדות	כי "שבענו בבקר חסדך" - בבוקר של שחר נעורים	נוכל לור במלא פיגו - אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו
למען יעמדו לימים יבואו, לשנים הבאות	ואז "נגננה ונשמחה בכל ימינו", יהיו כל ימינו שמחים ומאושרים	

(מתוך שירתו של מו"ר זצלה"ה ביום הפורים)

ניתן להשיג את הקובץ מודפס בערים הבאות:

אופקים

052-7635246 (סמיד)
בבתי הכנסת:
קיויתי
שיויתי
נחלת משה

לעד

054-8415551 (הופנר)
אצל הנציגים בישיבות:

בני ראובן
כנסת יחזקאל
תורה בתפארתה
תורת חסד

בבתי הכנסת:

דרך החיים
מאור שרגא
אחיעזר
הר"ן

אשדוד

רובע ג' - קרית חרדים

054-8454846 (וינגרטון)

רובע ז'

052-7668323 (מונק)

רובע ט'

077-7656779 (בלומנטל)

אשקלון

050-4181543 (לוי)

באר שבע

052-7628911 (היקלי)

בית שמש

קריה

02-9910398 (פינקלשטיין)

בבתי הכנסת:

שערי תורה

ישיבת אור לישירים

רמה ג'

בבתי הכנסת: אהבת תורה

02-9920797

יפה נוף

054-8488951 (וקסלר)

רמה א'

בבתי הכנסת:

כולל עטרת שלמה

בבתי הכנסת: לב אליהו

ביתר

גבעה א

בבתי הכנסת: אשכנז

זכור לאברהם

גבעה B

בבתי הכנסת:

בני הישיבות

בני תורה

קהל חסידים

דרכי תורה

בית חלקיה

050-4156578 (מז)

בני ברק

שכון ג' / יהודה הנשיא

053-3145900 (גולדשטון)

ויזניץ

050-4192923 (טסלר)

בבתי הכנסת:

אוהל משה ורחל - רח' פרל

אוהל תמר

אשכנז רח' יעל

בית אהרון רח' רדק

בית אריה רח' גרוסברד

פינת בעל התניא

בית הכנסת הגדול

דברי שיר

היכל צבי רח' סירקין

הליגמן

הליכות חיים

המרכזי - רמת אלחנן

יד אהרון

לדרמן

משכנות יעקב

נאות יוסף

שבת אחים

שיח תפילה רח' קהילות

יעקב

שלייכר

שם אבותי

תפארת נחמן

בכוללים:

בית הלל

ברסלב

חזון איש

ישכר באוהליך רח'

סורוצקין

נחלת משה

עטרת שלמה (צעירים)

פוניבז' (אוהל קדושים)

רשב"י

אצל הנציגים בישיבות:

אורחות תורה

בית מדרש עליון

גאון יעקב

משך חכמה

סלבודקא

פונוביז'

קהילות יעקב

קרית מלך

שערי תורה

תפארת ציון

מרכז

חנות גל פז - ר"ע 88

חנות שאבעס חז"א 49

פרדס כץ

052-7168580 (אבוהצירא)

30

במקוה

בבתי הכנסת:

מנין אברכים (אבוהצירא)

9

שכון ה'

בבתי הכנסת: המרכזי

נח ים

052-7119064

זכרון יעקב

04-6392214 (קניגסבוך)

חדרה

בבתי הכנסת: יד זאב

חיפה

נוה שאנן

054-8454992 (גיניער)

ישיבת נחלת הלויים

בבתי הכנסת: מקלט רח' פרל

פינת מנדלה

הדר

ישיבת תפארת ישראל

04-8699455 (חסידים)

בבתי הכנסת: צא"י

חבריה

קרית שמואל

בבתי הכנסת: חניכי הישיבות -

שערי דעת רח' המגינים 32

בבתי הכנסת: אהבת שלום

פלז סטון

02-5335545 (כל בו אלן)

יסודות

בבתי הכנסת: המרכזי

ירוחם

בבתי הכנסת: המרכזי

052-7627788 (מיכאל)

ירושלים

בית וגן

02-6449498 (שעיר)

הפיסגה 46

בבתי הכנסת:

אמשינוב

מנין אברכים

בית ישראל

ישיבת מיר

052-7677676 (לוי)

בר אילן/נוה צבי

054-8474651

גאולה

053-3172626 (אלה)

חנות גל פז (מלכי ישראל)

גבעת זאב

בבתי הכנסת: ברכות שמואל

רח' גבע 054-8422492

גבעת שאול

זופניק

בבתי הכנסת: אוהל יונתן

בכולל ישכר באוהליך

גוש 80

בבתי הכנסת: בראשות הגאון ר'

דן סגל שליט"א

גילה

בבתי הכנסת: חזון נחום

052-7653820

הר נוף

בבתי הכנסת:

אמרי שפר

קהילת בני תורה

חניכי הישיבות - רח' ברנד

כנסת

054-8429113 (גרוס)

מאה שערים

בבתי הכנסת: תפארת בחורים

(הישן)

מטרסדורף

ישיבת בית שמואל

בבתי הכנסת: היכל שמואל

נוה יעקב

052-7677676 (לוי)

בבתי הכנסת:

בני הישיבות

חניכי הישיבות מרכז

מגן אברהם

תורה ותפילה

סורוצקין

בבתי הכנסת:

אהבת תורה

באר שמואל

היכל שמואל

סנהדריה

בבתי הכנסת: פאג"י

עזרת תורה

054-8474651 (אלקין)

בית הכנסת בית ישראל

קרית יובל

052-7639488

רוממה

בית כנסת חניכי הישיבות

רמות א'

054-8408719 (גולדשטון)

בבתי הכנסת:

משכן שרגא

שערי תבונה

רמות ג'

בבתי הכנסת:

חניכי הישיבות צא"י

053-3120780 (גליקסברג)

מרום הרים

רמות פולין

בבתי הכנסת: אוהל יוסף

053-3180324 (דורוני)

רמת שלמה

בבתי הכנסת:

המרכזי

חזון אי"ש

שערי חסד

054-8498969 (קירט)

מודיעין עילית

בכוללים:

עטרת שלמה,

ישכר באוהליך, הר"ן

כתר תורה הרב אברמוב

פוניבז'

בית אבא

מגדל עוז

חפציבה

052-7143196 (דרמר)

ישיבת כנסת יצחק

בבתי הכנסת: המרכזי

נאות הפסגה

052-7608620

קרית ספר

בית הכנסת קהילת משך

053-3127555

בבתי הכנסת: קהילת קצות

החושן

ברכפלד

ישיבת מיר

בבתי הכנסת: קהילת ר' עקיבא

בבתי הכנסת

אוהל תורה

חניכי הישיבות רשב"י

גרין פארק

בבתי הכנסת: בני הישיבות

גבעה הדרומית

בבתי הכנסת: זכרון משה

מיצד

בבתי הכנסת: מצודת דוד

מצפה רמון

אצל ידידינו ר' איבגני

בוגוסלבסקי הי"ו

נס ציונה

מוסדות אור תורת שלום

בכולל בראשות הרב יפת

שליט"א

נתיבות

054-8454356 (טרבלסי)

ישיבת שכר שכיר

נתניה

רמת אפרים

052-7664668

בבתי הכנסת: מנין אברכים רח'

גבע 25 054-8452828

(וייס)

ישיבת עטרת מתתיהו

054-8479928 (סעידוב)

פתח תקוה

